

Bosanska Posavina u Domovinskom ratu

Čalušić, Mateo

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:897709>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni diplomski studij povijesti (dvopredmetni); smjer: nastavnički

Mateo Čalušić

Bosanska Posavina u Domovinskom ratu

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni diplomski studij povijesti (dvopredmetni); smjer: nastavnički

Bosanska Posavina u Domovinskom ratu

Diplomski rad

Student/ica:

Mateo Čalušić

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Zlatko Begonja

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Mateo Čalušić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Bosanska Posavina u Domovinskom ratu** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz nečitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. lipnja 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Bosanska Posavina	3
2.1. Geografske odrednice	3
2.2. Kratka povijest	3
2.3. Demografija	5
3. Početak promjena	7
3.1. Političke promjene	7
3.2. Pripreme za rat	9
4. 1992. godina	12
4.1. Raspored snaga.....	12
4.2. Početak rata.....	14
4.3. Početni hrvatski uspjesi.....	20
4.4. Operacija Koridor	24
4.4.1 Pripreme za operaciju	24
4.4.2 Proboj Koridora.....	27
4.4.3 Brčko i Gradača.....	34
4.5. Orašje	37
4.6. Borbe za Bosanski Brod	40
4.7. Pad Bosanskog Broda i rušenje mosta.....	46
4.8. Sukobi nakon pada Bosanskog Broda.....	52
5. Utjecaj rata na Republiku Hrvatsku	57
5.1. Odnos Republike Hrvatske prema Bosanskoj Posavini.....	57
5.2. Stradavanje Slavenskog Broda i okoliše	59
6. Nakon pada	64
6.1. Žrtve	64
6.1. Ratni zločini i etničko čišćenje.....	65
6.2. Krivica i kontroverze.....	68
7. Ostatak rata	79
7.1. Operacija Osveta - Operacija Plamen 95	79
7.2. Sudbina Bosanske Posavine	82
8. Kraj rata	86
8.1. Daytonski sporazum.....	86
8.2. Bosanska Posavina nakon Daytonskog sporazuma	89
9. Zaključak	92
10. Literatura i prilozi:	96
11. Sažetak	100
12. Summary	101

1. Uvod

Velike promjene u geopolitici Europe su devedesetih godina prošloga stoljeća došle i na područje Jugoslavije. Padom Berlinskog zida nagovješten je skorašnji pad europskih komunističkih zemalja. Dok su se neke multinacionalne države mirno razile poput Čehoslovačke, na području Jugoslavije je započeo dugogodišnji rat. Taj rat je ubrzo zahvatio Republiku Hrvatsku te se kasnije proširio i na područje Bosne i Hercegovine. Upravo je rat na području BiH bio najrazorniji zbog prisutnosti više naroda na njezinom području. BiH su naseljavali Hrvati, Srbi te muslimani; ono što je dodatno povećalo razaranja je bio i nacionalni raspored zbog područja u kojima je bilo mnogo enklava.

Domovinski rat kojim je izborna nezavisnost Republike Hrvatske u svojim širim okvirima obuhvaća i ratne sukobe na prostoru Bosne i Hercegovine. Republika Hrvatska i BiH geografski tvore jednu kompaktnu cjelinu te se sukob, tj. sam rat na prostoru Hrvatske ne može promatrati bez događaja koji su se zbili na teritoriju BiH. Borbena djelovanja u BiH su bila usko povezana s onima u Republici Hrvatskoj. Isto tako jedan od tri najveća naroda na području BiH je bio i hrvatski narod te su zbog toga ta dva sukoba nedjeljive prirode. Republika Hrvatska je bila usko povezana s Hrvatima u BiH tijekom rata te ih je potpomagala.

Mnogi prostori Republike Hrvatske su bili usko vezani uz one u BiH. Ta uska veza nije bila samo na ekonomskom polju već i administrativnom. Mnogi prostori su bili vezani i uskim rodbinskim vezama gdje bi dio obitelji živio s jedne strane granice, a drugi s druge. Takva je situacija krasila i područje Posavine koje je podijeljeno na Bosansku i hrvatsku Posavinu. Rijeka Sava je dijelila Posavinu na dio pod kontrolom SR Hrvatske te SR BiH. Uzevši u obzir da su obje republike pripadale istoj zajednici više od stoljeća, razvio se

blizak odnos između prostora Bosanske i hrvatske Posavine. Na Savi se nalazilo nekoliko mostova koji su spajali dvije Posavine dok je najveći bio onaj koji je spajao Slavonski i Bosanski Brod. Dva grada podijeljena Savom te povezana mostom su skupa činili jednu gospodarsku i ekonomsku cjelinu.

Ubrzo će izbijanjem rata u Hrvatskoj te kasnije i u BiH do izražaja doći ta povezanost dvaju prostora te će događaji u jednoj državi utjecati na događaje u drugoj. Isto tako potrebno je napomenuti da su prvi napadi na Republiku Hrvatsku u zapadnoj Slavoniji pokrenuti s područja BiH.

Ovaj će se rad baviti upravo tom vezom između Republike Hrvatske i rata u BiH, tj. rata na području Bosanske Posavine. Velika će pozornost biti usmjerena na međudnos dviju Posavina te na utjecaj rata u Bosanskoj Posavini na Hrvatsku. Pri pisanju rada će biti korištena raznovrsna literatura koja se bavi problematikom rata u Bosanskoj Posavini. Dio literature koji će se koristiti u izradi rada bit će literatura koja je napisana od strane samih sudionika rata u Posavini. Rat u Posavini kao jedan od najkrvavijih sukoba tijekom Domovinskog rata je utjecao na mnoge živote te će se kroz rad sažeti političke promjene i sam sukob u Bosanskoj Posavini koji je doveo do masovnog egzodusa hrvatskog naroda s tog područja.

2. Bosanska Posavina

2.1. Geografske odrednice

Same granice Bosanske Posavine se ne mogu točno odrediti uzevši u obzir da Posavina nikad nije bila jedna zasebna administrativna cjelina¹. Unatoč tome, za Bosansku Posavinu se najčešće kaže da je to područje sjeverne Bosne uz Savu na potezu od Dervente do Brčkog.² Ovo je područje većinom nizinskog karaktera uz nešto manjih brežuljaka, područje obiluje plodnim tlom što je uvjetovalo veliku naseljenost samog prostora. Bosanska Posavina je kroz vrijeme izrazito kvalitetno povezana s područjem Hrvatske s nekoliko cestovnih i željezničkih mostova preko Save od kojih je dobar dio nažalost nepovratno uništen tijekom Domovinskog rata.³

Unatoč tome što se ne mogu potpuno utvrditi granice Bosanske Posavine, njezina površina otprilike iznosi dvije tisuće kvadratnih kilometara te obuhvaća općine: Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Derventu, Odžak, Orašje, veći dio općine Brčko i Modriča, velik dio općine Gradačac, te još nešto dijelova ostalih općina⁴. Konkretno se za navedenih osam općina smatra da čine područje Bosanske Posavine.

2.2. Kratka povijest

Bosanska Posavina se kroz svoju turbulentnu prošlost često nalazila na području sukoba velikih sila. Još od Rimskoga Carstva kada je to područje bilo na meti istočnih barbara pa sve do srednjeg vijeka te osmanskih osvajanja. Sama Posavina je nekoliko puta mijenjala svog vlasnika sve do pada pod osmansku vlast. Što se tiče samog pada Posavine pod

¹ M. Đorđić, 1996, 10

² M. Đorđić, 1996, 9

³ M. Đorđić, 1996, 9

⁴ M. Đorđić, 1996, 10

osmansku vlast, ono je uslijedilo nešto kasnije za razliku od ostatka prostora današnje BiH. Nakon pada Bosne pod osmansku vlast 1463. godine, Bosanska Posavina se još pola stoljeća uspješno branila od Osmanlija. Za to je vrijeme ugarsko-hrvatski kralj Matija Korvin uspješno branio Bosansku Posavinu od Osmanlija osnivanjem dvaju banovina, one Jajačke i Srebreničke u čijem su sastavu bila područja Bosanske Posavine.⁵

Nakon pada tih područja, Bosanska Posavina dolazi pod osmansku vlast u čijem je sastavu bila, uz kraća razdoblja austrijske vlasti, sve do Berlinskog kongresa 1878. godine.⁶ Nakon Berlinskog kongresa Bosanska Posavina se nakon nekoliko stoljeća prvi put spaja u istu državu s hrvatskom Posavinom. Unatoč velikom raseljavanju stanovništva, hrvatski narod se održao na području Bosanske Posavine u velikom broju. Sve do tada je Sava dijelila dva slična područja naseljena istim narodom - Hrvatima. Od Berlinskog kongresa sve do devedesetih godina i rata, dvije su Posavine bile u istoj državnoj zajednici usko povezane ekonomsko-gospodarskim vezama. Za kratkotrajne Banovine Hrvatske, Bosanska Posavina je pripala samoj banovini te je kasnije u NDH bila u njezinom sklopu. U Bosanskoj Posavini za vrijeme Drugog svjetskog rata partizanski pokret je bio nepostojan sve do sredine 1943. godine dok su na tom području bile prisutne jake domobranske snage zbog obrane od četnika⁷. Isti ti četnici 1944. i 1945. godine kokarde mijenjaju petokrakom te skupa s partizanima prave pokolje diljem cijele Posavine nakon pada Odžaka krajem svibnja 1945. godine. Od 1945. godine pa sve do 1992. Bosanska Posavina je bila u sklopu BiH koja je bila jedna od šest socijalističkih Republika Jugoslavije.⁸ Rat se 1992. godine prelio i na područje BiH gdje je jedno od najkrvavijih bojišta cijelog rata bilo upravo područje Bosanske Posavine.

⁵ M. Đorđić, 1996, 48

⁶ D. Marijan, 2020, 13

⁷ S. Mikić, 1995,43

⁸ D. Marijan, 2020, 13

2.3. Demografija

Što se tiče demografije i naseljenosti ovih područja, tijekom povijesti Hrvati su iščeznuli s rubnih područja Bosanske Posavine tako da se danas Posavinom smatraju samo općine uz Savu između Dervente i Brčkog. Unatoč teškim političkim uvjetima hrvatski se narod uspio očuvati na području Bosanske Posavine u kojoj je bio i u većini sve do rata 1992. godine. Prema popisu iz 1981. godine Hrvati su bili najveći u pet od osam općina koje čine Bosansku Posavinu. Od tih pet općina samo su općini Odžak i općini Orašje bili apsolutna većina s preko 50 posto stanovništva; u općini Orašje je taj postotak bio najveći s gotovo 75 posto. Prema tom popisu u ukupnom stanovništvu Hrvati u Bosanskoj Posavini su činili nešto više od 37 posto stanovništva dok su Srbi imali 28 posto te muslimani 25. U svih osam općina su Hrvati i muslimani činili apsolutnu većinu, najviše u Orašju gdje su muslimani i Hrvati činili čak 85 posto stanovništva. Zanimljivo je primijetiti da su Hrvati bili poprilično rasprostranjeni te je njihov etnički prostor u postotku bio dosta veći od samog postotka stanovništva.⁹ To je posljedica toga što su Hrvati većinom živjeli u selima te u manjem broju u gradovima.

Što se tiče popisa iz 1991. godine, on je često osporavan zbog netočnih podataka poglavito vezanih uz hrvatski narod. Na tom popisu stanovništva postotci su otprilike jednaki uz određeno povećanje muslimanskog te manji pad hrvatskog i srpskog stanovništva. Hrvati su prema tom popisu činili gotovo 36 posto s 128 tisuća stanovnika što je pad za 2 tisuće stanovnika od prijašnjeg popisa. Razlog zašto je popis osporavan je velika razlika između službenog popisa i onih podataka koje je imala Vrhbosanska nadbiskupija krajem 1991. godine.¹⁰ Isto tako, na tom popisu su se davali podatci na

⁹ M. Babić, 1994, 56

¹⁰ M. Babić, 1994, 62

razini cijele općine, a ne na razini pojedinog naselja. Prema drugim podacima, broj Hrvata u Bosanskoj Posavini je bio viši te je iznosio čak 42 posto ukupnog stanovništva dok je broj Muslimana bio manji te je činio 22 posto od ukupnih 319 tisuća stanovnika koliko je Bosanska Posavina imala 1991. godine.¹¹

Činjenice da i među hrvatskim autorima ima neslaganja o brojčanom stanju Hrvata, Srba i Muslimana u Bosanskoj Posavini dovoljno govori u prilog velike multietničnosti na tom području. Unatoč različitim brojkama činjenica je da su Hrvati bili najmnogoljudniji narod u Bosanskoj Posavini te su skupa s muslimanima činili apsolutnu većinu u svim općinama za koje se smatra da čine Bosansku Posavinu. Upravo je ta multietničnost te svojevrsna izmiješanost naroda razlog velikih stradavanja na obje strane tijekom sukoba 1992. godine.

¹¹ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 279

3. Početak promjena

3.1. Političke promjene

Usporedo s političkim gibanjima i promjenama u Hrvatskoj odvijale su se i određene promjene na prostoru BiH. Što se tiče BiH, zbog prisutnosti više naroda na njezinom prostoru te zbog velikog broja srpskog stanovništva te su promjene tekle nešto sporije nego u Hrvatskoj. Dok su u Hrvatskoj bjesnile krvave borbe za Vukovar te na drugim bojištima, u BiH je još vladao relativan mir. Unatoč tom prividnom miru, verbalni sukob Radovana Karadžića, predstavnika Srba u BiH, te muslimanskog vođe Alije Izetbegovića u skupštini BiH nagovijestio je početak krvavih borbi i na prostoru same BiH¹². Činjenica da je Hrvatska bila puno homogenija država po pitanju nacionalnog sastava se vidi i u činjenici da je za neovisnost glasalo gotovo 94 posto građana Republike Hrvatske na izborima za nezavisnost. Republika Hrvatska proglašava neovisnost 25. lipnja 1991. godine te već idući dan kreću provokacije te određeni napadi. Dio tih napada je dolazio i s prostora BiH koja je još uvijek bila u sastavu Jugoslavije.¹³ Dok je u Hrvatskoj bijesnio rat, Alija Izetbegović je izrekao svoju sada već poznatu rečenicu da to nije njihov rat, pritom misleći na muslimanski narod u BiH iako su već bili prisutni vojni sukobi na prostoru Hercegovine gdje se hrvatski narod užurbano pripremao za obranu od agresorske JNA.

Što se tiče samog muslimanskog naroda, sadašnjih Bošnjaka, oni su sve do Ustava iz 1963. godine bili smatrani kao Hrvati ili Srbi muslimanske vjeroispovijesti te tek nakon Ustava iz 1963. godine postaju i službeno jedan od konstitutivnih naroda Socijalističke

¹² J. Zovak, 2009, 96

¹³ M. Valentić, 2010, 137

Republike BiH.¹⁴ Prije toga su se muslimani tretirali kao vjerska zajednica dok su Hrvati i Srbi bili narod te su kao narod tek nakon samog Ustava iz 1963. dobili veći utjecaj u višim strukturama vlasti BiH koja je do tad bila dominantno srpska država¹⁵. Nakon demokratizacije Jugoslavije, tri najveća naroda u BiH osnivaju svoje nacionalne stranke: Hrvati HDZ, muslimani SDA te Srbi SDS. Na prvim demokratskim izborima je koalicija te tri nacionalne stranke premoćno osvojila vlast u BiH, vladavina te koalicije je trajala do početka 1992. godine i početka većih sukoba.¹⁶ Već tijekom 1991. godine nakon neuspjelih pregovora s muslimanima, Srbi organiziraju svoje političke jedinice na prostoru BiH. Srbi su se okrenuli osnivanju autonomnih oblasti na području BiH kao što su njihovi sunarodnjaci činili na području Republike Hrvatske. Jedna takva oblast je bila i Srpska autonomna oblast Sjeverna Bosna kojoj je pripadao i prostor Bosanske Posavine.¹⁷

Područje Bosanske Posavine se nije razlikovalo od ostatka BiH, naime na tom su području vlast osvojile stranke s nacionalnim predznakom: HDZ, SDA i SDS. Koliku su vlast Hrvati imali na području Posavine, pokazuje i činjenica da su predsjednici svih Skupštinskih općina, osim Brčkog i Gradačca, bili Hrvati iz HDZ-a.¹⁸ Hrvati su početkom studenog 1991. godine u Bosanskom Brodu osnovali Hrvatsku zajednicu Bosanska Posavina čiji je predsjednik bio Iko Stanić koja je obuhvaćala osam općina koje su činile prostor Posavine¹⁹. Na području HZBP Hrvati su bili u većini s 44 posto, Srbi su predstavljali 26 posto dok su muslimani imali 23 posto stanovništva.²⁰

¹⁴ M. Arlović, 2021, 21

¹⁵ D. Marijan, 2020, 14

¹⁶ D. Marijan, 2020, 15

¹⁷ D. Marijan, 2020, 16

¹⁸ S. Mikić, 1995, 91

¹⁹ D. Marijan, 2020, 17

²⁰ M. Arlović, 2021, 107

Ono što je pokrenulo domino efekt koji je na kraju doveo do rata je bio i referendum za nezavisnost BiH koji se održao 29. veljače i 1. ožujka 1992. godine na kojem su građani BiH, tj. njih 64 posto glasalo za nezavisnost koju je EZ priznala početkom travnja iste godine.²¹ Sve do referenduma, a i iza njega do početka najžešćih sukoba su vođeni razni pregovori o unutrašnjem preustroju BiH što je kulminiralo Lisabonskim pregovorima gdje su dogovorene vanjske granice BiH. Unatoč Lisabonskim pregovorima između nacionalnih predstavnika nekoliko dana prije referenduma rat je već bio u povojima.

3.2. Pripreme za rat

Srbi su nakon neispunjavanja glavnih ciljeva tijekom agresije na Republiku Hrvatsku svoj fokus okrenuli prema BiH čija je nezavisnost priznata početkom travnja 1992. godine. Srbi su se već tijekom 1991. godine pripremali za oružani sukob te je to pripremanje kulminiralo nakon Sarajevskog primirja početkom 1992. godine kada je JNA izvukla svoje snage iz Republike Hrvatske u BiH. Poučeni ratom u Hrvatskoj, JNA se puno bolje organizirala u BiH te je dio svoje opreme izvukla iz vojarni koje su bile smještene u gradovima. Tijekom prvih nekoliko mjeseci 1992. godine JNA se sve više povezivala s raznim srpskim sastavima te je u svibnju iste godine došlo do stvaranja vojske Srpske Republike BiH čime je JNA nestala s pozornice.²² U isto to vrijeme su Hrvati početkom travnja organizirali svoje dotad slabo naoružane postrojbe u Hrvatsko vijeće obrane (HVO) čiji je cilj bila obrana hrvatskog naroda na prostoru BiH²³. Za razliku od Hrvata i Srba, muslimani su poprilično kasnili s formiranjem svojih postrojbi. Trebalo bi naglasiti

²¹ D. Marijan, 2020, 20

²² D. Marijan, 2020, 20

²³ D. Marijan, 2020, 21

da je u postrojbama HVO-a u Bosanskoj Posavini bio i popriličan broj muslimanskog stanovništva.

Što se tiče samih odnosa između Hrvata i Muslimana, tj. između HVO-a i Armije BiH, oni su tijekom 1992. godine bili poprilično hladni uzevši u obzir da je Izetbegović odbijao bilo kakav vojni sporazum s hrvatskim predstavnicima.²⁴ Isto tako važno je naglasiti da su sami odnosi varirali od situacije do situacije te su negdje bili dobri dok su negdje bili poprilično loši. U Bosanskoj Posavini su ti odnosi u početku bili poprilično dobri, početkom 1992. godine su čak zajedničke muslimansko – hrvatske snage organizirale noćne straže koje su bile preteča HVO-a.²⁵

Česta polemika se vodi oko rušenja mosta koji spaja Bosanski i Slavonski Brod, no ono što se događalo prije toga isto tako izaziva mnoge rasprave. Naime, prije početka samih oružanih sukoba na području Bosanske Posavine tijekom veljače 1992. godine je srušen most koji je povezivao Bosanski i Slavonski Šamac te do danas nije poznato tko ga je srušio niti tko je zapovjedio njegovo rušenje²⁶. Isto tako još veća misterija je rušenje mosta koji spaja Orašje i Županju u rujnu 1991. godine. Navodno je most uništen pri udaru groma, no činjenica da je nešto kasnije srušen i most koji je spajao Gunju i Brčko ukazuje na planirano i sustavno rušenje mostova preko Save i prije početka rata u BiH.²⁷ Unatoč tome što se službeno ne može utvrditi tko je rušio mostove, indikativna je izjava tadašnjeg predsjednika Općine Županje Ivana Zovka koji tvrdi da su brigadir Karl Gorinšek i pukovnik Mile Dedaković namjeravali srušiti most Gunja - Brčko kako bi se spriječio potencijalni ulazak JNA jedinica u Republiku Hrvatsku.²⁸

²⁴ D. Marijan, 2020, 22

²⁵ J. Zovak, 2009, 77

²⁶ J. Zovak, 2009, 111

²⁷ J. Zovak, 2009, 112

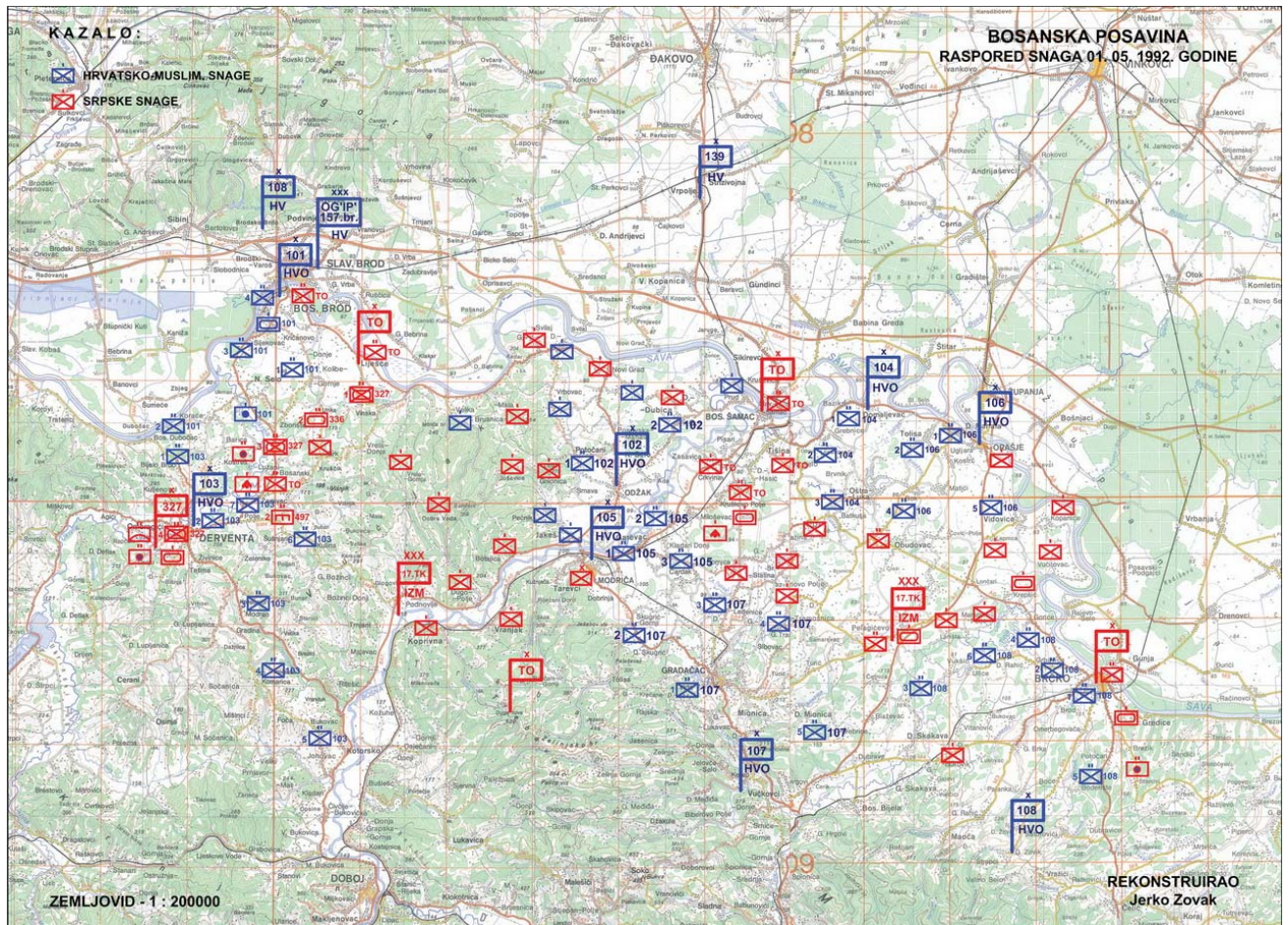
²⁸ J. Zovak, 2009, 112

Višemjesečne pripreme sva tri naroda u BiH te napose u Posavini su kulminirali velikim oružanim sukobom u Bosanskoj Posavini koji će na kraju i odrediti sudbinu hrvatskog naroda u tom kraju.

4. 1992. godina

4.1. Raspored snaga

Slika 1. – Raspored snaga u Bosanskoj Posavini 1.5. 1992. godine (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Tijekom cijelog ratovanja na području Bosanske Posavine, srpske snage su imali veliku premoć u brojčanom stanju te u samom naoružanju u odnosu na udružene hrvatsko – muslimanske snage. Snaga srpskih postrojbi je ležala u čvrstini bivše JNA koja se u svibnju transformirala te zajedno s teritorijalnom obranom i dobrovoljačkim sastavima Srba čini Vojsku Srpske Republike BiH²⁹. Srpske snage su u Posavini bile koncentrirane

²⁹ D. Marijan, 2020, 40

u tri vojarne: u Derventi, Brčkom i Krepšiću, manjem selu u općini Brčko te u okolnim područjima zbog što bolje kontrole teritorija.³⁰ Najjače snage su bile iz Tuzlanskog korpusa koje su činile Taktičku grupu (TG-17) koja je bila zadužena za istočni dio Bosanske Posavine dok su snage zone odgovornosti Doboj (OG „Doboj“) bile zadužene za zapadni dio Posavine³¹. Nakon transformacije JNA u svibnju, Tuzlanski korpus je preimenovan u Istočno – bosanski dok je Banjalučki korpus postao Prvi krajiški korpus³². Sve srpske snage tijekom ratovanja u Bosanskoj Posavini su bile podijeljene u četiri taktičke grupe, jednu motoriziranu brigadu te u Operativnu grupu „Doboj“.³³ Tijekom ljeta 1992. godine usred najžešćih borbi u Posavini kao pomoć srpskim snagama došle su i pojedine jedinice Srba iz Hrvatske.

Sve hrvatske jedinice koje su se borile na bojištu Bosanske Posavine su pripadale Operativnoj grupi Istočna Posavina sa sjedištem u Slavonskom Brodu³⁴. Ono što je negativno utjecalo na obranu Bosanske Posavine je bila demobilizacija dijela Hrvatske vojske nakon Sarajevskog primirja početkom 1992. godine. Hrvatske snage u Bosanskoj Posavini su činile postrojbe HVO-a u kojima je uz Hrvate bio prisutan i veliki dio muslimanskog stanovništva, te pojedine brigade Hrvatske vojske ili njihovi dijelovi.³⁵ Hrvati su u Bosanskoj Posavini bili ustrojeni u postrojbe HVO-a koji su uz brojčane oznake imali uz sebe i naziv pojedine općine. Veliku većinu oružja su dobivali iz Hrvatske dok je manji dio ilegalno pribavljen. Od postrojbi HV-a koje su najviše sudjelovale u borbama u Bosanskoj Posavini se iskazala 108. brigada većinom sastavljena od branitelja iz Slavenskog Broda i okolice; mnogi od njih su porijeklom bili iz Bosanske Posavine.

³⁰ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 287

³¹ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 287

³² M. Tomas, A. Nazor, 2013, 287

³³ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 288

³⁴ D. Marijan, 2020, 42

³⁵ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 284

Uz 108. brigadu se iskazala i 3. brigada ZNG-a te dijelovi 139. brigade HV-a³⁶. Sve te postrojbe su bile u sklopu Operativne grupe Istočna Posavina pod zapovjedništvom pukovnika Vinka Štefaneka čiji je nadređeni bio Petar Stipetić kojemu je pak zapovijedao Antun Tus, zapovjednik Glavnog stožera Hrvatske vojske.³⁷

Što se tiče omjera snaga, on je od početka sukoba sve više rastao u omjer srpskih snaga zbog sve većeg dolaska novih srpskih snaga iz zapadne Slavonije dok su pojedine hrvatske postrojbe odlazile iz Posavine nakon pada njihovog lokalnog područja³⁸. Shodno tome, tijekom operacije Koridor srpske snage su sa svojih 50 tisuća vojnika imale duplo više vojnika od hrvatsko – muslimanskih snaga; nadmoć je još veća uzevši u obzir da je dio hrvatsko – muslimanskih postrojbi konstantno bio u defanzivnim položajima te im je jedina svrha bila vezat dio srpskih snaga³⁹. Te pojedine postrojbe nisu bile pod zapovjedništvom OGIP-a, no Srbi su ih svakako ubrajali pod hrvatske snage. Srpske snage su prosječno imale 3 puta više oklopnih vozila i tenkova te je omjer ponekad bio i veći. Jedina prednost hrvatskih postrojbi su bile pojedine haubice srednjeg i većeg kalibra.

40

4.2. Početak rata

Nakon izvlačenja Tuzlanskog korpusa s područja Republike Hrvatske u BiH tijekom rujna 1991. godine, sam Korpus se usredotočio na područje sjeverne Bosne, poglavito na područje Bosanske Posavine. Godinu prije je JNA razoružala teritorijalnu obranu BiH te je oružje iz posavskih općina smješteno u vojarnu u Derventi, Krepšiću kraj Brčkog te u

³⁶ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 285

³⁷ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 286

³⁸ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 295

³⁹ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 296

⁴⁰ M. Tomas, A. Nazor, 2013, 296

ostalim skladištima⁴¹. Cijela 1991. godina je bila izrazito napeta na području Bosanske Posavine te se shodno tome srpsko stanovništvo naoružavalo već od početka 1991. godine dok je naoružavanje kod Hrvata i Muslimana uslijedilo nakon nekoliko mjeseci. Hrvatsko naoružanje je kasnilo zbog teških okolnosti te kontrole tadašnje vlasti. Najčešće se samo oružje moralo nabavljati ilegalno te su zbog tih razloga Hrvati uspjeli naoružati nešto manje od 4 tisuće vojnika od čega je trećina imala zastarjelo oružje.⁴² Za razliku od njih, Srbi su na svojoj strani imali cjelokupnu JNA u vidu Tuzlanskog korpusa te su uspješno naoružali više od 8 tisuća dobrovoljaca. Uz sve to su pod svojom kontrolom imali oko 3 tisuće vojnika u derventskoj vojarni⁴³. Činjenica da je početkom 1992. godine Hrvatska vojska djelomično demobilizirana je negativno utjecala na vojnu sposobnost Hrvata u Bosanskoj Posavini jer su lokalne snage bile slabe povezane te su se bazirale na obrani vlastitih sela i općina.⁴⁴

JNA je nakon neuspjeha u Hrvatskoj naučila iz svojih grešaka te je već početkom ožujka 1992. godine naredila izvlačenje oružja iz gradskih vojarni koje je trebalo poslužiti u napadu na hrvatsko – muslimanska uporišta u Bosanskoj Posavini. Nakon referenduma o nezavisnosti BiH, JNA je odmah aktivirala svoje vojne planove o brzom zauzimanju Bosanske Posavine te uspostavi koridora. Za Banjalučki korpus taj je plan bio pod nazivom Krajina-92 dok je Tuzlanski korpus tu operaciju nazvao plan Drina⁴⁵.

U prvoj fazi borbi u Bosanskoj Posavini u proljeće 1992. godine najžešće su borbe bile prisutne na području Bosanskog Broda i okolice. Srbi su od samog početka 1992. godine pripremali političku i vojnu opciju preuzimanja Bosanskog Broda. Tijekom veljače je srušen most koji je povezivao Slavonski i Bosanski Šamac dok je tijekom istog mjeseca

⁴¹ D. Marijan, 2020, 50

⁴² D. Marijan, 2020, 53

⁴³ D. Marijan, 2020, 52

⁴⁴ D. Marijan, 2020, 54

⁴⁵ D. Marijan, 2020, 54

došlo do prekrajanja miješanih općina s ciljem postizanja srpske većine.⁴⁶ U to vrijeme na području Bosanskog Broda i okolice Srbi su imali oko 1000 naoružanih članova SDS-a te oko 400 četnika, tj. Arkanovaca.⁴⁷ Već tijekom referenduma Srbi su zapriječili pojedine ceste koje su vodile do Bosanskog Broda te su ometali sam proces referenduma. Konkretni pokušaj zauzimanja grada je započeo 3. ožujka koji su hrvatski lokalni dobrovoljci uz pomoć snaga Hrvatske vojske iz Slavanskog Broda uspjeli obraniti 4. ožujka⁴⁸. Desetak dana je vladalo određeno primirje dok srpske snage nisu ponovno pokušale zauzeti grad u čemu nisu uspjele. Nakon tog neuspjelog pokušaja hrvatske snage ih protjeruju 2 kilometra u dubinu⁴⁹. Srpske postrojbe su 23. ožujka pokrenule novi napad na Bosanski Brod koji se zbog teških borbi uspoređivao s Vukovarom. Otprilike u to vrijeme je JNA započela s jakim neselektivnim granatiranjem Slavanskoga Broda⁵⁰. Nakon tih borbi glavni stožer HV-a je odlučio da je Bosanskoj Posavini potrebna pomoć zbog velike srpske nadmoći nad lokalnim hrvatskim snagama. Samo tri dana nakon posljednjeg srpskog napada na grad, Tuzlanski korpus je osnovao prvu operativnu grupu koja je već 27. ožujka žestoko napala područje Bosanskog Broda koje je uspješno obranjeno nakon nekoliko dana teških borbi uz pomoć dobrovoljaca iz 108. brigade HV-a⁵¹. Oko 150 dobrovoljaca iz 108. brigade je 28. ožujka došlo u pomoć lokalnim hrvatskim snagama unatoč zabrani prelaska snaga HV-a koju je dan prije izdao general Feldi⁵². Prema toj zapovjedi, snage Hrvatske vojske nisu smjele prelaziti na područje BiH te se ostanak na tom području smatrao dezerterstvom. Isto tako je bilo zabranjeno otvaranje vatre s područja Slavanskog Broda i okolice na područje Bosanske Posavine⁵³.

⁴⁶ D. Marijan, 2020, 55

⁴⁷ D. Marijan, 2020, 56

⁴⁸ D. Marijan, 2020, 57

⁴⁹ D. Marijan, 2020, 57

⁵⁰ D. Marijan, 2020, 58

⁵¹ D. Marijan, 2020, 60

⁵² D. Marijan, 2020, 60

⁵³ D. Marijan, 2020, 61

Jedino je bio dozvoljen prelazak dobrovoljaca bez ikakvih oznaka HV-a. OGIP je tijekom proljeća pomagao upravo na taj način slanjem dobrovoljaca rodom iz Bosanske Posavine⁵⁴. U ranim jutarnjim satima 28. ožujka su se pripadnici 108. brigade povukli preko mosta u Slavonski Brod te tako na području Bosanske Posavine više nije bilo pripadnika HV-a sve do sredine travnja kada je OGIP angažirao jednu bojnu 108. brigade⁵⁵. U Isto to vrijeme je povećana skromna logistička i topnička podrška hrvatskim snagama na području Bosanske Posavine. Tijekom travnja su srpske snage izvlačile svoju opremu u područja s većinskim srpskim stanovništvom te su sredinom mjeseca uz zračnu pomoć imali nekoliko neuspješnih napada na područje Bosanskog Broda i okolice. Tijekom borbi u travnju su snage 108. brigade uništili 10 tenkova od čega je polovica još uvijek u ispravnom stanju. Nanijeli su veliki poraz srpskim snagama čiji je poraz u Gornjim Kolibama bio veliki neuspjeh⁵⁶. U prvoj fazi rata bitka za Gornje Kolibe je bila odlučujuća za obranu Bosanskog Broda. Potkraj travnja su se obje strane dodatno naoružavale te pripremale za nove sukobe. Drugog svibnja su srpske snage žestoko udarile na hrvatske položaje te su osvojile Donje i Gornje Kolibe te mjesto Kričanovo⁵⁷. Ta su sela uspješno vraćena u hrvatske ruke protunapadom hrvatskih snaga koji je bio pokrenut 5. svibnja.

Dok su se tijekom ožujka i travnja vodile borbe za Bosanski Brod, područje Dervente je bilo nešto mirnije. Jedina JNA vojarna se na području Bosanske Posavine uz Brčko nalazila na području Dervente koja je tijekom druge polovice travnja brojala oko 500 vojnika⁵⁸. Već tijekom ožujka su se Hrvati u Derventi organizirali te postavili barikade na prilazima u Derventu. Isto tako su ustrojili vlastitu brigadu koja je imala oko 3 tisuće

⁵⁴ D. Marijan, 2020, 61

⁵⁵ D. Marijan, 2020, 62

⁵⁶ D. Marijan, 2020, 65

⁵⁷ D. Marijan, 2020, 67

⁵⁸ D. Marijan, 2020, 67

ljudi, od toga je pola bilo naoružano⁵⁹. Zadatak Derventske brigade je bila obrana hrvatskih naselja te blokiranje vojarne. Hrvati u okolnim mjestima poput Modrana, Kulina, Plehana itd. su postavili barikade kako bi spriječili potencijalno kretanje JNA. Tijekom travnja je srpski položaj u Derventi bio izrazito težak te je vojarna pala u borbama između 25. i 26. travnja uz veliku pomoć hrvatskih postrojbi iz Rijeke, Osijeka i Zagreba⁶⁰. Srbi su 1. svibnja istovremeno s velikim napadom na Bosanski Brod napali i Derventu iz više pravaca te su sutradan poraženi uz dva uništena tenka i desetak ubijenih vojnika.⁶¹

Što se tiče Modriče, ona je bila specifična po tome što su na izborima 1990. godine pobijedili komunisti, tj. Savez komunista što se poprilično često događalo u mjestima s velikim postotkom muslimanskog stanovništva⁶². Uoči drugog napada na Bosanski Brod odlučeno je da se Modriča mora zauzeti, tj. svi njezini vitalni objekti se moraju zauzeti u kratkom roku. Sama Modriča je zauzeta od strane srpskih snaga 11. travnja bez ikakvog otpora na način da su policijske patrole s muslimanima i Hrvatima bile poslone na udaljena mjesta te su pri povratku razoružani dok su srpske patrole bile smještene u južnim dijelovima grada⁶³. Zapovjedništvo OGIP-a je odmah zapovjedilo blokiranje svih cesta prema Modriči te su, shvativši cilj Srba, zapovjedili Hrvatima u ostalim posavskim općinama da zauzmu administrativna središta samih općina⁶⁴. Srpske su se snage 11. travnja povukle iz samog grada što je prema pojedinim srpskim izvorima bila izdaja pukovnika Nikolića koji je napustio grad u zamjenu za financijsku nagradu⁶⁵. Uzevši u obzir da su muslimani činili veliki dio stanovništva Modriče, kao i u mnogim većinski

⁵⁹ D. Marijan, 2020, 68

⁶⁰ D. Marijan, 2020, 69

⁶¹ D. Marijan, 2020, 69

⁶² D. Marijan, 2020, 70

⁶³ D. Marijan, 2020, 70

⁶⁴ D. Marijan, 2020, 71

⁶⁵ D. Marijan, 2020, 71

muslimanskim gradovima, teritorijalna obrana se nije osnovala zbog straha od antagoniziranja srpskog stanovništva; zbog toga su oni muslimani koji su željeli braniti područje Bosanske Posavine od srpske agresije prešli na područje Odžaka.⁶⁶

Na području Odžačke općine su Hrvati najbolje stajali te su brojali 1250 naoružanih vojnika podijeljenih u 3 bojne čiji je zadatak bio više obrambene prirode te su nerado sudjelovali u napadačkim akcijama⁶⁷. Njihov zadatak je bio organizirati obranu na istočnom dijelu općine, kontrolirati prometnice i prijelaze preko rijeke Bosne⁶⁸. Problem odžačkim borcima je predstavljao tihi otpor muslimanskog stanovništva zbog reorganizacije zapovjedničke strukture, no i unatoč tome su uspješno ovladali dominantno srpskim naseljima u vidu Novog Grada i Donje Dubice⁶⁹.

Za svo to vrijeme JNA je jedino uspješno ovladala nad Dobojem i Brčkom što su bili veliki uspjesi uzevši u obzir da su im planovi na području Bosanskog Broda propali. U toj prvoj fazi rata na području Bosanske Posavine JNA te pobunjeni Srbi nisu uspjeli ovladati cijelim prostorom Bosanske Posavine te će u brzoj operaciji izaći na Savu. Ne samo da nisu uspjeli ovladati tim područjem nego su se i morali povući s pojedinih područja što je samo bio nagovještaj onoga što će se dogoditi u ostatku svibnja.

⁶⁶ D. Marijan, 2020, 72

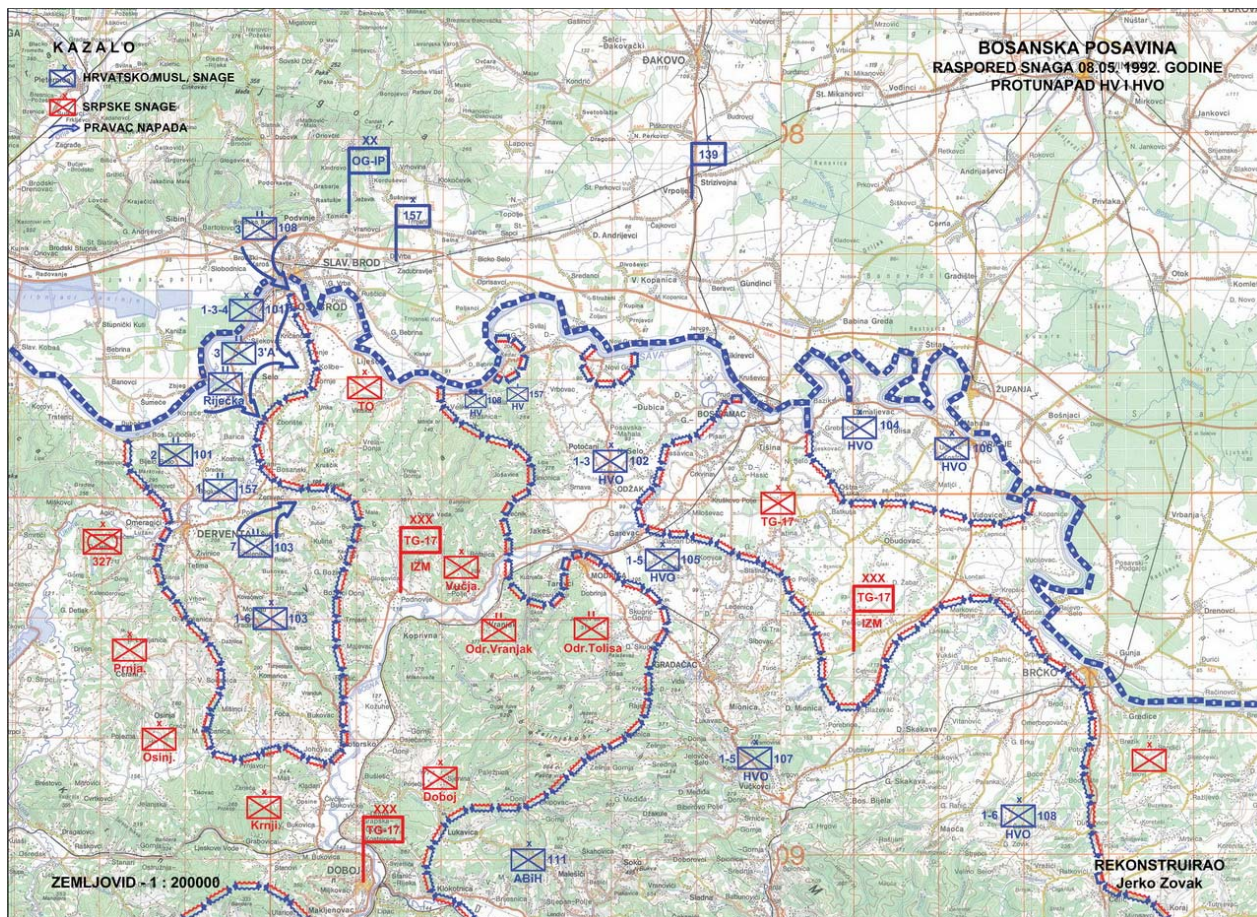
⁶⁷ D. Marijan, 2020, 72

⁶⁸ D. Marijan, 2020, 72

⁶⁹ D. Marijan, 2020, 72

4.3. Početni hrvatski uspjesi

Slika 2.- Stanje u Bosanskoj Posavini prije hrvatskog protunapada (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Tijekom svibnja su hrvatske snage ostvarile najveće uspjehe tijekom cijelog ratovanja na području Bosanskog Broda. Preduvjeti za te uspjehe su bile određene promjene u zapovjedničkoj strukturi. Prvo je Glavni stožer HV-a 3. svibnja dozvolio slanje postrojbi HV-a u Bosansku Posavinu te se kasnije po naredbi generala Tusa pokušalo staviti sve postrojbe u Bosanskoj Posavini pod jednu operativnu grupu što se do sredine svibnja nije dogodilo⁷⁰. Operativna grupa Istočna Posavina, tj. OGIP je izdavala zapovijedi hrvatskim postrojbama na prostoru općina Bosanski Brod i Derventa dok je Operativna grupa Sava

⁷⁰ D. Marijan, 2020, 75

bila nadređena hrvatskim postrojbama u svim ostalim općinama⁷¹. Zadatak obje operativne grupe je bio proboj na krajnja područja općine Bosanske Posavine.⁷²

Glavni cilj hrvatskih snaga na području Bosanskog Broda i Dervente je bilo odbacivanje srpskih snaga što više u dubinu kako bi se rasteretio Slavonski Brod te smanjilo njegovo granatiranje⁷³. Plan je bio s jakim snagama u vidu 3. bojne 108. brigade, Bosanskobrodske brigade te 3. bojnom 3. brigade te uz pomoć topništva napasti srpske snage te doći do kanala Čađavica te do sela Žeravac⁷⁴. Za to su vrijeme pripadnici Derventske brigade pomagali tako što su zauzeli područje Kuljenovci – Agići te nadzirali prometnice⁷⁵. Napad je pokrenut 8. svibnja te su svi ciljevi zauzeti u prva dva dana napada te su do 16. svibnja još zauzeli Donja i Gornja Vrela i izbili do Dobre Vode gdje su hrvatske snage zaustavljene ispred srpskih položaja na dominantnim kotama⁷⁶. I na području Odžaka su hrvatske snage bile uspješne u svojim napadima. Potpomognute snagama Hrvatske vojske osvojile su srpska uporišta u selima Male Brusnice, Gornjeg Svilaja, Kadra te sela Gnionice i Bijeli potok⁷⁷. Od 15. svibnja su se odžačke snage žestoko branile na području Jakeš – Pećnik te na taj način sprečavali direktan srpski napad na sam Odžak⁷⁸. Dio snaga s odžačkog područja je sudjelovao na čišćenju obronaka planine Vučjak te u napadima na Podnovlje koje se grčevito branilo te na kraju i uspješno obranilo od hrvatskih napada⁷⁹. Srpske su snage 12. svibnja iz pravca Prnjavora napale Derventu te uspješno ušle u nju. Sutradan su odbačene nakon žestokih borbi.⁸⁰ Nakon toga je hrvatskim snagama bilo potrebno nekoliko dana da se prestroje te krenu u

⁷¹ D. Marijan, 2020, 75

⁷² D. Marijan, 2020, 75

⁷³ D. Marijan, 2020, 76

⁷⁴ D. Marijan, 2020, 76

⁷⁵ D. Marijan, 2020, 76

⁷⁶ D. Marijan, 2020, 77

⁷⁷ D. Marijan, 2020, 77

⁷⁸ D. Marijan, 2020, 77

⁷⁹ D. Marijan, 2020, 77

⁸⁰ D. Marijan, 2020, 79

protunapad koji je zaustavljen nakon što je osvojeno mjesto Kuljenovci⁸¹. Dotada su srpske snage već uspjele stabilizirati obrambenu liniju. Srpske snage su na području Dervente imali veće uspjehe nego u ostalim općinama jer su više-manje ostali na svojim položajima⁸².

Tijekom svibnja 1992. godine na području Modriče i okolice su bile slabe snage HVO-a u vidu ojačane bojne koja je trebala braniti cijelo područje od srpskog agresora⁸³. Tijekom cijele prve polovice svibnja srpske su snage konstantno napadale hrvatske postrojbe na tom području koje su naknadno bile ojačane određenim postrojbama HV-a⁸⁴. Najžešći srpski napad je uslijedio 20. svibnja kada je veći dio grada bio i zauzet od strane Srba, tek uvođenjem 3. A brigade ZNG-a hrvatske su snage uspjele odbiti srpskog agresora izvan grada krajem mjeseca⁸⁵. Nakon tog neuspjeha Srbi su se povukli na svoje obrambene crte odakle su nekoliko dana kasnije pokušale novi napad koji je isto tako odbijen. Prema nekima, samo osvajanje Modriče nije bilo planirano. Naime, prema predsjedniku HDZ-a na području Modriče brigadir Basarac je nakon osvajanja Modriče rekao da se neće ići u daljnji napad na četničke položaje zato što i samo osvajanje Modriče nije bilo u planu⁸⁶. Hrvatskim osvajanjem Modriče 30. svibnja presječena je samoprolašena Srpska Republika BiH što će kasnije dovesti do žestokog protunapada srpskih snaga diljem cijele Bosanske Posavine⁸⁷.

U prvoj fazi tijekom borbi od 8. do 16. svibnja hrvatske su snage postigle najveće uspjehe te nanijele srpskim snagama veliku štetu. U tom razdoblju su u potpunosti osvojene općine Odžak i Bosanski Brod te su uništena 42 tenka pod cijenu 16 života pripadnika

⁸¹ D. Marijan, 2020, 79

⁸² D. Marijan, 2020, 79

⁸³ D. Marijan, 2020, 79

⁸⁴ D. Marijan, 2020, 80

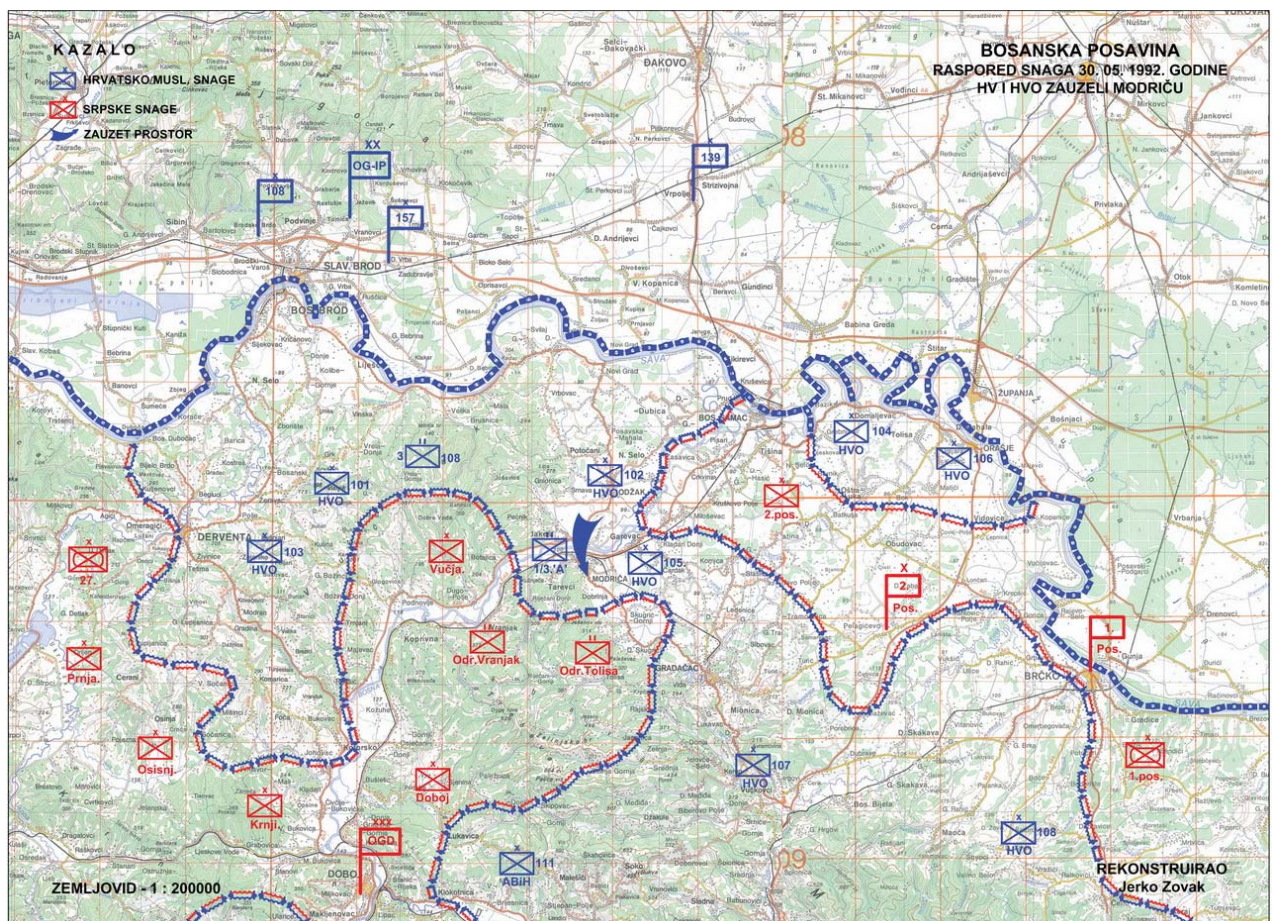
⁸⁵ D. Marijan, 2020, 80

⁸⁶ J. Zovak, 2009, 237

⁸⁷ D. Marijan, 2018, 17

HVO-a te 6 vojnika HV-a⁸⁸. U drugoj polovici svibnja dolazi do reorganizacije operativnih grupa. Pod zapovjedništvo OG Sava nakon toga ostaje samo 131. brigada HV-a iz Županje. Isto tako u pomoć hrvatskim snagama u Bosansku Posavinu je poslana kompletna 3. brigada ZNG-a.⁸⁹ Unatoč tome što su hrvatske snage postigle velike uspjehe u svibnju, ti su uspjesi svakim danom bivali sve manji. U drugom dijelu svibnja su uspjesi postali puno manji zbog dobre obrane srpskih snaga. Sve je to nagovijestilo ono što će se dogoditi u lipnju.

Slika 3.- Maksimalan doseg hrvatskih snaga na području Bosanske Posavine (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

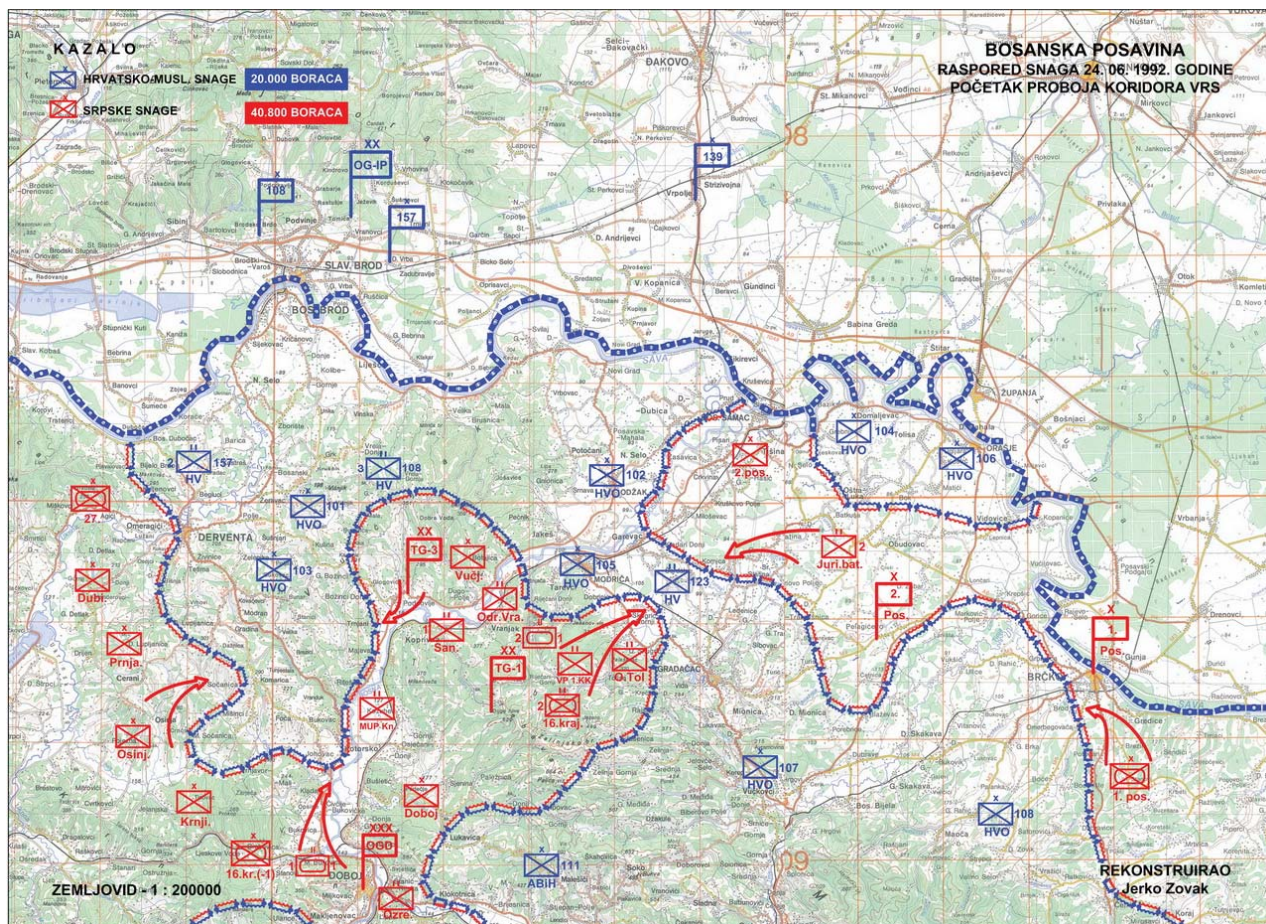
⁸⁸ D. Marijan, 2020, 78

⁸⁹ D. Marijan, 2020, 78

4.4. Operacija Koridor

4.4.1 Pripreme za operaciju

Slika 4.- Raspored snaga u Bosanskoj Posavini prije početka operacije Koridor (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Nakon sredine svibnja jedini veći uspjeh hrvatskih snaga je bilo zauzimanje Modriče koje je na kraju bio i zadnji veći hrvatski uspjeh u Bosanskoj Posavini unatoč tome što su sredinom lipnja ostvareni minimalni uspjesi kod Miloševca i Kladare Donje⁹⁰. Veliki problem za hrvatske snage je bilo srpsko mjesto Podnovlje koje je uz sebe vezalo dobar dio hrvatskih snaga te su čak početkom lipnja prešli u protunapad⁹¹. Kraj hrvatskih uspjeha je bio vezan uz rezoluciju međunarodne zajednice koja je osudila prisutnost HV-

⁹⁰ D. Marijan, 2020, 83

⁹¹ D. Marijan, 2020, 83

a na području Bosanske Posavine nakon koje je 3. A brigada povučena te nakon nje nije bilo pripadnika HV-a na tom području⁹².

Sredinom svibnja srpske snage polako dolaze u povoljniju situaciju reorganizacijom JNA te zamjenom oficirskog kadra. Tuzlanski korpus JNA je preimenovan u Istočnobosanski dok je Banjalučki korpus nazvan 1. krajiškim korpusom, usporedno s reorganizacijom tijekom druge polovice svibnja dolazi i do mobilizacije srpskog stanovništva u tom području⁹³. Srbi su već početkom lipnja razradili plan osvajanja koridora s kojim bi se spojio prostor Bosanske krajine sa Semberijom te bi se u kasnijoj fazi taj isti koridor proširio. Sam plan je planiran u 3 etape te bi svaka etapa trajala po 3 dana⁹⁴. Srpske snage su dodatno pojačane dolaskom novog ljudstva s područja zapadne Slavonije, hrvatski obavještajci su primijetili okupljanje velikog broja srpskih snaga te su uspješno predvidjeli sam cilj srpskih snaga. Načelnik Glavnog stožera HV-a Tus je uspješno predvidio srpski napad zbog ostvarivanja Koridora te je smatrao da hrvatske snage neće uspjeti zadržati svoje pozicije.⁹⁵

Prije konačnog napada u sklopu operacije Koridor srpske su snage već početkom lipnja krenule s manjim napadima većinom u pravcu Dervente. Taj napad je trebao prikriti glavni napad koji je bio iz smjera Doboja i Podnovlja prema Majića brdu i Tomasovu brdu⁹⁶. Srpsko napredovanje su jedinice 3. brigade HVO-a uspješno zaustavile na kraće vrijeme s velikim gubitcima od dvadeset poginulih pripadnika, s vremenom se u istoj brigadi pojavilo masovno dezerterstvo uslijed manjka protuoklopnog streljiva te višednevne borbe bez smjene⁹⁷. Unatoč manjku streljiva pripadnici HVO-a su sredinom

⁹² D. Marijan, 2020, 83

⁹³ D. Marijan, 2020, 84

⁹⁴ D. Marijan, 2020, 85

⁹⁵ D. Marijan, 2020, 87

⁹⁶ D. Marijan, 2020, 87

⁹⁷ D. Marijan, 2020, 88

lipnja prešli u protunapad s područja Kuline u kojem su natjerali srpske snage kod Podnovlja na obrambene zadaće⁹⁸. Najbolji pokazatelj razine manjka streljiva prikazuje zahtjev 108. brigade HV-a za popunu naoružanja upućen OGIP-u gdje se jasno vidi da je osnovnog streljiva, tj. metaka primljeno 20 puta manje od potrebnog, dok je za mine stanje bilo nešto bolje te je primljeno oko 2 tisuće komada od 5 koliko su zapovjednici 108. brigade smatrali da im je potrebno.⁹⁹ Tijekom borbi je vladala velika konfuzija te postoje velike razlike u podacima između srpske i hrvatske strane gdje je nejasno tko je kontrolirao koje područje. Razlike na pojedinim pravcima idu i do 5 kilometara. Crta koju je branio HVO je pukla 16. lipnja što je dovelo do velikog dezerterstva kod pripadnika HVO-a od kojih je dio prešao na područje Slavonskog Broda, samo dio je bio razoružan od strane vojne policije zbog straha od sukoba¹⁰⁰. Borbe su i sutradan nastavljene, crta je djelomično stabilizirana uvođenjem dijela snaga 3. brigade ZNG-a za koje je nejasan točan dan uvođenja u Bosansku Posavinu, unatoč tim pojačanjima hrvatske su snage potisnute s južnog fronta kod Dervente¹⁰¹. Zbog teškog stanja u Bosanskoj Posavini ustrojeno je izdvojeno zapovjedno mjesto u Đakovu (IZM) koje je bilo zaduženo za Bosansku Posavinu, shodno tome operativne grupe Sava i Vukovar su ukinute¹⁰². Srpske su snage 19. lipnja probile hrvatsku crtu te uspostavile vezu između Doboja i Podnovlja te su prekinute sve veze između Dervente te Modriče i Doboja¹⁰³. Nakon tog srpskog uspjeha nekoliko dana je vladala tišina na bojištu koja je bila uvertira u početak operacije Koridor.

⁹⁸ D. Marijan, 2020, 89

⁹⁹ J. Zovak, 2009, 262

¹⁰⁰ D. Marijan, 2020, 90

¹⁰¹ D. Marijan, 2020, 90

¹⁰² D. Marijan, 2020, 91

¹⁰³ D. Marijan, 2020, 91

bilo namijenjeno zauzimanje Gradačca te kasniji napad Orašja¹⁰⁶. Što se tiče HVO-a te hrvatskih snaga na liniji prema Srbima su bile glavne bosanskoposavske brigade dok je 101. brigada HVO-a bila na liniji kod Male i Velike Bukovice.¹⁰⁷ Što se tiče postrojbi HV-a, na području Dervente bila je 3. brigada ZNG-a te 11 tenkova iz 108. brigade; ukupna brojka hrvatskih snaga prema srpskim procjenama je iznosila čak 25 tisuća vojnika, no ukoliko se u obzir uzmu samo postrojbe na području Bosanske Posavine, ta brojka je bila duplo manja¹⁰⁸.

Operacija Koridor, tj. njezina prva faza je krenula 24. lipnja 1992. jakim topničkim udarima. Nakon početnog udara srpske snage su poprilično oprezno krenule u napad zbog nepoznavanja hrvatskih položaja¹⁰⁹. Napad je prvotno pokrenut od strane TG-1 na Modriču te je prvi dan akcije prekinuta cestovna poveznica između Modriče i Gradačca¹¹⁰. Hrvatske su snage pojačane još isti dan s dijelom 123. brigade HV-a iz Požege dok je dio vojnika odbio prijeći Savu¹¹¹. Već dva dana nakon početka akcije zauzimanjem Čardaka dolazi do spajanja 1. krajiškog korpusa te Istočnobosanskog korpusa čime je došlo do proboja te uspostave malog koridora. Promet između Doboja za Brčko i Srbiju je već 27. lipnja uspješno pokrenut¹¹². Samo dan nakon uspostave cestovnog prometa Koridorom, hrvatske snage se izvlače na lijevu obalu Bosne te TG-1 ulazi u Modriču. Pripadnici 123. brigade su se nakon povlačenja preko rijeke Bosne povukli na prostor Republike Hrvatske¹¹³.

¹⁰⁶ D. Marijan, 2020, 94

¹⁰⁷ D. Marijan, 2020, 95

¹⁰⁸ D. Marijan, 2020, 95

¹⁰⁹ D. Marijan, 2020, 95

¹¹⁰ D. Marijan, 2020, 96

¹¹¹ D. Marijan, 2020, 96

¹¹² D. Marijan, 2020, 97

¹¹³ D. Marijan, 2020, 98

Za razliku od 1. taktičke grupe, TG-2 je imala velike probleme u napadu na Jakeš i Pećnik zbog žilavog otpora 102. brigade HVO-a te dobro postavljenih utvrda i minskih polja. Nakon pada Modriče te povlačenja hrvatskih snaga 102. brigada HVO-a dolazi u tešku poziciju jer se dio njezinih pripadnika povukao skupa s 105. brigadom¹¹⁴. Unatoč tom povlačenju, ostatak snaga iz 102. brigade HVO-a je uspješno obranio Jakeš i Pećnik.

Treća i najveća srpska taktička grupa je svoj dio operacije Koridor-92 započela s jednim danom zaostatka zbog opsežnih priprema. Uzevši u obzir da je u početku bila najveća, njezin zadatak je bio osvajanje Dervente te kasnije prodor na sjever i osvajanje samog Bosanskog Broda. Prvi dan svojeg napada su žestoko napali Modran, Tomasovu brdu i Majića brdu; u tim početnim borbama hrvatske snage su imale ogromne žrtve. Posebno je velike žrtve imala 3. brigada ZNG-a koja je u jednom danu imala 12 poginulih te preko 20 ranjenih vojnika¹¹⁵. Hrvatska obrambena linija je bila uzdrmana te je prema srpskim izvorima 27. lipnja i sam Modran pao. Hrvatsko vodstvo je planiralo preustrojiti 103. brigadu HVO-a, 3. brigadu ZNG-a, skupa s 127. brigadom HV-a iz Virovitice u novu taktičku grupu Greben koja bi zauzela obrambene linije južno od Dervente¹¹⁶. Postrojbe iz Virovitice su isti dan kada su ušle na područje Bosanske Posavine isto to područje i napustile te se vratile u Slavonski Brod nakon što su vidjeli velike gubitke kod 3. brigade ZNG-a. Teško stanje na bojišnici je rezultiralo i povlačenjem dijela 3. brigade ZNG-a u Slavonski Brod nakon čega zapovjedništvo traži žurno pojačanje u vidu dvije ili tri cjelokupne brigade. Unatoč tome što su srpske snage 28. lipnja imale manji napredak zbog velike topničke paljbe s hrvatske strane, u noći s 28. na 29. se 3. brigada ZNG-a povukla s pozicija južno od Dervente u Koraće na sjeveru dok su u Derventi ostali samo pripadnici HVO-a. U to vrijeme je bojište posjetio i sam Petar Stipetić kako bi uvidio

¹¹⁴ D. Marijan, 2020, 99

¹¹⁵ D. Marijan, 2020, 99

¹¹⁶ D. Marijan, 2020, 100

stanje na terenu koje je bilo krajnje loše po hrvatske postrojbe. TG-3 29. lipnja osvaja Modran čime je neposredno bilo ugroženo područje Plehana i Kuline. Isti dan su srpske snage prodrle prema Rabiću s namjerom da se Derventa okruži¹¹⁷. Prvog srpnja je pao Plehan te su srpske snage imale izrazito povoljne položaje oko Dervente, samo dva dana nakon osvajanja Plehana srpska vojska bez razloga je minirala i uništila stari samostan na tom području¹¹⁸. Uzevši u obzir da se pokrenula istraga oko uništavanja samostana te da je pukovnik Lisica za miniranje okrivio hrvatske snage, sasvim se sigurno može ustvrditi da je za uništavanje samostana Plehan kriv osobno pukovnik Lisica. Drugog srpnja srpske su snage došle do sela Potočani te sela Donji Božinci. To područje je branila 103. brigada HVO-a koja je tada bila u rasulu. Srećom za hrvatske snage, Srbi su trećeg srpnja mirovali zbog niskog morala i velikih gubitaka u svojim redovima¹¹⁹. Već trećeg srpnja je Derventa bila prazna, hrvatske snage su bile u rasulu te se pokušavalo utvrditi novu obrambenu liniju sjeverno od Dervente što je bilo jako teško zbog odbijanja prelaska mosta dijelova 108. brigade i 157. brigade. Već četvrtog srpnja Derventa je pala.¹²⁰ Nakon pada Dervente, derventska 103. brigada HVO-a je imala samo 700 vojnika uslijed velikog broja žrtava te masovnog dezertiranja.

Hrvatske snage su od početka bile u nepovoljnom položaju uzevši u obzir određene krive obavještajne procjene. Zapovjedništvo je primarno pokušavalo pomoći postrojbama s određenom preraspodjelom naoružanja; nešto u manjoj mjeri se pokušavalo pomoći s uvođenjem novih svježih postrojbi. Uvođenje svježih postrojbi je bilo jako teško zbog velikog broja onih koji su odbijali prijeći Savu. Koliko je bila teška situacija, jako dobro govori činjenica da je sam predsjednik Republike Franjo Tuđman morao intervenirati te

¹¹⁷ D. Marijan, 2020, 103

¹¹⁸ D. Marijan, 2020, 103

¹¹⁹ D. Marijan, 2020, 104

¹²⁰ D. Marijan, 2020, 105

postaviti general bojnika Petra Stipetića kao zapovjednika svih postrojbi HV-a na potezu od Slavonskog Broda do Osijeka uključujući i one na području Bosanske Posavine¹²¹. Nakon što je general Tus dao smjernice za raspodjelu postrojbi, brigadir Vrbanac je već 29. lipnja zapovjedio pojedinim brigadama HV-a da svaka pripremi po jednu ojačanu bojnu da bi se 2. srpnja mogle uvesti na bojište u Bosanskoj Posavini¹²². Te zapovijedi nisu izvršene te je Generalu Stipetiću predloženo da se u onim postrojbama koje ne žele ratovati na bojištima u Bosanskoj Posavini udalje zapovjednici, a vojnici kazne¹²³. Koliki je problem slanje pripadnika HV-a u Bosansku Posavinu predstavljao hrvatskim vlastima, prikazuje i nalog ministra Gojka Šuška koji 7. srpnja zabranjuje slanje postrojbi HV-a u BiH¹²⁴. Ta odluka ministra Šuška je nastala nakon velikih okupljanja u Donjem Miholjcu te drugim gradovima čije su postrojbe trebale biti upućene u Bosansku Posavinu. Unatoč tome, nakon te odluke dio postrojbi HV-a se šalje na područje Bosanske Posavine. Nakon ulaska nekoliko postrojbi dolazi do određenog optimizma te stabiliziranja linije koja je u tom trenutku već na obodnom kanalu.

Oprilike u vrijeme stabiliziranja hrvatske linije je došlo i do kraja prve faze srpskih napada u sklopu operacije Koridor. U drugoj fazi je u planu bio izlazak na Savu. Za razliku od ostalih taktičkih grupa, jedino TG-2 nije uspješno izvršila svoje zadatke unatoč činjenici da je bila sastavljena većinom od radikalnih krajišnika i policije Republike Srpske Krajine¹²⁵.

Druga etapa je pokrenuta već 6. srpnja s velikim napadima na prostor Jakeša i Pećnika gdje je situacija bila jako teška za hrvatske snage zbog velikog dezerterstva 103. brigade

¹²¹ D. Marijan, 2020, 109

¹²² D. Marijan, 2020, 109

¹²³ D. Marijan, 2020, 109

¹²⁴ D. Marijan, 2020, 111

¹²⁵ D. Marijan, 2020, 113

HVO-a nakon kojeg je 127. brigada HV-a ostala sama na položajima¹²⁶. Istovremeno su srpske snage, tj. glavnina njihove prve taktičke grupe, pokušale prijeći preko rijeke Bosne. U tom planu su ih spriječile hrvatske postrojbe s jakim protunapadom. Isto tako je pomogao visok vodostaj u to vrijeme¹²⁷. Već 9. srpnja srpske snage su pomoću pontonskog mosta prešle rijeku Bosnu te krenule s pripremanjem napada na Odžak. Istovremeno se hrvatsko vodstvo trudilo pronaći dodatne postrojbe koje bi se poslale u pomoć što je djelomično uspjelo slanjem jedne skupine dragovoljaca iz Karlovca na područje Odžaka¹²⁸. Ono što je predstavljalo veliki problem za hrvatsko vodstvo je činjenica da su se lokalni borci često povlačili u Republiku Hrvatsku nakon pada njihovog mjesta; nije postojala želja za daljnjom borbom. Hrvatska obrana se u noći s 10. na 11. srpnja u potpunosti raspala na području Odžaka gdje su se vojnici skupa s civilima izvlačili na područje Republike Hrvatske preko skele u Svilaju¹²⁹. General Stipetić je 11. srpnja izdao zapovijed za obranu te kasniji napad na srpske položaje te spajanje s muslimansko – hrvatskim postrojbama u središnjoj Bosni. Istovremeno je izdao zapovijed da se snage ne smiju izvlačiti bez njegove dozvole¹³⁰. Činjenica da je general Stipetić u tom trenutku izdao tu zapovijed potvrđuje navode da zapovjedništvo nije imalo realne brojke koje su bile na terenu te su često postrojbe koje su trebale biti u Bosanskoj Posavini zapravo bile u svojim vojarnama. U trenutku pisanja te zapovijedi, u Bosanskoj Posavini su bili samo pripadnici dijela 108. brigade, tj. pripadnici topništva i oklopništva te iste brigade. Na području Odžaka su bili pripadnici HV-a iz Rijeke, a kod Orašja dio 122. brigade HV-a¹³¹. Otprilike u to vrijeme je u Bosanskoj Posavini viđen i general Praljak koji je tu bio bez znanja hrvatskog zapovjedništva što je kasnije uzrokovalo velike

¹²⁶ D. Marijan, 2020, 113

¹²⁷ D. Marijan, 2020, 114

¹²⁸ D. Marijan, 2020, 115

¹²⁹ D. Marijan, 2020, 117

¹³⁰ D. Marijan, 2020, 117

¹³¹ D. Marijan, 2020, 118

kontroverze nakon pada same Posavine. Unatoč tome što je Odžak bio u potpunosti napušten, brzom reakcijom hrvatskog vodstva na to su područje prebačeni pripadnici 102. brigade HV-a te riječki dobrovoljci koji su zaposjeli linije južno od Odžaka. Razlog zašto srpske postrojbe nisu ušle u Odžak te u napuštena područja je zbog njihovog neznanja razine panike u hrvatskim redovima¹³². Unatoč tome Odžak je pao 13. srpnja kada su ga pripadnici TG-1 zauzeli nakon što su hrvatske postrojbe napustile grad zbog panike uslijed početka srpskog napada¹³³. Srpske su snage 15. srpnja izbile na Savu bez većeg otpora hrvatskih snaga te tako presjekle hrvatsku obranu na dva odvojena džepa u Gornjem i Donjem Svilaju te na području Novog Grada čije su snage tijekom noći skupa sa stanovništvom izvučene na lijevu obalu Save¹³⁴. Idući dan su srpske snage zaključile sva svoja vojna djelovanja na prostoru Odžaka i okolice.

Unatoč uspjehu na pravcu Odžaka, srpsko zapovjedništvo nije bilo zadovoljno učinkom Treće taktičke grupe. Srbi su nakon pada Dervente očekivali brzi proboj na sjever prema Bosanskom Brodu koji je izostao. Oko desetog srpnja su vođene velike borbe kod sela Žeravac te Babina Brda i Bijelog Brda gdje je 11. srpnja pukla linija te su se hrvatske postrojbe povukle na Obodni kanal¹³⁵. Nakon pucanja linije kod Žeravca oko 2 do 3 tisuće vojnika je čekalo na mostu između Bosanskog i Slavenskog Broda pokušavajući se povući što im zapovjedništvo nije dozvolilo. Srpsko mirovanje 15. srpnja su hrvatske snage iskoristile za stabilizaciju fronta. Glavne obrambene snage su činili pripadnici 101. i 103. brigade HVO-a dok je u pričuvi bila 3.bojna 3. brigade ZNG-a¹³⁶.

Otprilike u vrijeme borbi za Žeravac, hrvatsko zapovjedništvo je u suradnji s muslimanskim zapovjednicima izvršilo nekoliko napada južno od Doboja da bi se

¹³² D. Marijan, 2020, 121

¹³³ D. Marijan, 2020, 122

¹³⁴ D. Marijan, 2020, 123

¹³⁵ D. Marijan, 2020, 124

¹³⁶ D. Marijan, 2020, 125

rasteretio dio snaga koji je bio u obrani u Bosanskoj Posavini. Unatoč početnim uspjesima 12. srpnja, gdje su srpske snage imale čak 31 poginulog te osamdesetak ranjenih vojnika, Srbi su stabilizirali tu liniju već 13. srpnja¹³⁷. Još jedan pokušaj je bio 15. srpnja, no bez ikakvog uspjeha.

Nakon velikog uspjeha srpskih snaga u operaciji Koridor, hrvatske snage su bile raspoređene u dva zasebna obrambena područja: jedno kod Orašja te drugo kod Bosanskog Broda koje je po srpskim izvorima bilo jako utvrđeno na liniji Obodni kanal, rijeka Ukrina te Bijelo Brdo¹³⁸. Unatoč planovima da se cijeli taj prostor očisti u par dana, žestoke borbe će se voditi sljedećih nekoliko mjeseci sve do pada Bosanskog Broda.

4.4.3 Brčko i Gradačac

Usporedo s borbama za odžačko područje te područje Bosanskog Broda i Dervente, velike su bitke bjesnile i na području Brčkog i Gradačca, područja gdje Hrvati nisu bili u većini te su muslimani imali veliki utjecaj. Za razliku od ostalih bosanskoposavskih općina, općine Brčko i Gradačac nisu u tolikoj mjeri ovisile o konstantnoj hrvatskoj pomoći preko Save koliko su bile vezane uz centralnu Bosnu. Nakon hrvatskih uspjeha u svibnju, postupnim srpskim napadima dolazi do odvajanja Brčkog te posebno Gradačca od ostalih područja pod hrvatskom kontrolom te ih se može zasebno proučavati.

Krajem lipnja borbe na području Brčkog i Gradačca postaju zaseban dio bojišta u sklopu OGIP-a¹³⁹. U Gradačcu je SDA imala stabilnu vlast dok je politička situacija u Brčkom bila izuzetno složena te je neposredno pred rat SDA pregovarala sa SDS-om o podjeli

¹³⁷ D. Marijan, 2020, 126

¹³⁸ D. Marijan, 2020, 127

¹³⁹ D. Marijan, 2020, 189

same općine što je sa srpske strane bilo kupovanje vremena pred sam sukob.¹⁴⁰ Uz Derventu, Brčko je jedini grad koji je imao JNA vojarnu na području Bosanske Posavine. Zadatak TG-4 je, nakon spajanja Prvog krajiškog korpusa s Istočnobosanskim korpusom, bio zauzimanje i blokiranje Gradačca koji je već sredinom lipnja unatoč muslimanskoj većini imao 2 brigade HVO-a, 107. i 108¹⁴¹. Po zapovijedi komandanta Armije BiH za područje Tuzlanske regije je osnovana OG-1 Bosanska Posavina, tj. Prva operativna grupa u kojoj je bila 107. brigada Gradačac, 108. brigada HVO-a Brčko te 21. brdska brigada Armije BiH.¹⁴² Te su postrojbe podnijele većinu borbi na području Brčkog i Gradačca.

Brčko je za Srbe te srpsku državu bilo od iznimne važnosti jer glavne cestovne poveznice kroz Koridor prolaze upravo kroz sam grad Brčko. Shodno tome srpski plan je bio nakon Modriče na prepad zauzet i Brčko što je OGIP predvidio te 11. travnja zapovjedio uspostavljanje obrambene linije koja je prolazila kroz zapadni, nesrpski dio grada.¹⁴³ Nešto kasnije su srpske snage dobile zadatak ovladati gradom što su i uspjeli do 2. svibnja kada su kontrolirali većinu grada, tj. po hrvatskim izvorima kontrolirali su istočni dio grada dok su hrvatske i muslimanske snage bile u zapadnom dijelu¹⁴⁴. Nakon osvajanja većine grada, glavni srpski zadatak je bio ovladavanje južnih dijelova grada te prigradskih naselja. Sredinom lipnja su krenuli u napad te jakim napadom odbacile snage 108. brigade HVO-a; tim napadom su ovladali južnim dijelom samoga grada¹⁴⁵. Najveći uspjeh na tom području HVO je imao u zauzimanju nekoliko enklava oko Brčkog tijekom rujna.

¹⁴⁰ D. Marijan, 2020, 189

¹⁴¹ D. Marijan, 2020, 189

¹⁴² D. Marijan, 2020, 190

¹⁴³ D. Marijan, 2020, 190

¹⁴⁴ D. Marijan, 2020, 190

¹⁴⁵ D. Marijan, 2020, 191

Gradačac kao većinski muslimanski grad je zadnji došao pod srpske napade. Tijekom svibnja te borbi za Modriču iz Gradačca nije došla nikakva pomoć. Tako nešto nije čudno uzevši u obzir da su većinski muslimanska mjesta često do zadnjeg trenutka pokušavala postići dogovor sa srpskim predstavnicima. Unatoč tome što je Hrvata bilo puno manje, već tijekom svibnja i početkom lipnja jedino su se hrvatske jedinice pripremale za oružani sukob. Od sredine lipnja na području Gradačca te okolice je bilo manjih oružanih sukoba te je s vremena na vrijeme dolazilo do samog granatiranja grada. Nakon pada Modriče te otvaranja Koridora, četvrta taktička grupa je krenula 29. lipnja u zauzimanje Gradačca do kojeg su 7. lipnja i došli nakon osvajanja sela Vida na samom zapadu Gradačca¹⁴⁶. Teškim naporom branitelja srpske su snage 10. srpnja bile zaustavljene na samom prilazu u grad.¹⁴⁷ Početkom kolovoza TG-4 je u jakom napadu probila obrambenu crtu HVO-a koji se morao povući na pričuvnu obrambenu crtu sjeveroistočno od Gradačca¹⁴⁸. HVO je 19. kolovoza pokušao vratiti izgubljene položaje, no protunapad je neuspješno prošao. Nakon neuspjelog protunapada srpske su snage bile uvjerenе u skorašnji pad Gradačca. Srpske su snage tijekom prve polovice rujna konstantno napadale grad koji je bio u teškom stanju. Posebno je težak bio napad 18. rujna kada su se borbe vodile u samom centru grada¹⁴⁹. Početkom listopada srpske su snage sa žestokim napadom osvojile nekoliko sela u okolici Gradačca te ga tako skoro dovele do okruženja u kojem je bio sljedećih nekoliko mjeseci.

¹⁴⁶ D. Marijan, 2020, 193

¹⁴⁷ D. Marijan, 2020, 194

¹⁴⁸ D. Marijan, 2020, 194

¹⁴⁹ D. Marijan, 2020, 195

4.5. Orašje

Istočni dio Bosanske Posavine koji srpske snage tijekom proljeća 1992. godine nisu osvojili je postao zaseban operacijski pravac u kojem su se hrvatske snage održale sve do kraja rata.¹⁵⁰ To područje se naziva oraško ili pak oraško – domaljevački džep koje su branile dvije brigade HVO-a, 104. kod Domaljevca te 106. na području Orašja¹⁵¹. Postrojbama u tom džepu se zapovijedalo iz IZM-a koji je bio smješten u Tolisi te kasnije iz Tolise od strane Operativne zone Bosanska Posavina koja je nastala 28. studenoga 1992. godine preimenovanjem Operativne grupe Bosanske Posavine koja je pak nastala ukidanjem OGIP-a pri zapovijedanju tim džepom. Tijekom sukoba na tom području kao pomoć su s područja Republike Hrvatske dolazile razne postrojbe HV-a. Također nakon pada Bosanskog Broda dijelovi HVO brigada iz ostalih bosanskoposavskih općina su aktivno sudjelovale u obrani Orašja i okolice. Krajem 1992. godine sveukupno je bilo nešto više od 5 tisuća vojnika iz 6 brigada HVO-a na tom području¹⁵². Unatoč tome što je Orašje izrazito hrvatski nastanjeno područje, južno od samoga grada je bilo nekoliko sela koji su bili većinski nastanjeni srpskim stanovništvom. Ta sela su bila vezana na Bosanski Šamac koji je i sam bio naseljen većinom srpskim stanovništvom. Već tijekom prosinca 1991. godine dolazi do osnivanja srpske općine Bosanski Šamac zbog okupljanja srpskog stanovništva tog kraja¹⁵³. Hrvatsko je zapovjedništvo naredilo 11. travnja 1992. godine lokalnim hrvatskim snagama da se zauzmu glavne institucije te glavni objekti u Bosanskom Šamcu. Ta zapovijed nije izvršena što je rezultiralo padom samog grada u četničke ruke 18. travnja¹⁵⁴. Razlog zašto

¹⁵⁰ D. Marijan, 2020, 169

¹⁵¹ D. Marijan, 2020, 169

¹⁵² D. Marijan, 2020, 169

¹⁵³ D. Marijan, 2020, 170

¹⁵⁴ D. Marijan, 2020, 171

zapovijed nije izvršena djelomično leži u činjenici da su dobar dio populacije samog grada činili muslimani koji su organizirali vlastitu teritorijalnu obranu. Nakon zauzimanja Bosanskog Šamca, srpske snage ojačane dodatnim postrojbama kreću u napad na većinski hrvatska sela na samom istoku općine koje lako zauzimaju te se kasnije počinju kretati u smjeru Orašja u koje stižu pripadnici HV-a kako bi organizirali obranu¹⁵⁵. Razlog zašto su već u ranoj fazi došli pripadnici HV-a poglavito pripadnici 1. bojne 108. brigade je zabrinutost hrvatskog zapovjedništva da se lokalne hrvatske snage ne mogu same obraniti. Isto tako u ranoj fazi nisu niti obranu organizirali nadajući se da će se sukob izbjeći¹⁵⁶. Srpske snage su napale Orašje 29. travnja zauzimajući Jenjić te kasnije 1. svibnja i Vidovice za koje su se borbe vodile sve do ranih jutarnjih sati 5. svibnja¹⁵⁷.

Unatoč tome što su hrvatski uspjesi tijekom svibnja negativno utjecali na srpske postrojbe na istoku Bosanske Posavine, hrvatsko zapovjedništvo to nije do kraja iskoristilo. Hrvatske snage s područja Orašja su u drugoj polovici svibnja pokušale s nekoliko napada vratiti izgubljena područja; uspjeh je bio samo djelomičan te je naknadno sav osvojen prostor napušten¹⁵⁸. Tijekom lipnja, srpske su snage konstantno napadale HVO na području Orašja koji je imao velike žrtve. U tim je borbama bilo oko 30 poginulih te preko 70 ranjenih vojnika¹⁵⁹. U vrijeme sloma hrvatske obrane na zapadu Bosanske Posavine, za 14. srpnja je bila planirana vojna akcija gdje bi 104. i 106. brigada HVO-a u napadu na srpske položaje rasteretila hrvatsko – muslimanske postrojbe u Gradačcu¹⁶⁰. Usporedo s tim su srpske snage planirale svoju operaciju pod nazivom Sivša kojom su planirali ovladati Orašjem. Plan je započeo 13. srpnja te su unatoč žestokom napadu postrojbe

¹⁵⁵ D. Marijan, 2020, 172

¹⁵⁶ D. Marijan, 2020, 173

¹⁵⁷ D. Marijan, 2020, 173

¹⁵⁸ D. Marijan, 2020, 174

¹⁵⁹ D. Marijan, 2020, 174

¹⁶⁰ D. Marijan, 2020, 175

HVO-a održale svoju liniju¹⁶¹. Najteži dan za hrvatske branitelje je bio 19. srpnja kada su srpski tenkovi prodrli u Oštru Luku u zaselku pod nazivom Kamenjaš; napad je odbijen tek protunapadom hrvatskih tenkova¹⁶². Prvi dio srpnja je protekao u utvrđivanju obrambenih linija. Najveći problem je činio manjak ljudstva zbog kojeg nije moglo doći do smjene vojnika i odmora. Krajem srpnja te početkom kolovoza, srpske su snage nakon višednevnog granatiranja tog područja pokušale u brzom napadu osvojiti Orašje te izaći na Savu, HVO je odbio i taj pokušaj. Tek sredinom kolovoza na područje Orašja stižu svježije postrojbe HVO-a; stiglo je oko 200 vojnika iz Varaždina u sklopu 104. brigade HV-a te 200 vojnika iz 130. brigade HV-a¹⁶³. Tijekom kolovoza hrvatske su snage imale nekoliko napada koje su srpske postrojbe odbile. Padom Modriče te Odžaka dijelovi brigada HVO-a iz tog područja su došli ojačati obrambene položaje u Orašju. Relativno mirno razdoblje je trajalo do sredine rujna kada hrvatske snage napadaju i zauzimaju položaje kod sela Vidovice¹⁶⁴. Hrvatski napad u smjeru Vidovica sredinom rujna je bila uvertira u napadna borbena djelovanja koja će trajati sve do kraja godine.

¹⁶¹ D. Marijan, 2020, 175

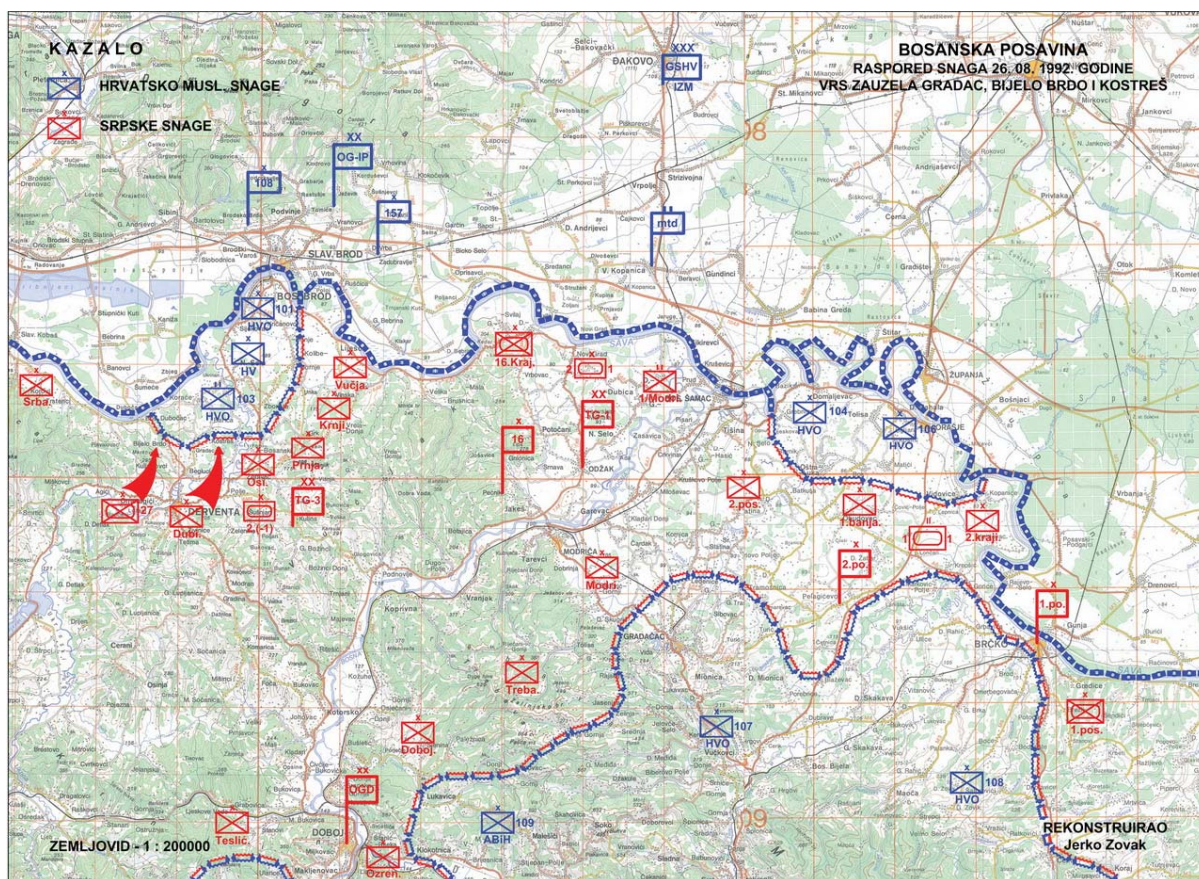
¹⁶² D. Marijan, 2020, 176

¹⁶³ D. Marijan, 2020, 177

¹⁶⁴ D. Marijan, 2020, 180

4.6. Borbe za Bosanski Brod

Slika 6.- Stanje u Bosanskoj Posavini nakon pada Odžaka i Dervente (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini* 1992.)

Nakon velikih srpskih osvajanja do sredine srpnja, bojište kod Bosanskog Broda i sjeverno od Dervente postaje zasebno bojište kojim OGIP zapovijeda iz Bukovlja kraj Slavonskog Broda¹⁶⁵. Do samoga pada Bosanskog Broda koji je uslijedio početkom listopada, na tom bojištu su bili pripadnici raznih brigada HV-a. Poglavitito se tu misli na 108. brigadu koja je dobar dio svojeg ratnog puta provela na području Bosanske Posavine. Uz 108. brigadu hrvatske snage su na području Bosanskog Broda imale 101. i ostatke 103. brigade HVO-a te TG-153 iz Velike Gorice¹⁶⁶. Sredinom srpnja u Bosanskoj Posavini je bilo oko 2800 pripadnika HV-a od čega je polovica bila iz 108. brigade¹⁶⁷. Za napad na Bosanski Brod je bila zadužena Treća taktička grupa pod vodstvom pukovnika

¹⁶⁵ D. Marijan, 2020, 129

¹⁶⁶ D. Marijan, 2020, 129

¹⁶⁷ D. Marijan, 2020, 130

Lisice koji je zapovijedao vojsci od gotovo 20 tisuća vojnika¹⁶⁸. Za razliku od velike srpske sile, prosječno stanje hrvatskih postrojbi na tom području je iznosio oko 3 tisuće boraca od čega je njih manje od tisuću bilo pripadnika HVO-a. Što su sukobi bili žešći, sve veći dio vojnika je samovoljno napuštao bojište te su te brojke bile i puno manje.

Dok su prve dvije taktičke grupe srpske vojske nakon ispunjenih zadataka prelazile u obrambene položaje na Savi, TG-3 je krenula s napadima iz smjera Dervente prema Bosanskom Brodu 16. srpnja kada prelazi Obodni kanal te ih hrvatske snage zaustavljaju kod zaselka Lovrići¹⁶⁹. Tada zbog sporog napredovanja Treće taktičke grupe dolazi do sukoba između pukovnika Lisice i njegovog nadređenog generala Talića. Samo tri dana nakon toga, srpske snage zauzimaju Babino Brdo te primoravaju hrvatske postrojbe na zauzimanje novih obrambenih linija. Nizak moral s manjkom svježih postrojbi je primorao Generala Stipetića na uvođenje dijela 157. brigade na bojište u Bosansku Posavinu što pripadnici 157. brigade nisu izvršili; otprilike u isto vrijeme su pripadnici 101. brigade HVO-a napustili svoje položaje¹⁷⁰. Situacija se za hrvatsku stranu popravila tek uvođenjem većine 108. brigade koja je skupa s ostatkom 101. brigade HVO-a utvrdila novu liniju od Save do Gornjih Koliba¹⁷¹. Nakon pojačanja, hrvatske su snage vršile i ograničene protunapade, jedan od njih se dogodio 23. srpnja kada su hrvatske postrojbe napredovale do 1.5 kilometra te vratile kontrolu nad Obodnim kanalom što je negativno utjecalo na moral srpskih postrojbi gdje su oficiri imali sve veće kritike na način vođenja pukovnika Lisice¹⁷². Nakon tog hrvatskog uspjeha sve do početka kolovoza je bilo relativno mirno stanje uz manje promjene crte. Hrvatske su snage 6. kolovoza krenule u planirani napad, no unatoč opsežnim pripremama samo je dio 108. brigade krenuo u

¹⁶⁸ D. Marijan, 2020, 131

¹⁶⁹ D. Marijan, 2020, 131

¹⁷⁰ D. Marijan, 2020, 132

¹⁷¹ D. Marijan, 2020, 132

¹⁷² D. Marijan, 2020, 133

planirani napad te ostvario minimalan napredak dok su ostale postrojbe ostale na svojim položajima, nažalost tog dana je poginulo 6 vojnika iz 108. brigade dok ih je gotovo pa 60 ranjeno¹⁷³. Nakon nekoliko neuspješnih hrvatskih napada, TG-3 je 10. kolovoza napala te osvojila nekoliko manjih mjesta južno od Bosanskog Dubočca¹⁷⁴. Sredinom kolovoza hrvatske snage vrše nekoliko napada gdje je najveći uspjeh bilo osvajanje većeg dijela brda Markovac¹⁷⁵. Nekoliko dana nakon hrvatskog napada, TG-3 je 18. kolovoza uslijed zamjene hrvatskih postrojbi osvojila dio Bijelog Brda odakle su ih potisnuli pripadnici 101. brigade HVO-a u protunapadu.¹⁷⁶ Prema izvještaju SZUP-a, 12. kolovoza se preko 200 boraca HV-a, većinom veterana iz Vukovara, skupa sa svojim zapovjednikom Markom Babićem razdužilo nakon zapovijedi da se pošalju na bojište u Bosansku Posavinu. U izvještaju se navode i riječi Marka Babića kako neće ratovati u drugoj državi. To je bilo mišljenje s kojim su se slagali mnogi vojnici Hrvatske vojske koji su odbijali odlazak u Bosansku Posavinu¹⁷⁷.

Uzevši u obzir da su prema srpskim izvorima Gornje i Donje Kolibe bile dobro utvrđene, srpski plan za drugi dio kolovoza je bio napad te osvajanje Kostreša i Bijelog Brda¹⁷⁸. Napadi na ta dva područja su trajali cijeli drugi dio kolovoza. Hrvatske snage su imale velike probleme s manjkom ljudstva dok su srpske postrojbe imale manjak topničkog streljiva. Nakon nekoliko neuspješnih napada selo i brdo Kostreš Srbi su zauzeli 25. kolovoza. Nakon gubitka Kostreša te velikog gubitka u ljudstvu, hrvatske snage su se povukle s područja Bijelog Brda i Bosanskog Dubočca¹⁷⁹. Bijelo Brdo Srbi su osvojili dva dana nakon Kostreša poslije žestokih borbi. Unatoč manjku morala, osvajanjem

¹⁷³ D. Marijan, 2020, 135

¹⁷⁴ D. Marijan, 2020, 135

¹⁷⁵ D. Marijan, 2020, 137

¹⁷⁶ D. Marijan, 2020, 137

¹⁷⁷ J. Zovak, 2009, 342

¹⁷⁸ D. Marijan, 2020, 138

¹⁷⁹ D. Marijan, 2020, 141

Bosanskog Dubočca u srpskim redovima je došlo do euforije te se smatralo da će Bosanski Brod pasti u roku od 2 do 3 dana. Hrvatske snage su pojačane s 1600 pripadnika 108. brigade te 350 boraca 3. brigade ZNG-a što je na trenutak riješilo problem manjka vojnika¹⁸⁰. S novim pojačanjima hrvatske su snage napale Kostreš krajem kolovoza te se početkom rujna taj napad širi i na područje Bijelog Brda¹⁸¹. Hrvatske su snage krajem dana 2. rujna zauzele seosko groblje na području Kostreša. Nakon toga dolazi do zamjene postrojbi koje su nastavile napad na cjelokupni Kostreš.¹⁸² Nakon velikog granatiranja TG-137 se povukla oko 3 kilometra što je stvorilo veliku rupu u obrambenoj crti, naredbom OGIP-a taj napušteni prostor je djelomično popunjen borcima 103. brigade HVO-a¹⁸³.

Novi srpski napadi su krenuli nakon 7. rujna. Napad na Koraće su obranili pripadnici TG-153 koji su nakon sukoba izvučeni i zamijenjeni pripadnicima HOS-a iz Hercegovine pod vodstvom Ante Prkačina dok je 108. brigada odbila srpski napad kod Struge uz velike gubitke od 11 poginulih vojnika¹⁸⁴. Već nekoliko dana nakon neuspješnog napada srpske su snage 11. kolovoza napale područje Lipica gdje su se snage TG-137 samoinicijativno nakon borbi povukle. Njihove položaje su zaposjeli pripadnici HOS-a¹⁸⁵. Hrvatsko zapovjedništvo je muku mučilo s manjkom boraca; tijekom 14. rujna je preko 500 boraca uz 20 kamiona iz TG-150 i TG-137 napustilo područje Bosanske Posavine te se preko mosta povuklo u Slavonski Brod¹⁸⁶. Njihovim povlačenjem, linija od Save preko Gašnjače sjeverno od Bosanskog Dubočca je u potpunosti napuštena¹⁸⁷. Nakon njih i BG-150 se povlači iz Lipice nakon čega pripadnici HOS-ovih postrojbi trpe velike gubitke te

¹⁸⁰ D. Marijan, 2020, 143

¹⁸¹ D. Marijan, 2020, 143

¹⁸² D. Marijan, 2020, 144

¹⁸³ D. Marijan, 2020, 145

¹⁸⁴ D. Marijan, 2020, 146

¹⁸⁵ D. Marijan, 2020, 147

¹⁸⁶ D. Marijan, 2020, 147

¹⁸⁷ D. Marijan, 2020, 147

se povlače u selo Koraće.¹⁸⁸ Isti dan kada su se TG-150 i TG-137 povukle, trebalo je doći do smjene 108. brigade HV-a koja je 15 dana neprekidno bila na prvoj crti bojišnice, no zbog određenih problema do smjene nije došlo na što su zapovjednici apelirali borcima 108. brigade da još nekoliko dana ostanu na položaju što borci i prihvaćaju.¹⁸⁹ Nakon povlačenja velikog dijela pripadnika HV-a, general Stipetić je naredio TG-105 iz Bjelovara da se hitno prebaci u Bosansku Posavinu na što se odazvalo oko 570 vojnika, skupa s njima je na područje Bosanske Posavine došlo devedesetak dobrovoljaca iz Siska te BG-102 s nešto više od 250 vojnika¹⁹⁰. Uz njih je došlo još stotinjak vojnika iz Virovitice, sve to je bilo premalo da bi se zaustavili srpski napadi. Unatoč pojačanjima situacija je svakog dana bila sve gora. 105. brigada koja je došla zamijeniti 108. je došla s manje vojnika od očekivanog dok se BG-124 samoinicijativno povukla sa svojih položaja unatoč tome što na tom području nije bilo srpskih napada¹⁹¹. Prema OGIP-ovim obavještajcima te srpskim izvorima u vrijeme povlačenja BG-124 nije bilo nikakvih oružanih sukoba dok su zapovjednici BG-124 svoje povlačenjem opravdali s opasnošću od okruženja. Sve do sredine rujna dijelovi ili cijele postrojbe su se povlačile te napuštale svoje položaje što je hrvatsko zapovjedništvo pokušavalo pokrpati uvođenjem postrojbi HVO-a te uvođenjem civilne policije¹⁹². Sredinom mjeseca srpske snage su osvojile Gašnjače te izbili do Potočana što su hrvatske postrojbe uspjele vratiti protunapadom što je dalo nešto vremena za stabilizaciju hrvatskih položaja. Izdvojeno zapovjedno mjesto 2- Koraće je 20. rujna zapovijedilo podjelu odgovornosti između dvije HVO brigade: 101. i 103., ta zapovijed nije izvršena što je katastrofalno utjecalo na daljnji tijek borbi.¹⁹³ Unatoč niskom moralu kod TG-3, srpske su snage uz pojačanja napale 21. rujna

¹⁸⁸ D. Marijan, 2020, 148

¹⁸⁹ J. Zovak, 2009, 389

¹⁹⁰ D. Marijan, 2020, 148

¹⁹¹ D. Marijan, 2020, 149

¹⁹² D. Marijan, 2020, 149

¹⁹³ D. Marijan, 2020, 150

s planom izlaska na rijeku Ukrinu te osvajanje Gornjih i Donjih Koliba¹⁹⁴. Srpske su snage ostvarile manje pomake, no najveći udarac za hrvatske snage su bile velike žrtve prilikom obrane od napada što je utjecalo na povlačenje nekoliko hrvatskih postrojbi sa svojih položaja. Uslijed povlačenja dijela hrvatskih snaga, zapovjedništvo je pokušalo zatvoriti liniju uvođenjem novih postrojbi. Jedna od njih je bila 109. brigada HV-a koja je uvedena na pravcu između Dervente i Bosanskog Broda. Brojila je nešto manje od 300 vojnika¹⁹⁵. Nakon srpskih napada 25. rujna nekoliko dana je vladalo zatišje koje su hrvatske snage iskoristile za uvođenje novih te zamjenu postojećih postrojbi. Tako je uvedena 108. brigada koja je zamijenila 106. brigadu. Do kraja rujna preko 1500 vojnika 108. brigade je ušlo u Bosansku Posavinu dok je manji dio njezinih pripadnika to odbio učiniti¹⁹⁶. Nakon 25. rujna srpske su se snage pojačavale novim postrojbama u pripremi za konačno osvajanje Bosanskog Broda.

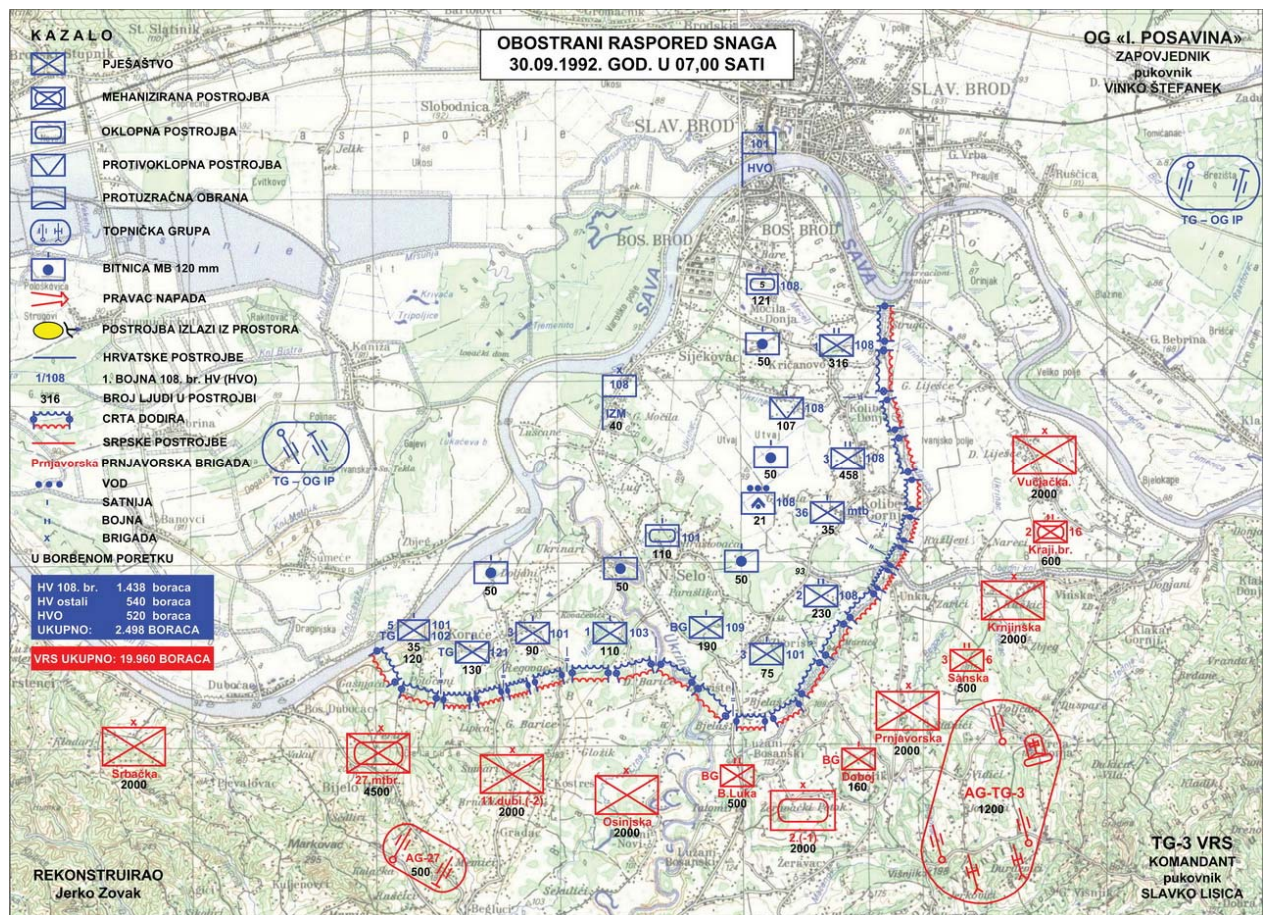
194 D. Marijan, 2020, 151

195 D. Marijan, 2020, 153

196 D. Marijan, 2020, 155

4.7. Pad Bosanskog Broda i rušenje mosta

Slika 7.- Raspored snaga na području Bosanskog Broda tjedan dana prije njegovog pada (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini* 1992.)

Nakon nekoliko dana odmora, 28. rujna je bio posljednji miran dan na bojištima. Nakon 28. srpske snage su sve do konačnog osvajanja Bosanskog Broda nemilosrdno napadale hrvatske položaje. Srpski napad je trebao ići iz dva smjera: za zapadni dio je bila zadužena 327. motorizirana brigada, ojačana pojedinim pješačkim brigadama, trebala je zauzeti Potočane i Koraće te izbiti na cestu između Koraća i Novog Sela.¹⁹⁷ Za razliku od nje, TG-3 je s istoka trebao napasti te zauzeti Bosanski Brod. Nakon uspješnog zauzimanja tog područja srpske su snage trebale prijeći u obrambene položaje na Savi. Sam napad je krenuo u noći s 28. na 29. rujna. Početni napad je bio slabijeg intenziteta dok je glavina srpskih snaga napala 30. rujna. Uslijed napada 30. rujna pojedine hrvatske postrojbe su

¹⁹⁷ D. Marijan, 2020, 156

se povukle što je dovelo do velikih problema u hrvatskoj obrani. Napuštanjem položaja srpske su snage došle iza pozicija hrvatskog minobacačkog voda 4. bojne 108. brigade koji su se nakon toga povukli. Crtu su obranili pripadnici 3. bojne koji su nanijeli srpskim postrojbama velike gubitke te uništili 4 tenka¹⁹⁸. Pješadija 4. bojne se nakon toga odbila vratiti na prijašnje položaje, nedugo nakon toga se 2. bojna povukla za gotovo kilometar te prvog listopada zauzela nove pozicije. U toj početnoj konfuziji, dio srpskih snaga je došao duboko u teritorij pod kontrolom hrvatskih postrojbi te čak doveo pojedine postrojbe u okruženje. Druga se satnija uspjela izvući iz okruženja, no uz velike gubitke te 19 nestalih vojnika¹⁹⁹. Pripadnici 109. brigade HV-a su 1. listopada napustile svoje pozicije kod Zborišta koje su naknadno zauzeli pripadnici 108. brigade što je dodatno razvuklo njihove postrojbe²⁰⁰. Sve je to dovelo do velike iscrpljenosti kod pripadnika 108. brigade koji su morali zatvarati položaje onih brigada koje su se samoinicijativno povlačile. Već drugog listopada 108. brigada je morala preuzeti i crtu na Obodnom kanalu od Zborišta do groblja u Unki²⁰¹. Isti dan je iz 132. brigade HV-a javljeno da nisu u stanju preuzeti svoje obveze na bojištu na što je General Stipetić odgovorio sa zahtjevom za kaznama²⁰². U prijepodnevnim satima 2. listopada srpske su snage probile crtu u Čardaku te došle do Zborišta gdje je njihovo napredovanje zaustavljeno hrvatskim protunapadom²⁰³. Noć između 2. i 3. listopada je prošla nešto mirnije nego ostale što su hrvatski zapovjednici pokušali iskoristiti dovođenjem novih postrojbi. Dio njih je došao do Slavonskog Broda, no odbio je prijeći Savu²⁰⁴. U velikom srpskom napadu 4. listopada je probijena jugoistočna linija nakon što su srpske snage prešle Obodni kanal te s boka

¹⁹⁸ D. Marijan, 2020, 158

¹⁹⁹ D. Marijan, 2020, 158

²⁰⁰ D. Marijan, 2020, 159

²⁰¹ D. Marijan, 2020, 160

²⁰² D. Marijan, 2020, 160

²⁰³ D. Marijan, 2020, 160

²⁰⁴ D. Marijan, 2020, 161

napale pripadnike 2. bojne 108. brigade²⁰⁵. Nakon tog napada dolazi do paničnog povlačenja dijela 108. brigade te ostatka 4. bojne s tog područja²⁰⁶. Uslijed tog povlačenja, izložen je desni bok 3. bojne 108. brigade koja se povlači preko Save do 5. listopada. S njom se povlači i ostatak vojnika 108. brigade nakon što nije stigla niti zamjena niti pojačanje²⁰⁷. U svom zadnjem boravku na području Bosanske Posavine, 108. brigada je imala 9 poginulih, 19 nestalih te preko 30 ranjenih²⁰⁸. Nažalost, za nestale pripadnike se kasnije saznalo da su ubijeni od strane srpske vojske²⁰⁹. 5. listopada obrana Bosanskog Broda je svedena na crtu od Sijekovca putem najsjevernijeg dijela Obodnog kanala preko Kričanova, Struga do rijeke Save. Prema informacijama koje su hrvatski zapovjednici imali bilo je pitanje sata kada će se i ta crta napustiti.²¹⁰ Posebno je bila kritična situacija onih postrojbi na području Novog Sela i Koraća koji bi prilikom napuštanja linije ostali odsječeni od Bosanskog Broda i mosta. General Stipetić je 5. listopada zapovjedio ulazak 3. brigade ZNG-a da u ranim jutarnjim satima prijeđe preko mosta. Pojedini pripadnici brigade su uistinu ušli na područje Bosanske Posavine, no tek iza podneva se točan broj i lokacija same brigade nije znala. Posljednje jače postrojbe u Bosanskoj Posavini su bile iz 108. brigade te su napustile Bosanski Brod prešavši preko mosta u poslijepodnevnim satima 5. listopada. Od 108. brigade HV-a u Bosanskoj Posavini u noći s 5. na 6. listopada je ostalo samo pet tenkova koji su uz prateću satniju skupa s ostacima 101. brigade HVO-a pokušali spriječiti četnički prodor na most. Sam pokušaj je bio neuspješan uzevši u obzir da su srpske snage već prodrle duboko u sam grad²¹¹. Sama obrana grada je svedena na nekoliko manjih grupa fanatičnih branitelja te

²⁰⁵ D. Marijan, 2020, 161

²⁰⁶ D. Marijan, 2020, 162

²⁰⁷ D. Marijan, 2020, 163

²⁰⁸ D. Marijan, 2006, 239

²⁰⁹ D. Marijan, 2006, 247

²¹⁰ D. Marijan, 2020, 163

²¹¹ D. Marijan, 2020, 165

službene linije obrane nema. Zapovjedništvo je naredilo ulazak novih postrojbi na područje Bosanskog Broda ne bi li se održao barem određeni mostobran na južnom području Save. Postrojbe koje su trebale prijeći most su bile spremne tek u poslijepodnevnom satima 6. listopada dok su srpske snage došle do mosta već oko 11 sati.²¹² Veliki problem je bio na dijelu bojišta kod Novog Sela i Koraća gdje je nekoliko stotina hrvatskih vojnika bilo odsječeno od Bosanskog Broda već u ranim jutarnjim satima 6. listopada te im je naređeno izvlačenje na lijevu stranu Save preko skele u Zbjeg. Postrojbe su se uspješno izvukle u kasnim poslijepodnevnom satima 6. listopada bez ikakvih žrtava, no uz gubitak velikog dijela naoružanja te jednog tenka²¹³. Tijekom 7. listopada su srpske snage ovladale cijelom obalom Save na tom području s 47 dana zakašnjenja uzevši u obzir da se smatralo da će Bosanski Brod biti osvojen u 3 dana tijekom treće faze operacije Koridor²¹⁴.

Ono što je izazvalo velike kontroverze, uz sam pad Bosanskog Broda, je bilo i rušenje mosta koji je povezivao Slavonski i Bosanski Brod. Neposredno nakon pada Bosanskog Broda te izvlačenja hrvatskih postrojbi, general Stipetić je izdao zapovijed kojom je rasporedio hrvatske snage uz rijeku Savu kako bi se osiguralo od potencijalnog srpskog prijelaza preko rijeke. Za most je bila zadužena 108. brigada HV-a²¹⁵. Prema Stipetićevoj zapovijedi sam most je zapriječen minama te tenkovskim preprekama. Ostavljen je omanji prolaz koji je išao u cik-cak smjeru kojim su se trebali koristiti civili²¹⁶. Prema Stipetiću, za rušenje su, ukoliko bi do njega došlo, bila zadužena dva topa T12 koji su trebali rušiti dio donjih nosača²¹⁷. Sam most je srušen u ranim jutarnjim satima 7.

²¹² D. Marijan, 2020, 166

²¹³ D. Marijan, 2020, 167

²¹⁴ D. Marijan, 2020, 168

²¹⁵ J. Zovak, 2009, 499

²¹⁶ V. Šeks, 2021, 395

²¹⁷ V. Šeks, 2021, 395

listopada, oko 3 sata i 10 minuta u ogromnoj eksploziji koja je zatresla cijeli grad²¹⁸. Sama jačina eksplozije jasno pokazuje da most nije srušen na način kojim je to potencijalno bilo planirano od strane generala Stipetića. U prvom trenutku je glavna pomisao bila da su četnici srušili most što je vrlo brzo sam Stipetić opovrgnuo u razgovoru s predsjednikom Franjom Tuđmanom rekavši da je most srušen nad Adom, točno na mjestu gdje su počinjale tenkovske zapreke koje su postavili pripadnici Hrvatske vojske²¹⁹. Isto tako, iz transkripta komunikacije između Slavka Lisice i predstavnika Hrvatske vojske Željka Babića i Mijom Golubičićem je vidljiva srpska želja za očuvanjem mosta²²⁰. Prema njima, željeli su da se most ne sruši zbog djece te budućnosti Bosanskog Broda koji je jako ovisio o Slavskom Brodu. Prema iskazima pojedinih svjedoka, vrlo brzo je 157. brigada HV-a postala glavni krivac za rušenje mosta. Te tvrdnje je načelnik inženjerije Franjo Štoković 157. brigade opovrgnuo pred komisijom koju je vodio general Čermak²²¹. Prema njegovim riječima krivac je bio netko iz 108. brigade jer je upravo ona osiguravala most. Unatoč tome što se ne zna tko je zapovjedio rušenje mosta, može se pretpostaviti način rušenja. Prema generalu Stipetiću, most takve konstrukcije je moguće srušiti s manje od 100 kilograma eksploziva dok je pri rušenju mosta eksplozija bila toliko snažna da je imala sigurno preko 400 kilograma eksploziva. Najvjerojatnije je eksploziv bio postavljen na sam most, a ne na njezine nosače. Prema iskazima pojedinih svjedoka u to je vrijeme viđen kombi u kojem je potencijalno mogao biti eksploziv iskorišten za rušenje. U izvješću 1994. godine o padu Bosanskog Broda koje je General Stipetić predao predsjedniku Tuđmanu, on konkretno navodi dva načelnika inženjerije, Franju Štokovića i Tomakića iz 157. i 108. brigade kao glavne krivce za rušenje mosta, no tvrdi da mu

²¹⁸ J. Zovak, 2009, 502

²¹⁹ V. Šeks, 2021, 395

²²⁰ J. Zovak, 2009, 498

²²¹ J. Zovak, 2009, 584

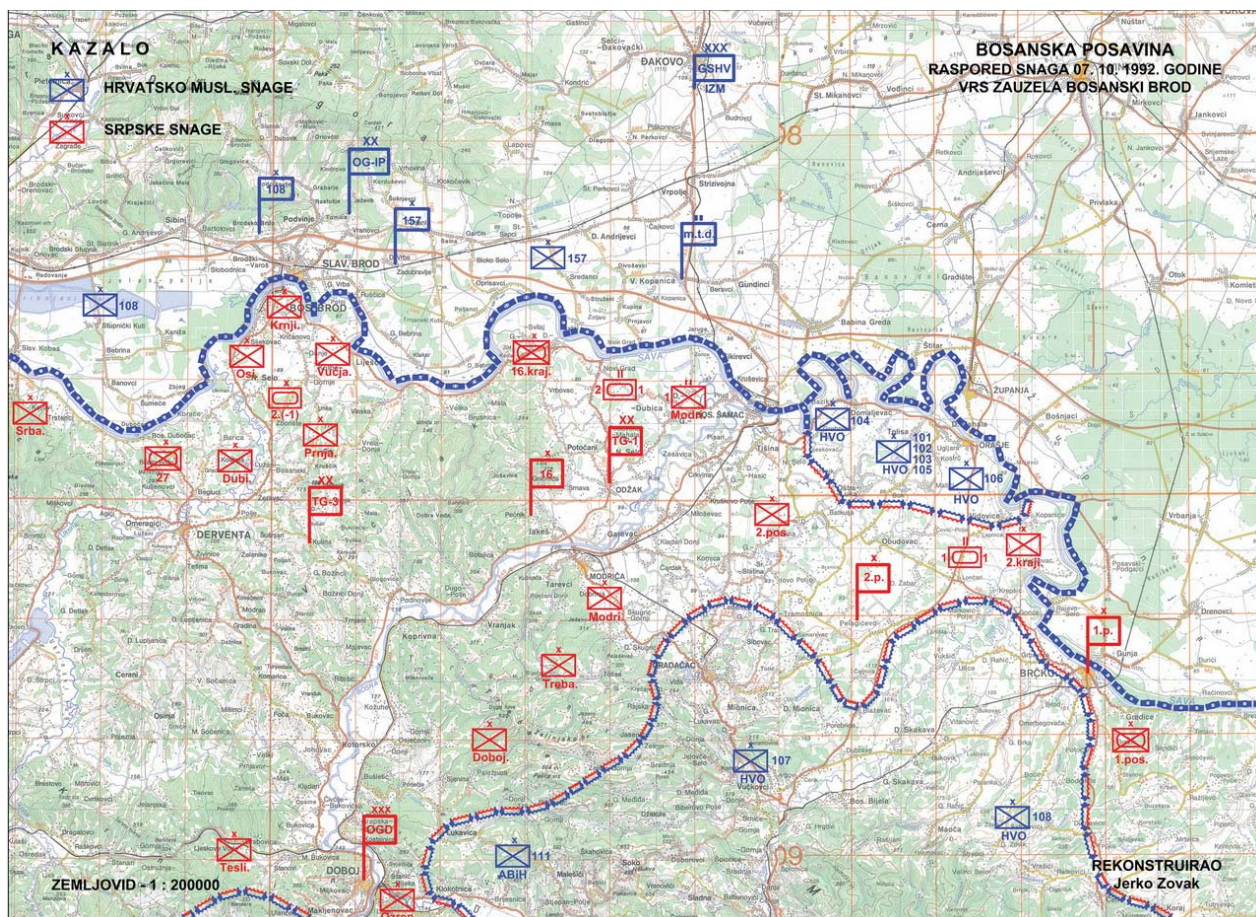
nalogodavac nije poznat²²². Most koji je bio simbol pomoći Republike Hrvatske Bosanskoj Posavini je na kraju ironično uništen od strane pripadnika Hrvatske vojske, a ne srpskog agresora koji je most nemilosrdno granatirao dobar dio 1992. godine.

Nakon pada Bosanskog Broda, jedino područje koje su hrvatske postrojbe držale južno od Save je bilo područje Orašja koje će se uspješno braniti tijekom cijelog rata dok Bosanski Brod više nikada nije došao pod hrvatske ruke. Rušenje mosta nije bilo samo fizičke prirode već i psihološke. Most je i fizički i psihički povezivao dva grada, Slavonski i Bosanski Brod, u jednu cjelinu te je njegovim rušenjem srušen ne samo most već i polustoljetna poveznica između stanovnika „dva Broda“

²²² J. Zovak, 2009, 567

4.8. Sukobi nakon pada Bosanskog Broda

Slika 8.- Stanje u Bosanskoj Posavini 7.10.1992.godine nakon pada Bosanskog Broda (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Nakon pada Bosanskog Broda, tijekom 7. listopada srpske snage u centru Bosanskog Broda su bile u euforičnom stanju te su zahtijevale da ih se pošalje na Orašje smatrajući da će ga lako osvojiti. I sam Pukovnik Lisica je zatražio od svog nadređenog generala Mladića da mu se dopusti da s 3. taktičkom grupom, ojačanom pojačanjima, napadne i zauzme Orašje. Taj zahtjev je odbijen od strane generala Mladića te je nakon toga sam pukovnik Lisica postavljen za zapovjednika OG Doboj te kasnije postavljen za zapovjednika Školskog centra Vojske Republike Srpske²²³. Takva odluka je začuđujuća

²²³ J. Zovak, 2009, 511

uzevši u obzir da pukovnik Lisica nakon trijumfalnog ulaska u Bosanski Brod do kraja rata nije zapovijedao borbenim skupinama.

Nakon pada Bosanskog Broda General Stipetić naređuje pojačavanje oraškog bojišta s HVO postrojbama koje su izvučene nakon pada Bosanskog Broda. Isto tako je naredio dodatno utvrđivanje obrambenih linija. Za razliku od ostatka Bosanske Posavine, na oraškom bojištu nije problem bio nedostatak ljudstva koliko je problem bio nedostatak streljiva. Tijekom listopada hrvatske snage su bile aktivnije od srpskih koje su pojačane nakon pada Bosanskog Broda. Smjer većine hrvatskih napada je bio prema selu Vidovice. Prvi veći hrvatski napad se dogodio 19. listopada napadom 106. brigade HVO-a te TG-111 i BG-130 u smjeru Vidovica koje su konačno oslobođene tek 26. listopada nakon višednevnih borbi. Uz selo Vidovice je oslobođeno i selo Kopanice²²⁴. Nakon pada Vidovica, u Banja Luci je oformljen novi bataljun kojem je zadatak bio osvojiti oraški džep²²⁵. Nakon tih hrvatskih osvajanja, General Stipetić je zadao zapovijed o uvođenju jedne pješачke satnije 3. brigade ZNG-a u područje Kopanice s ciljem izbijanja do kanala Smrdulja, ta zapovijed nije izvršena²²⁶. Nove borbe na području Oraškog džepa kreću 12. studenoga bezuspješnim srpskim napadom 12. studenog. Već idućeg dana srpske snage zauzimaju nekoliko manjih mjesta kod Kopanica koje, hrvatske snage ojačane pojačanjima iz Republike Hrvatske, vraćaju pod svoju kontrolu do 22. studenog²²⁷. Nakon te hrvatske pobjede ponovno se pripadnici 3. brigade ZNG-a ne pojavljuju na oraškom području pod izlikom da su u procesu preustroja te da nemaju ni jednu punu bojnu koja je spremna za djelovanje²²⁸. Nakon hrvatskih uspjeha, srpsko vodstvo je odlučilo zauzeti Orašje, Gradačac te proširiti koridor. Naime, to su bili prvobitni planovi koji nisu

²²⁴ D. Marijan, 2020, 183

²²⁵ D. Marijan, 2020, 183

²²⁶ D. Marijan, 2020, 184

²²⁷ D. Marijan, 2020, 185

²²⁸ D. Marijan, 2020, 185

realizirani tijekom same operacije Koridor. Za osvajanje Orašja je bio namijenjen Istočnobosanski korpus koji je u borbama tijekom kraja studenog i početka prosinca imao tek manje pomake na bojišnici²²⁹. Unatoč tome što je u drugoj polovici hrvatsko zapovjedništvo imalo plan presijecanja koridora skupa sa snagama HVO-a te Armije BiH južno od srpskih položaja, taj zadatak nije realiziran zbog srpskog napada na Orašje. Početkom prosinca general Janko Bobetko, novi načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske, zapovjedio je svim snagama južno od Save da prijeđu u obrambene položaje²³⁰. Unatoč toj zapovijedi hrvatske su snage 12. prosinca osvojile Vučilović te se približile Krepšiću gdje su utvrdile nove linije²³¹. Posljednje borbe, u najžešćoj godini rata u Bosanskoj Posavini, su se zbile na samom kraju godine 30. prosinca kada su hrvatske postrojbe osvojile dio sela Brvnik, ali su se zbog manjka podrške morali povući²³².

Taj hrvatski napad 30. prosinca na Brvnik je bio i zadnji napad u kalendarskoj godini na području Bosanske Posavine. Nakon toga je vladao relativan mir s manjim pomicanjem crte sve do žestokih borbi 1995. godine te srpskog napada na Orašje.

Za razliku od Orašja, situacija na području Brčkog i Gradačca je bila nešto mirnija. Što se tiče općine Brčko, pripadnici Armije BiH i HVO-a su 7. listopada tijekom noći napali srpske položaje koje su uspješno 9. listopada potisnuli iz mjesta Gorice čime je u dužini od jednog kilometra presječena cesta te shodno tome i koridor koji je bio izvan funkcije do 11. listopada²³³. Ponovni plan presijecanja koridora Hrvatske i muslimanske snage su isplanirale za 20. i 21. listopada, no sama realizacija tog plana je odgođena do sredine studenog. Operacija Bosna-92 čiji je cilj bilo presijecanje Koridora je počela 15. studenog napadom na Gorice i Krepšić. U prvoj fazi je bilo planirano presijecanje koridora te

²²⁹ D. Marijan, 2020, 187

²³⁰ D. Marijan, 2020, 187

²³¹ D. Marijan, 2020, 187

²³² D. Marijan, 2020, 189

²³³ D. Marijan, 2020, 192

kasnije spajanje s hrvatskim postrojbama u Orašju²³⁴. U prvoj fazi operacije, hrvatsko – muslimanske postrojbe su zauzele dio Gorica te Krepšić, ugrožena je cesta između Brčkog i Lončari gdje su Srbi branili koridor na samoj prometnici²³⁵. Razlog neuspjeha akcije leži u nemogućnosti HVO-a da osvoji nekoliko sela sa strane Orašja. Operacija je trajala do 14. prosinca kada srpske snage prelaze u protunapad dok se hrvatsko – muslimanske snage počinju braniti. Ti napadi od strane Srba su trajali sve do sredine veljače sljedeće godine te osvajanja Ulice²³⁶.

Za razliku od općine Brčko, u Gradačcu su hrvatsko – muslimanske snage u listopadu i studenom bile u konstantnoj obrani. Tijekom listopada, srpska 4. taktička grupa je napadala zapadne dijelove Gradačca s ciljem konačnog proboja u grad; sam grad je bio u poluokruženju nakon pada zaselka Bare i dijela zaselka Radići koje su srpske snage osvojile 17. listopada²³⁷. Nakon što je 10. listopada osvojena željeznička pruga na zapadnoj strani Gradačca, Srbi su je iskoristili tijekom 22. listopada i napada na sam grad. Pri napadu je korišten oklopni vlak koji je iskliznuo s tračnica uslijed žestokih borbi te velike vatre s muslimanske strane²³⁸. U vlaku je bilo mnogo naoružanja koje su HVO snage uzele prilikom njegovog uništavanja. Novi napadi sa srpske strane započeli su početkom studenog ostvarivanjem manjih pomaka. Unatoč velikim nadanjima sa srpske strane, nije došlo do osvajanja Gradačca pri napadu. Za razliku od studenog, u prosincu su hrvatske snage imale inicijativu te su između 7. i 11. prosinca zauzele nekoliko sela zapadno od Gradačca što je rasteretilo obranu grada te smanjilo prijetnju²³⁹. Zadnje borbe

²³⁴ D. Marijan, 2020, 192

²³⁵ D. Marijan, 2020, 192

²³⁶ D. Marijan, 2020, 192

²³⁷ D. Marijan, 2020, 196

²³⁸ D. Marijan, 2020, 197

²³⁹ D. Marijan, 2020, 197

na području Gradačca su se dogodile 27. prosinca gdje su srpske snage ostvarile manje pomake sjeverno od grada.

Tim srpskim manjim napretkom su završile veće borbe na području Gradačca te je ta linija razgraničenja ostala sve do kraja rata. Do kraja 1992. godine u hrvatsko – muslimanskim rukama su ostali samo dijelovi općine Brčko, Gradačac te područje Orašja što je predstavljao veliki poraz ujedinjenih hrvatsko – muslimanskih snaga. Od ukupne površine Bosanske Posavine, u hrvatskim rukama je ostalo nešto manje od jedne četvrtine; većina područja koja je ostala izvan srpskog dohvata je bila na području Orašja te Brčkog, nešto manje na području Bosanskog Šamca i Gradačca²⁴⁰. Što se tiče naselja s muslimanskom većinom, njih gotovo 50 posto je okupirano od strane srpske vojske, velika većina muslimanskih naselja u općini Gradačac je ostala neokupirana te pola muslimanskih naselja u općini Brčko²⁴¹. Te brojke dokazuju da je veliki dio tereta rata u Bosanskoj Posavini podnio hrvatski narod.

²⁴⁰ M. Babić, 1994, 76

²⁴¹ M. Babić, 1994, 80

5. Utjecaj rata na Republiku Hrvatsku

5.1. Odnos Republike Hrvatske prema Bosanskoj Posavini

Postoji velika razlika mišljenja oko angažmana Republike Hrvatske na području Bosanske Posavine tijekom ratne 1992. godine te na kraju krajeva i tijekom cijelokupnog rata na prostoru BiH. Ukoliko svoj sud o tome prikazuju izravni akteri sukoba 1992. godine ili oni koji su s tog područja Bosanske Posavine, prema njima se Republika Hrvatska nije dovoljno angažirala u obrani Bosanske Posavine od srpskih napada. Ukoliko se pitaju pojedinci iz vodstva Republike Hrvatske, Hrvatska je pomagala područje Bosanske Posavine u skladu sa svojim mogućnostima. Nikada oni koji su protjerani iz svojih domova neće moći objektivno prosuditi ulogu Republike Hrvatske tijekom rata u Bosanskoj Posavini. Činjenica je ta da je BiH relativno rano međunarodno priznata, prije početka samih oružanih sukoba te je to bio veliki problem za službenu politiku Republike Hrvatske. Izetbegovićevo odbijanje bilo kakve vojne suradnje između Republike Hrvatske i BiH u svrhu obrane od srpskog agresora je otežalo poziciju Republike Hrvatske. Izetbegović je jedino pristajao na sporazume u kojima se spominjalo prijateljstvo dviju država, odbijajući tako bilo kakav sporazum kojim bi Republika Hrvatska službeno mogla pomoći hrvatskom narodu na području Bosanske Posavine.²⁴² Alija Izetbegović je očekivao veliku pomoć međunarodne zajednice u rješavanju problema na području BiH, ta pomoć je očekivano izostala. Hrvatska službena politika je nakon međunarodnih pritisaka morala donijeti i uredbu kojom je ministar obrane Gojko Šušak zabranio slanje bilo kakvih jedinica HV-a na područja izvan priznatih granica Republike Hrvatske. Ta uredba je na zakon stupila 7. srpnja 1992. godine tijekom

²⁴² D. Marijan, 2020, 23

najžešćih sukoba na području Bosanske Posavine²⁴³. Prema nekima, ta je zapovijed bila potrebna jer bi bez nje dio međunarodne zajednice poistovjetio Republiku Hrvatsku s tada već krnjom Jugoslavijom kao agresorom na području BiH. Drugi pak tvrde da je to krunski dokaz da službena hrvatska politika nije željela braniti Bosansku Posavinu te da je sama Posavina prodana Srbima. Ta će Šušškova odredba kasnije postati jedan od glavnih dokaza onih koji smatraju da je Posavina izdana te će se često koristiti kao dokaz pri razgovoru o kontroverzama pada Bosanske Posavine. Hrvatski su generali nakon toga pokušali pomoći Bosanskoj Posavini tako što su dopuštali prelazak dragovoljaca na područje Bosanske Posavine pod uvjetom da na to područje prelaze bez službenih oznaka. Još jedan limitirajući faktor odnosa Zagreba s Bosanskom Posavinom su bili unutarstranački sukobi u HDZ-u na području Bosanske Posavine gdje je glavnu riječ u početku držao predsjednik HZBP-a Iko Stanić koji je bio izrazito blizak ministru Šuššku dok ga kasnije smjenjuje Vinko Begić koji je pak imao potporu lokalnih HDZ-ovaca te stanovništva na području Bosanske Posavine²⁴⁴.

Žestoki pritisak međunarodne zajednice da se Republika Hrvatska ne miješa u unutar državnu situaciju na području BiH te sukobi unutar samog HDZ-a na području Bosanske Posavine čine odnos Republike Hrvatske prema Bosanskoj Posavini izrazito problematičnim. Konačan sud o tom odnosu će svatko morati donijeti za sebe. Činjenica je da je Republika Hrvatska pomagala obranu Bosanske Posavine. Isto tako je činjenica da je to područje palo pod srpsku vlast što otvara prostor teorijama zavjere. Hrvatska je pomagala obranu Bosanske Posavine u skladu sa svojim mogućnostima, a pitanje demobilizacije u tom trenutku te problema u dvojnog zapovjedništvu ostaju otvorena.

²⁴³ J. Zovak, 2009, 303

²⁴⁴ D. Marijan, 2020, 251

5.2. Stradavanje Slavanskog Broda i okolice

Slavonski Brod kao najveći grad u Slavoniji na Savi je bio centar pomoći području Bosanske Posavine. Upravo zbog toga srpske su snage usporedno s borbama na bosanskoposavskom bojištu granatirale područje Slavanskog Broda i okolice. Dio zapovjedništva nad jedinicama na području Bosanske Posavine je bio smješten u Slavanskom Brodu i užoj okolici. Isto tako, dobar dio dragovoljaca porijeklom iz Bosanske Posavine koji su prešli braniti Bosansku Posavinu su bili stanovnici Slavanskog Broda i okolice. Logistički sva pomoć Bosanskoj Posavini je išla preko Slavanskog Broda te mosta koji spaja Slavonski i Bosanski Brod. Uzevši u obzir da je taj most uništen tek nakon pada Bosanskog Broda, on je cijelo vrijeme sukoba bio meta srpskog topništva te srpske avijacije.

Kako su se na području Bosanske Posavine pojačavali ratni sukobi tako je Slavonski Brod bivao sve više raketiran iz svih sredstava koje su srpske snage posjedovale. Nažalost, često su ta bombardiranja bila neselektivna te su pogađala civilna područja što je dovelo do velikog broja civilnih žrtava. Posebno su tragične dječje žrtve kojih je na području tadašnje slavnskobrodske općine bio velik broj.

Najteže razdoblje za Slavonski Brod je bilo od ožujka do listopada 1992. godine. To je bilo vrijeme od prvih borbi za Bosanski Brod sve do pada samog Bosanskog Broda²⁴⁵. Prema transkriptima pukovnika Lisice moguće je vidjeti da su topnički i zrakoplovni udari na Slavonski Brod često imali cilj demotivirati stanovništvo, a ne gađati vojne ciljeve. Prvi srpski napadi na Slavonski Brod su se dogodili 25. ožujka kada su srpske

²⁴⁵ D. Marijan, 2020, 199

snage pokušale uništiti most na Savi²⁴⁶. Ti su napadi trajali do pada Bosanskog Broda i rušenja mosta. Tijekom cjelokupnog rata, u Slavonskom Brodu su opća i zračna opasnost oglašene gotovo pa 1500 puta od čega je oko 85% bilo u 1992. godini²⁴⁷. Česte oglašene uzbune su dovele do toga da se škola nije mogla odvijati na normalan način. Dio djece je prebačen u druge županije, poglavito na područje Požege, dok je dio učenika polagao nastavu preko radioškole. U školskoj godini 1991./1992. je uspješno odrađeno samo nešto više od 50 posto planiranog plana i programa²⁴⁸. Srpski agresori su neselektivnim granatiranjima oštetili trećinu škola na području Slavanskog Broda i okolice. Niti ostala mjesta uz Savu nisu bila pošteđena srpskog raketiranja. Posebno je težak bio napad na Oriovac, tj. tvornicu namještaja Oriolik koji se dogodio 27. srpnja 1992. godine i to tijekom zamjene smjene²⁴⁹. Najteži dan za Slavonski Brod je bio 3. svibnja kada je pri padu krmače na trokatnicu poginulo 16 osoba od toga šestero djece.²⁵⁰ Trokatnica se nalazila na području Jelasa koje je bilo relativno blizu mosta koji je danonoćno raketiran. Samo dan prije te tragedije protuzračna obrana je, prema navodima pojedinih izvora, srušila dva aviona te još jedan oštetila²⁵¹. Na području Slavanskog Broda te okolice, od granatiranja je poginulo gotovo 150 civila. Najveći dio njih je poginuo 1992. godine. Posebno tragična je činjenica da je po nekim procjenama na širem području Slavanskog Broda poginulo 31 dijete, od toga 3 djece 1991. godine te čak njih 28 tijekom 1992. godine²⁵². Udio poginule djece Slavanskog Broda u ukupnom broju poginule djece na području cijele Republike Hrvatske iznosi nešto više od 10 posto²⁵³. Posebno je zapanjujuć podatak da krajem 1992. godine čak 41 posto sve poginule djece tijekom

²⁴⁶ D. Marijan, 2020, 199

²⁴⁷ M. Kevo, 2006, 64

²⁴⁸ M. Kevo, 2006, 65

²⁴⁹ M. Kevo, 2006, 68

²⁵⁰ A. Holjeva i Tuković, 2018, 104

²⁵¹ A. Holjeva i Tuković, 2018, 103

²⁵² M. Kevo, 2006, 81

²⁵³ M. Kevo, 2006, 81

Domovinskog rata bilo s područja Slavanskog Broda²⁵⁴. Od 764 poginule osobe s prebivalistom na području županije, gotovo 50 posto njih je poginulo tijekom 1992. godine. U tu se brojku ubrajaju vojne i civilne žrtve²⁵⁵. Od tog broja, sveukupno je poginulo 617 vojnika od čega 42 posto 1992. godine. Velik dio njih je poginuo upravo na području Bosanske Posavine.²⁵⁶ Podatak koliki je obol Slavonski Brod dao za obranu Brodske Posavine najbolje prikazuje činjenica da je 46 posto svih poginulih iz 108. brigade poginulo na bojištu u Bosanskoj Posavini²⁵⁷.

Što se tiče civila, od 147 žrtava njih 75 posto je poginulo 1992. godine²⁵⁸. Uzevši u obzir da su ovo brojke za cjelokupnu sadašnju Brodsko-posavsku županiju koja je osnovana tek krajem 1992. godine, dobro je napomenuti da je od ukupne brojke poginulih njih 65 posto s područja bivše Općine Slavonski Brod dok je ostatak s općine Nova Gradiška²⁵⁹. Uz velike civilne žrtve, grad je pretrpio i veliku materijalnu štetu koja se za područje cijele današnje brodske Posavine procjenjuje na milijardu i 67 milijuna njemačkih maraka²⁶⁰. Teško je stradala stara jezgra Slavanskog Broda te je oštećeno više od 40 civilnih te 20 sakralnih građevina²⁶¹. Činjenica koja se ne spominje često je ta da je Slavonski Brod iza Vukovara grad koji je najviše raketiran od strane srpskog agresora²⁶².

Slavonskobrodsko-bolnica je odigrala znatnu ulogu u spašavanju velikog broja ranjenih boraca i civila tijekom cijelokupnog rata. Ne samo da je zbrinjavala civile s područja Slavanskog Broda i okolice, zbrinjavala je borce sa zapadnoslavanskog, istočnoslavanskog te bosanskoposavskog bojišta. Pri samom početku sukoba na području

²⁵⁴ M. Kevo, 2006, 81

²⁵⁵ D. Marijan, 2020, 89

²⁵⁶ D. Marijan, 2020, 91

²⁵⁷ J. Zovak, 2009, 515

²⁵⁸ D. Marijan, 2020, 91

²⁵⁹ D. Marijan, 2020, 92

²⁶⁰ D. Marijan, 2020, 203

²⁶¹ D. Marijan, 2020, 203

²⁶² M. Kevo, 2018, 450

Bosanske Posavine, 25. ožujka 1992. godine granatirana je bolnica gdje su poginula dva momka²⁶³. Uzevši u obzir danonoćna raketiranja, prostor bolnice koji se nije mogao prebaciti u podrum je zaštićen daskama te vrećama za pijesak²⁶⁴. Nakon tog granatiranja donesena je odluka o premještanju bolnice u podrumske prostorije. Stotine bolesnika je otpušteno iz bolnice te je sve podređeno ratnom stanju. U najtežim danima tijekom 1992. godine je korišteno dnevno prosječno 56 doza krvi dok je bilo dana kada se koristilo i preko 300 doza²⁶⁵. Koliko je 1992. godina bila teška za Slavonski Brod najbolje pokazuje činjenica da je od ožujka pa do kraja 1992. godine u bolnicu primljeno oko 6 tisuća ranjenika dok je tijekom 1991. ta brojka bila 1300, a nakon 1992. pa sve do kraja rata brojka je iznosila samo tristotinjak ranjenika²⁶⁶. Veliki problem za bolnicu je bio smještaj poginulih; bolnica je imala mjesta za samo 6 tijela u svojim hladnjačama. Početkom velikih sukoba bolnica je bila primorana posuditi kamione hladnjače za zbrinjavanje mrtvih osoba²⁶⁷. Smrtnost ranjenika je iznosila je 4.5 posto te su najčešći uzroci bile ozljede uzrokovane eksplozijama u predjelu glave te prsnog koša²⁶⁸. Žrtve srpskog granatiranja su bili i sami radnici bolnice u Slavonskom Brodu kojih je nekoliko poginulo tijekom obavljanja svojih dužnosti.

Slavonski Brod je zbog blizine područja Bosanske Posavine imao i ulogu pri razmjeni zarobljenika te tijela poginulih vojnika. Prvotno je za to služio most u Slavonskom Šamcu koji je srušen u travnju 1992. godine²⁶⁹. Nakon njegovog rušenja glavno mjesto razmjene je postao most koji je spajao Slavonski i Bosanski Brod.

²⁶³ F. Piplović, 2006, 205

²⁶⁴ M. Kevo , 2018, 447

²⁶⁵ F. Piplović, 2006, 205

²⁶⁶ F. Piplović, 2006, 206

²⁶⁷ M. Kevo , 2018, 451

²⁶⁸ M. Kevo , 2018, 451

²⁶⁹ F. Piplović, 2006, 216

Uz razmjenu zarobljenika, Slavonski Brod je podnio velik teret primanja te tranzita izbjeglica. Prilikom rušenja mostova preko Save teret tranzita izbjeglica s područja cijele BiH, a poglavito područja Bosanske Posavine, pao je na teret mosta u Slavonskom Brodu. Iako brojke variraju, okvirno se može ustvrditi da je kroz Slavonski Brod prošlo više od 300 tisuća ljudi od čega dobar dio otpada na 1992. godinu i žitelje Bosanske Posavine²⁷⁰. Izbjeglice nisu bile samo s područja Bosanske Posavine već i sa samog istoka države tijekom 1991. godine. Istovremeno s borbama u Bosanskoj Posavini je dio stanovnika s ugroženih područja uz Savu premješten u sjevernije dijelove samoga grada. Koliko je Slavonski Brod bio bitan za tranzit izbjeglica, pokazuje i činjenica da je u lipnju 1992. godine grad postao sjedište Regionalnog ureda za izbjeglice i prognanike koji je bio nadležan za dobar dio Slavonije²⁷¹. U jednom trenutku sredinom 1992. godine podatci prikazuju da je u samome gradu bilo više izbjeglica od samih stanovnika, njih preko 60 tisuća. Ukoliko u obzir uzmemo i one nedokumentirane, ta brojka je bila još veća.

²⁷⁰ M. Kevo, 2006, 70

²⁷¹ M. Kevo, 2006, 63

6. Nakon pada

6.1. Žrtve

Unatoč tome što ratna zbivanja nisu završila onog trenutka kada je pao Bosanski Brod, može se ustvrditi da je broj žrtava naglo pao. Većina ratnih zbivanja nakon pada Bosanskog Broda su bila ograničenog karaktera s hrvatske i sa srpske strane. Sve do 1995. godine te izbijanja velikih sukoba na području Orašja djelovao je relativan mir na području Bosanske Posavine. Karakteristika rata u Bosanskoj Posavini tijekom 1992. godine su velike kako civilne tako i vojne žrtve. Prema podacima koje je načelnik saniteta OG „Istočna Posavina“ dr. Drago Prgomet predstavio generalu Tusu hrvatske snage su imale gotovo 1300 poginulih te preko 6 tisuća ranjenih u razdoblju od travnja do pada Bosanskog Broda.²⁷² Od ukupne brojke poginulih u koju se ubraja i 37 nestalih pripadnika HV-a, njih 918 su bili pripadnici HVO-a dok je njih 343 bilo u sklopu HV-a²⁷³. Što se tiče ranjenika, od ukupnog broja ranjenih, njih čak 4 i pol tisuće je bilo iz HVO-a. Prema nešto drukčijim podacima koji uključuju i muslimanske borce u sklopu HV-a, od ožujka do listopada 1992. godine poginulo je oko 1700 pripadnika HVO-a²⁷⁴. Najveće žrtve su bile na području Gradačca gdje je preko 1000 osoba poginulo za vrijeme rata od čega je 150 civila.²⁷⁵ Što se tiče podataka za vrijeme trajanja Domovinskog rata od 1991. do 1995. godine, tu se navodi brojka od oko 1450 poginulih pripadnika HV-a i HVO-a na području Bosanske Posavine²⁷⁶. U tom broju poginulih se pribrajaju i poginuli muslimanski borci u sklopu HVO-a dok je njih još nešto više od tisuću poginulo u Okviru Armije BiH. U te 4 godine rata na području Bosanske Posavine je prema pojedinim podacima poginulo

²⁷² J. Zovak, 2009, 515

²⁷³ J. Zovak, 2009, 516

²⁷⁴ J. Zovak, 2009, 516

²⁷⁵ J. Zovak, 2009, 520

²⁷⁶ J. Zovak, 2009, 518

više od 360 civila hrvatske nacionalnosti te duplo toliko civila Bošnjaka²⁷⁷. Svekupne brojke poginulih u Bosanskoj Posavini tijekom 4 godine rata prema pojedinim podacima idu i do 5800 osoba od čega je 1099 civila dok je preko 4700 vojnika.²⁷⁸

Što se tiče srpskih žrtava, njihov broj još uvijek nije konačan jer su dostupni podatci samo za vrijeme operacije Koridor dok razdoblje prije i kasnije nije dostupno. Prema dostupnim podacima tijekom operacije Koridor Srbima je poginulo preko 400 boraca te je ranjeno njih 1500²⁷⁹.

6.1. Ratni zločini i etničko čišćenje

Nažalost, jedna je odlika konstantna u ratovima na ovim prostorima u kojima sudjeluju Srbi, a to su ratni zločini te ubojstva civila i ratnih zatvorenika od strane srpskog agresora. Ne može se zanemariti niti zločine koje su činili pripadnici ostalih naroda, no činjenica je da su zločine dominantno činile srpske vojne snage što potvrđuju i brojke. Uzevši u obzir etničku raznolikost prostora Bosanske Posavine i činjenice da sam prostor nije bio etnički homogen, na prostoru Bosanske Posavine često su pripadnici susjednog sela činili zločine nad svojim susjedima. Srbi bi zločine činili nad onim stanovništvom koje ne bi pobjeglo iz svog mjesta prilikom njegovog pada. Sa srpskim postrojbama u novoosvojena mjesta bi ulazile radikalne četničke formacije koje bi krale, palile te ubijale sve na svom putu. Zločine su činili i pripadnici JNA postrojbi, kasnije reformirane u Vojsku Republike Srpske Krajine. Jedan od tih slučajeva je uništavanje samostana Plehan koji je po svim dostupnim dokazima naredio pukovnik Lisica. Jedan od prvih zločina koje su Srbi počinili je bilo u Bosanskom Šamcu nakon njegovog pada krajem srpnja, posebno je

²⁷⁷ J. Zovak, 2009, 518

²⁷⁸ M. Arlović, 2021, 127

²⁷⁹ D. Marijan, 2020, 249

mučan zločin u Vidovicama na području Orašja gdje su ubijene apsolutno sve osobe koje nisu pobjegle iz mjesta nakon okupacije²⁸⁰. U kontekstu protjerivanja cjelokupnog hrvatskog i muslimanskog stanovništva s osvojenog područja možemo spomenuti i riječ genocid; prema nekim brojkama preko 250 tisuća ljudi je prognano s tog područja.

Srpske snage su uz ubijanje nedužnih civila i ratnih zarobljenika uništavali i sakralne i civilne građevine. Dobar dio bogomolja, tj. crkvi i džamija na području Bosanske Posavine koje su osvojene od strane srpske vojske je srušen ili oštećen. Područje Bosanske Posavine je bilo podijeljeno na četiri dekanata u sklopu Vrhbosanske nadbiskupije. Na području Posavine su bila tri samostana, 46 župnih crkvi te 44 filijalne crkve²⁸¹. Tijekom operacije Koridor Srbi su u potpunosti zauzeli Derventski i Doborski dekanat gdje su svo stanovništvo protjerali i porušili sve crkve. U Doborskom dekanatu je ostalo nekoliko stotina Hrvata u selima u okolici Gradačca te u samome gradu²⁸². U Brčanskom i Šamačkom dekanatu su se održala pojedina katolička sela na samim rubovima dekanata; ostatak područja su Srbi zauzeli, crkve uništili te stanovništvo protjerali²⁸³. Nažalost, niti jedna sakralna građevina na osvojenom području nije ostala neoštećena ili nesrušena. Srpski agresor je temeljito uništavao svaki dokaz prisutnosti katoličkog stanovništva na području koje je osvojio²⁸⁴. Ono što je posebno žalosno je činjenica da je većina tih građevina srušena naknadno, a ne tijekom samih borbi. Jedan od najvećih zločina nad sakralnom arhitekturom je i uništavanje samostana na Plehanu. Srušeni su mnogi mostovi te je svaka poveznica između dvije Posavine uništena, uništena

²⁸⁰ M. Babić, 1994, 67

²⁸¹ A. Milinović, 1999, 51

²⁸² A. Milinović, 1999, 51

²⁸³ A. Milinović, 1999, 51

²⁸⁴ D. Lukač, 1997, 174

je poveznica između dva slična kraja međusobno povezana gospodarsko-ekonomskim vezama.

Ono stanovništvo koje nije ubijeno odmah, slano je u razne logore gdje su se srpski zločinci te dojučerašnji susjedi izivljavali nad njima. Stanovnici Bosanske Posavine i ratni zatvorenici nisu samo bili slani u logore na području Bosanske Posavine već diljem teritorija pod srpskog kontrolom od Banja Luke pa sve do Srijemske Mitrovice i Beograda²⁸⁵. Hrvati i muslimani koji su zarobljeni na području Bosanske Posavine su bili smješteni u ukupno 15 logora na području BiH te Srbije²⁸⁶. U tim logorima zarobljenici su bili mučeni te ubijani na najgorim načinima poput: odsijecanja genitalija, vađenja utrobe, vješanja, raskinjanja na križ itd.²⁸⁷. Posebno je brutalan bio logor Manjača pokraj Banja Luke gdje je bio dobar dio Posavljaka. Što se tiče logora na području same Bosanske Posavine, oni su većinom bili na području koja su bila srpska središta poput Podnovlja koje je bilo snažno četničko uporište. Uz Podnovlje, logori su još bili u Brčkom, Bosanskom Šamcu, Pelagićevo itd.²⁸⁸ Kroz logore su prošle tisuće civila i ratnih zarobljenika, mnogi od njih su podlegli ozljedama te brutalnom mučenju koje su nad njima vršili zaštitari.

Nažalost, potpuni broj ubijenih civila te zarobljenika je do danas nepoznat, a mnogi od njih se vode kao nestali. Ono što se može zaključiti je to da su na području Bosanske Posavine se dogodili veliki zločini te progon gotovo pa cjelokupnog hrvatskog i muslimanskog stanovništva na tom području što se može i okarakterizirati kao genocid.

²⁸⁵ S. Mikić, 1995, 148

²⁸⁶ D. Lukač, 1997, 170

²⁸⁷ D. Lukač, 1997, 171

²⁸⁸ S. Mikić, 1995, 148

6.2. Krivac i kontroverze

Nakon pada Bosanske Posavine krenulo je traženje krivca za njezin pad. Nekoliko komisija je bilo formirano sa zadatkom da se odredi krivac za pad Bosanske Posavine te pogotovo Bosanskog Broda uzevši u obzir da je to bio najkontroverzniji dio samoga rata. Samoinicijativno povlačenje hrvatskih postrojbi s područja Bosanskog Broda je uzrok mnogih kontroverzi od kojih se do danas objasnio samo mali dio. Kao i u pitanju odnosa Republike Hrvatske prema Bosanskoj Posavini, tako i u pitanju krivca za pad Posavine te kontroverzi, postoji velika dioba. Oni koji su živjeli na području Bosanske Posavine su teško podnijeli njezin pad te su skloni razmišljanjima o nekakvoj uroti te prodaji Bosanske Posavine dok oni koji na te događaje gledaju nešto objektivnije smatraju da je pad Bosanske Posavine logičan slijed događaja uzevši u obzir srpsku premoć u svim vojnim parametrima. O svim kontroverzama koje prate pad borbe u Bosanskoj Posavini te njezin pad može se napisati cijela knjiga. U ovom radu će biti navedene neke od većih kontroverza te stavovi za i protiv.

Oni koji smatraju da je do pada Bosanske Posavine došlo zbog dogovora između hrvatske i srpske strane često navode nekoliko odluka kao dokaz. Prva je sastanak predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana te predsjednika Republike Srbije 1991. godine u Karađorđevu gdje je prema njihovim mišljenjima došlo do dogovora o podjeli BiH gdje je Bosanska Posavina zbog Koridora trebala pripasti srpskoj strani²⁸⁹. Prema dr. Zdravku Tomcu, hrvatska je strana nakon te konferencije odlučila braniti Bosansku Posavinu ograničenom logističkom podrškom te dragovoljcima i snagama HVO-a. On je to nazvao alibi obranom uzevši u obzir da po njegovom hrvatske vlasti nisu vjerovala u obranu tog

²⁸⁹ D. Marijan, 2018, 19

prostora²⁹⁰. Prema tvrdnji Zdravka Tomca, sve do sporazuma Boban - Karadžić, vladalo je svojevrsno jedinstvo između muslimana i Hrvata što je bilo izrazito bitno zbog velike srpske nadmoći. Nakon sporazuma dolazi do zahladnjivanja tog odnosa²⁹¹. Prema iskazu koji je načelnik SIS-a 108. brigade i predsjednik HDZ-a općine Slavonski Brod Zdravko Sočković dao generalu Čermaku nakon pada Bosanske Posavine, jedan od glavnih problema je bilo zahladnjivanje odnosa s muslimanima jer se prema njegovim riječima dopustilo prenošenje problema iz Hercegovine između Hrvata i Muslimana na prostor Bosanske Posavine²⁹². Činjenica je pak da je vodstvo Republike Hrvatske tražilo svojevrsni vojni sporazum s bošnjačkim vodstvom u svrhu obrane od nadmoćnijeg srpskog napadača. Bošnjačko vodstvo je sve do pred kraj rata odbijalo potpisati vojni sporazum s Hrvatima što bošnjački predstavnici konstantno zanemaruju u iznošenjima svojih teza.²⁹³ Činjenica da su hrvatske vlasti željele vojni sporazum ide u prilog tome da se Bosansku Posavinu željelo braniti, ali zbog izostanka šire suradnje s Bošnjacima, to nije bilo moguće. Još bitniji događaj koji je uzrokovao kontroverze po pitanju Bosanske Posavine je sastanak Boban-Karadžić 6. svibnja 1992. u Grazu. Prema jednima, u tom sporazumu je prodana Bosanska Posavina Karadžiću. Predsjednik Hrvatske zajednice Herceg-Bosne Mate Boban je nakon prozivanja o podjeli BiH a Karadžićem, desetak dana iza samog sastanka odbio te navode rekavši da nije došlo do potpisivanja nikakvog sporazuma o podjeli države te da je do razgovora došlo zbog međunarodne inicijative²⁹⁴. Unatoč neslaganju oko razgraničenja na području rijeke Neretve gdje su Srbi smatrali da dio Mostara pripada njima, Boban i Karadžić su se složili da podjela na području Bosanske Posavine mora u obzir uzimati kompaktnost područja te komunikacije, upravo

²⁹⁰ D. Marijan, 2018, 20

²⁹¹ Z. Tomaš, 1994, 29

²⁹² J. Zovak, 2009, 623

²⁹³ D. Marijan, 2020, 283

²⁹⁴ D. Marijan, 2020, 280

dio koji spominje komunikacije danas je podloga za one koji smatraju da je Bosanska Posavina prodana.²⁹⁵ Pod stavku komunikacije spada i Koridor koji je spajao područje Srbije s područjima pod srpskom vlašću u BiH i u Republici Hrvatskoj. Druga pak strana tvrdi da se Koridor mogao ostvariti i nešto južnije od područja Bosanske Posavine i to na užtrub muslimanske strane što bi bilo logičnije uzevši u obzir da oni koji su skloni teoriji prodaje isto tako tvrde da su Tuđman i Milošević planirali međusobno podijeliti BiH. Još jedna teza koja se koristi pri tvrdnji da je Bosanska Posavina prodana je uputa ministra obrane Gojka Šuška o zabrani slanja pripadnika HV-a u izvan granica republike Hrvatske²⁹⁶. Prema jednima, takva odluka u jeku najtežih borbi nakon srpskog proboja Koridora te daljnjeg napredovanja je krunski dokaz prodaje Brodske Posavine, ili bar manjka želje za njezinom obranom. Potrebno je reći da su postrojbe HV-a i nakon te zapovijedi slane na područje Bosanske Posavine. Prvotno su nakon odluke slani dobrovoljci većinom podrijetlom s Bosanske Posavine. Dobrovoljci su slani bez ikakvih oznaka postrojbi kojima pripadaju. Isto tako bitno je navesti da je takva odluka donesena uslijed velikih međunarodnih pritisaka na službenu hrvatsku vlast te prijetnje izjednačavanja Hrvatske i Srbije kao agresora na BiH. Također, general Tus je tijekom rujna dva mjeseca nakon donošenja te odluke naredio slanje postrojbi HV-a u Bosansku Posavinu. Je li to činio u dogovoru s državnim vrhom ili ne, nije poznato²⁹⁷.

Veliko se pitanje vodi i oko hrvatskih uspjeha na bojištu tijekom 1992. godine kojima je presječen koridor te su hrvatsko-muslimanske snage ovladale velikim teritorijem. S pravom se neki pitaju kako je moguće da se samo nekoliko tjedana nakon tog hrvatskog vojnog uspjeha hrvatska obrana jednostavno urušila protiv srpske vojske. S hrvatske strane se ti uspjesi pripisuju moći hrvatskih postrojbi dok prema srpskim izvorima razlog

²⁹⁵ D. Marijan, 2018, 21

²⁹⁶ J. Zovak, 2009, 303

²⁹⁷ J. Zovak, 2009, 375

hrvatskog vojnog uspjeha tijekom svibnja leži samo u srpskim problemima tijekom transformiranja JNA u Vojsku Republike Srpske²⁹⁸. Nakon konsolidacije srpskih snaga te zamjenom oficirskog kadra hrvatske postrojbe su bile u konstantnoj obrani sve do kraja rata.

Teza da je ulaskom postrojbi Hrvatske vojske konstantno gubio teritorij je pokrenuta 1994. godine od strane generala HOS-a Ante Prkačina koju su kasnije mnogi preuzeli od njega²⁹⁹. Tada je general Prkačin iznio pojedine dokaze o postrojbama koje su se povukle pred najjače srpske napade te je iznio dokaze da su pojedini generali koji su se samoinicijativno povlačili s tog područja kasnije dobijali promaknuća koja su po njemu bila svojevrsna nagrada. Jedan od onih koji se najčešće spominju u kontekstu dobijanja čina nakon povlačenja je i brigadir Pavo Miljavac koji se 11. rujna sa satnijom svoje 137. samoinicijativno povukao te ostavio liniju nebranjenom³⁰⁰. Mora se napomenuti da se nije samo 137. brigada povukla na taj način; gotovo sve brigade su se u jednom trenutku povukle bez prijašnje zapovijedi. Tuđman se zbog takvih situacija nije odrekao niti jednog zapovjednika. Prema Prkačinu, jedini koji je mogao narediti povlačenje hrvatskih postrojbi iz Bosanske Posavine je bio predsjednik Tuđman, eventualno ministar Šušak. Prkačinovu tezu djelomično potvrđuje pad Dervente koja je prema pojedinim navodima prodana od strane lokalnih zapovjednika dok je istovremeno Derventu branila 3. brigada ZNG-a³⁰¹. Ono što je manje poznato, a izrazito je bitno u kontekstu brzog pada Dervente, je stanje same 3. brigade ZNG-a koje je bilo jako loše³⁰². Prema tvrdnji Vinka Begića, postrojbe 3. brigade pod vodstvom zapovjednika Basarca su se na području južno od Dervente ukopale nekih 5 do 7 kilometara iza položaja HVO-a što je katastrofalno

²⁹⁸ D. Marijan, 2020, 286

²⁹⁹ D. Marijan, 2020, 289

³⁰⁰ J. Zovak, 2009, 375

³⁰¹ D. Marijan, 2020, 290

³⁰² D. Marijan, 2020, 291

utjecalo na njihov moral.³⁰³ Takve tvrdnje Vinka Begića podupiru i izvještaji SIS-a. Unatoč tim tvrdnjama, moraju se u obzir uzeti položaji Srba s istoka i zapada koji su bili dosta bliže položajima gdje se 3. brigada ukopavala. Također, prilikom ulaska 3. brigade na bojište, bojišnica je već bila u lošem stanju. Istovremeno s ukopavanjem nekoliko kilometara od bojišnice postoje podatci o prisutnosti boraca na prvoj crti obrane.³⁰⁴ Još jedan primjer izvlačenja postrojbi Hrvatske vojske pred napad je bila i 123. brigada iz Požege koja se nakon samo dva dana na bojišnici kod Modriče povukla nedugo nakon čega je sam grad pao³⁰⁵. Povlačenje 123. brigade je kao i povlačenje 3. brigade loše utjecalo na postrojbe HVO-a te na lokalno stanovništvo koje je stvorilo određenu odbojnost prema postrojbama HV-a³⁰⁶. Važno je napomenuti da je 123. brigada bila u lošem stanju, da nije bila popunjena ljudstvom te da je prije samog polaska u Bosansku Posavinu dobar dio vojnika odbio prijeći na drugu stranu Save. Za pad Modriče te probijanje Koridora se najčešće odgovornom smatra 105. brigada HVO-a te njezin zapovjednik Perija Stanić koji je svojih 2 tisuće vojnika povukao s Modriče na područje Odžaka bez ispaljenog metka nakon čega brigada praktički prestaje postojati.³⁰⁷ Istovremeno na tom području gdje se je probijao Koridor, djelovala je i 107. brigada HVO-a Gradačac u kojoj su većinu činili muslimani te je službeno bila dio OGiP-a. Ta brigada nije napala bok srpske vojske prilikom probijanja Koridora³⁰⁸. Takvu tvrdnju zapovjednici te brigade odbijaju kazavši da su napali srpske snage onog trenutka kada su bile u stanju to učiniti³⁰⁹.

³⁰³ D. Marijan, 2020, 293

³⁰⁴ D. Marijan, 2020, 295

³⁰⁵ D. Marijan, 2020, 297

³⁰⁶ D. Marijan, 2020, 296

³⁰⁷ D. Marijan, 2020, 297

³⁰⁸ D. Marijan, 2020, 297

³⁰⁹ D. Marijan, 2020, 297

Prema mnogima, jedan od najvećih krivaca za pad Bosanske Posavine je i general Praljak. Sam Stipetić u kasnijem izvještaju navodi da je Praljak viđen na bojišnici te da njemu nije poznato zašto se tamo i pojavio. Praljak pak navodi da ga je tamo pozvao jedan dragovoljac iz Njemačke, stranac, te je došao pomoći u uspostavljanju linija na području Žeravca³¹⁰. Nekoliko su puta određene postrojbe nakon povlačenja za to okrivile generala Praljka rekavši da im je on to zapovjedio. Sam Praljak te tvrdnje negira te za te tvrdnje ne postoje dokazi³¹¹. Istovremeno postoje i oni koji brane generala Praljka te kažu da je on u tom trenutku jedini bio na području Bosanske Posavine te je imao uvid u pravo stanje na terenu³¹². Za razliku od Praljka, činjenica je da general Stipetić nije imao uvid u pravo stanje na terenu te su njegove zapovjedi i izvještaji ponekad u potpunoj suprotnosti s pravim stanjem.

Još jedno obilježje sukoba u Bosanskoj Posavini koje je bilo u simbiozi sa Slavonskim Brodom su unutarstranačke borbe. U Bosanskoj Posavini je postojalo nekoliko struja unutar samog HDZ-a. Dolazilo je do previranja, smjenjivanja te posljedično i nekoliko pokušaja likvidacija. Postoje određene informacije da su postojale skupine čija je jedina uloga bila vršiti likvidacije političkih protivnika. Te su skupine većinom djelovale na prostoru Bosanskog Broda³¹³. Određene strukture bliske Zagrebu u vidu Ike Stanića, koji je optužio svoje političke suparnike da pokušavaju uništiti HDZ te da vode probošnjačku politiku su bile nasuprot onih koji su bili za veću vezu između Hrvata i Muslimana na području Bosanske Posavine³¹⁴. Tu drugu struju je vodio Vinko Begić nakon smjene Ike Stanića. Stanić je optuživao pojedine strukture unutar Slavonskog Broda kako s pojedincima u Bosanskoj Posavini žele utemeljiti autonomnu pokrajinu koja bi

³¹⁰ D. Marijan, 2020, 300

³¹¹ D. Marijan, 2020, 303

³¹² D. Marijan, 2020, 304

³¹³ J. Zovak, 2009, 346

³¹⁴ D. Marijan, 2020 309

obuhvaćala Posavinu. Kao dokaz svojoj tezi navodi mijenjanje imena pojedinih medija kojima se dodaje riječ Posavina³¹⁵. HDZ-ov vrh u Slavonskom Brodu je nesumnjivo bio puno bliži struji Vinka Begića. Razlog tome leži u činjenici da su političari te vojni zapovjednici iz Slavanskog Broda smatrali da država ne pridodaje dovoljno pažnje samom gradu te mu ne pomaže tijekom sukoba u Bosanskoj Posavini. Prema riječima generala Tusa u razgovoru s predsjednikom, Brođani se konstantno bune te smatraju da im država ne pomaže dovoljno, da je sav teret rata u Bosanskoj Posavini na njihovim leđima. Točna je činjenica da su najviši politički čelnici Slavanskog Broda bili dosta bliski 108. brigadi te su se često miješali u vojne poslove. Razlog tome djelomično leži u tome da je od 3 brigade u Slavonskom Brodu, 108. bila najjaktivnija dok su druge dvije s 4000 vojnika bile poprilično pasivne³¹⁶. Lošem raspoloženju Brođana i brodskih političara je kumovala i demobilizacija 108. brigade nakon pada Bosanskog Broda. Zapovjedništvo je uložilo prigovor na tu odluku rekavši da je 108. brigada jedna od najbolje opremljenih brigada u Republici Hrvatskoj te da nema nijedne brigade koja je uništila više neprijateljske tehnike³¹⁷. Čak je i general Čermak u razgovoru s pukovnikom Sočkovićem iz 108. brigade potvrdio da nema smisla demobilizirati 108. brigadu pa onda ustrojiti novu brigadu kojoj će zadatak biti nadzor nad Savom.³¹⁸ Neki su u toj mobilizaciji vidjeli svojevrsnu kaznu za 108. brigadu te za žitelje Slavanskog Broda od strane Zagreba. Još jedan vid obračuna je bio međugradski obračun u Bosanskoj Posavini gdje su političari iz pojedinih gradova željeli da središta pojedinih institucija i odbora budu upravo u njihovim gradovima. Tu su najveće borbe vođene između predstavnika Bosanskog Broda i Dervente.

³¹⁵ D. Marijan, 2020 309

³¹⁶ D. Marijan, 2020 310

³¹⁷ D. Marijan, 2006, 246

³¹⁸ J. Zovak, 2009, 593

Dvije najveće kontroverze su vezane uz pad Bosanskog Broda te uz rušenje mosta. Uzevši u obzir da je rušenje mosta već obrađeno u ovom radu, u nastavku poglavlja će biti riječ samo o Bosanskom Brodu. Razlog zašto se pad Bosanskog Broda više puta istraživao leži u tome što se Bosanski Brod želio očuvati pod svaku cijenu zbog potencijalnog vraćanja teritorija. S Padom Bosanskog Broda je nestala mogućnost vraćanja teritorija. Istoga dana kada je pao Bosanski Brod, brigadir Vrbanac je oformio komisiju da ispita okolnosti pada Bosanskog Broda te povlačenja 108. i 109. brigade HV-a³¹⁹. Komisija je utvrdila da je do pada došlo zbog niskog morala uzrokovanog velikim žrtvama, manjkom streljiva te da nije poštovan plan zamjena postrojbi³²⁰. Što se tiče povlačenja 108. brigade, za nju je komisija smatrala da se izvukla zbog neizvršene zamjene 29. rujna te zbog opasnosti od napada s leđa nakon pucanja linije HVO postrojbi u blizini³²¹. Prilikom jednog od napada s leđa koji se i dogodio nakon pucanja linije koju je HVO branio, 108. brigada je imala 19 nestalih vojnika što je katastrofalno utjecalo na moral te doprinjelo povlačenju³²². Tom su prilikom ispitani svi zapovjednici unutar 108. brigade. Nije ispitan zapovjednik 3. brigade brigadir Basarac koji je odbio pravljenje bilješki, ali je dopustio razgovor rekavši da ne želi da se bilješke koriste protiv predsjednika države te da on službeno nije ratovao u BiH³²³. General Stipetić je zatražio podatke o razmještanju postrojbi nekoliko dana prije pada Bosanskog Broda te je na temelju tih podataka ustvrdio da su za pad Bosanskog Broda krive 3. brigada ZNG-a, 108. brigada HV-a te 101. brigada HVO-a jer su se bezrazložno i samoinicijativno povukle³²⁴. Posebno je naglasio 108. brigadu i njihovo povlačenje kao uzrok pada grada. Gotovo dva desetljeća kasnije, general Stipetić se prilikom posjeta Slavonskom Brodu ispričao pripadnicima 108. brigade kazavši da nije

³¹⁹ D. Marijan, 2020, 313

³²⁰ D. Marijan, 2020, 313

³²¹ D. Marijan, 2020, 313

³²² D. Marijan, 2020, 313

³²³ D. Marijan, 2020, 314

³²⁴ D. Marijan, 2020, 314

znao u kakvoj je situaciji brigada bila. General Stipetić je naveo političke probleme koji su uzrokovali pad Bosanske Posavine, a to je nemogućnost kažnjavanja onih koji odbijaju prijeći u Bosansku Posavinu zbog službene zabrane prelaska pripadnika HV-a u BiH koju je izdao ministar Šušak. Također je naveo problem sa streljivom koji je bio uzrokovan zbog embarga međunarodne zajednice³²⁵. Što se tiče streljiva, general Čermak koji je bio zadužen za logistiku je kritizirao navode da je faldostajalo streljivo dok je pak Josip Manolić tvrdio da ima podatke da je streljiva uistinu manjkalo³²⁶. Generala Čermaka i njegovu tezu da je streljiva bilo dovoljno je otvoreno u kratkim crtama podržao general Praljak. Sama polemika o streljivu govori o svojevrsnoj konfuziji. Tuđman je nakon prve komisije naredio generalu Čermaku da oformi novu komisiju koja će ustvrditi razloge pada Bosanskog Broda. Svi članovi Čermakove komisije su osobno bili dijelom rata u Bosanskoj Posavini te su bili poprilično subjektivni³²⁷. Komisija je većinom potvrdila prijašnja izvješća dodajući probleme u zapovjedništvu. Komisija je ustvrdila da je veliki problem za obranu Bosanske Posavine bila i politička igra između više struja. Konkretno su izdvojili struju oko Ike Stanića čiji je bliski član Ivan Brizić širio glasine da je Slavonski Brod prodao Bosansku Posavinu Srbima. Pokušaj ispitivanja Brizića nije uspio zbog intervencije bliskog Stanićevog prijatelja, ministra Šuška³²⁸. I sam Tuđman je bio meta napada onih koji su tvrdili da je Posavina prodana. Konkretno su smatrali da je Tuđman Bosansku Posavinu prodao za Prevlaku na samom jugu države. On je te navode odbacio.³²⁹ Za razliku od tih komisija, Zapovjednik OZ Osijek, brigadir Vinko Vrbanac koji je dobar dio rata proveo u Bosanskoj Posavini, smatrao je da je glavni krivac za pad Posavine loša psihička priprema vojnika koji su dopustili raznim glasinama da previše

³²⁵ D. Marijan, 2020, 315

³²⁶ D. Marijan, 2020, 317

³²⁷ D. Marijan, 2020, 319

³²⁸ D. Marijan, 2020, 320

³²⁹ D. Marijan, 2020, 323

utječu na njih.³³⁰ U izvješću predsjedniku Tuđmanu 1994. o padu Bosanskog Broda, general Petar Stipetić je tvrdio da je politički vrh Slavanskog Broda imao veliki utjecaj na 108. brigadu te da su jedino oni mogli narediti povlačenje. Pri tom navodi nekoliko imena visokorangiranih političara tog vremena iz Slavanskog Broda; Meter, Pilipović te Z. Sočković.³³¹

Nakon rata je u bošnjačkim krugovima bila popularna teorija prema kojoj je Tuđman Bosansku Posavinu prodao Srbima za neka područja u Hercegovini te samom zapadu BiH kako bi se povećala širina hrvatskog teritorija, tj. kako bi se postiglo veće zaleđe „kifle“ pritom misleći na čudan oblik Republike Hrvatske³³². Tu teoriju je 2016. u svojoj knjizi nešto drukčiju iznio i Iko Stanić rekavši da je Tuđman prodao Bosansku Posavinu zbog Drvara i Bosanskog Grahova. Mora se doduše priznati da je jednom prilikom s predstavnicima Hrvata s područja BiH tijekom 1993. godine predsjednik Tuđman uistinu rekao da se Hercegovina mora održati kao hrvatsko područje zbog zaštite uskog područja Republike Hrvatske³³³.

Osobno, smatram da je istina u sredini. Povijest nije crno-bijela već je često i siva. Povijest nije egzaktna, shodno tome može imati više od jednog odgovora. Vjerujem da je postojala želja Republike Hrvatske da se obrani Bosanska Posavina, ali u isto to vrijeme se djelomično slažem s tezom Zdravka Tomca koji je smatrao da je obrana Bosanske Posavine ponekad bila alibi obrana, tj. smatralo se da se Bosansku Posavinu ne može obraniti. Vjerujem da je želja za obranom postojala, ali s figom u džepu te da se nisu sve

³³⁰ J. Zovak, 2009, 560

³³¹ J. Zovak, 2009, 566

³³² D. Marijan, 2020, 326

³³³ V. Šeks, 2021, 593

snage iskoristile za obranu Bosanske Posavine zbog „viših“ ciljeva službene hrvatske politike tog vremena.

7. Ostatak rata

7.1. Operacija Osveta - Operacija Plamen 95

Rat u Bosanskoj Posavini padom Bosanskog Broda početkom listopada 1992. godine je na većini mjesta završio. Do kraja te iste godine je bilo još nekoliko manjih napada s obje strane kako bi se učvrstile granice na području Orašja koje je jedino ostalo pod kontrolom hrvatskih snaga. Samo bojište na području Orašja je više-manje mirovalo sve do svibnja 1995. godine kada su srpske snage mjesec dana žestoko pokušavale probiti liniju obrane. Sama bitka ima dva imena, za VRS se ona zvala Plamen 95 dok ju je HVO nazivao Osveta. Unatoč različitim pogledima zašto je akcija uopće pokrenuta, najčešće se smatra da su srpske snage napale područje Orašja kako bi podigle nizak moral i osvetile se nakon pada zapadne Slavonije, po tome je sama operacija dobila i ime. Srpska strana je američkim medijima tvrdila da je operacija neophodna zbog osiguravanja Koridora, što nije točno uzevši u obzir da su znali da hrvatske snage niti imaju planove niti mogućnosti za nekakva napadna djelovanja u svrhu presjecanja Koridora.

Područje Orašja je tijekom 1995. godine brojalo gotovo 6 tisuća vojnika iz nekoliko različitih postrojbi, dio ih je bio sastavljen od domaćeg stanovništva dok je dio bio iz ostalih područja Bosanske Posavine koja su pala 1992. godine.³³⁴ Srpske su snage bile podijeljene u 5 brigada koje su činile dvije taktičke grupe, TG 5 i TG 3 koje su skupa s dodatnim elitnim postrojbama brojale oko 8 tisuća vojnika³³⁵. Zapovjednik hrvatskih snaga je bio brigadir Đuro Matuzović kojemu su hrvatske obavještajne službe mjesec dana prije samog napada otkrile da se sprema srpski napad, nakon tog saznanja zapovjedbano je dodatno ukopavanje hrvatskih snaga te formiranje novih obrambenih

³³⁴ T. Oršolić, 2017, 533

³³⁵ T. Oršolić, 2017, 536

linija. Na sastanku mu je rečeno da neće dobiti pomoć iz Hrvatske te da ima oko dva tjedna da pripremi obranu³³⁶. Prokopani su novi rovovi, topništvo se dodatno utvrdilo te su dodatno osigurani bunker³³⁷. Što se tiče srpske strane, nije u potpunosti razjašnjeno tko je zapovijedao samim napadom, no najčešće se tu kao glavni zapovjednik navodi Momir Talić te i sam Ratko Mladić koji je nadgledao operaciju³³⁸.

Srpski plan je bio sličan cjelokupnom napadu na Bosansku Posavinu. Planiran je napad u tri smjera: istok, središnji dio te zapad. Nakon jake topničke paljbe planiran je brz prodor te razdvajanje hrvatskih postrojbi na tri dijela na bojišnici koja je bila manja od 20 kilometara³³⁹.

Prva faza operacije je trajala od 5. do 28. svibnja, tijekom nje je pokrenuto nekoliko zajedničkih tenkovsko pješadijskih napada koji su svi odbijeni uz nekoliko manjih protuudara. Tijekom najžešćih borbi na hrvatske položaje je dnevno padalo preko 2 tisuće granata, ponekad i do 5 tisuća³⁴⁰. Unatoč žestokim srpskim napadima u hrvatskim redovima je vladao visok moral, toliko visok da su mnogi pripadnici HVO-a pri srpskom napadu jurišali na crtu što je nekad rezultiralo nepotrebnim gubitcima. Hrvatski zapovjednici su bili primorani intervenirati³⁴¹. Jedini put kada je dio bojišnica pao u srpske ruke je bilo prilikom manjeg napretka srpskih snaga na istočnom dijelu bojišta kod Vidovica. Kako bi rasteretili obranu, hrvatske su postrojbe na zapadu izvele napad na srpske snage³⁴². Unatoč tome što je i srpskim zapovjednicima bilo jasno da je cijela operacija doživjela neuspjeh već u prvoj fazi napada, srpski napadi su nastavljeni u nešto manjem intenzitetu i u sljedeća dva tjedna. Ono što je bila olakotna okolnost za hrvatske

³³⁶ T. Oršolić, 2017, 534

³³⁷ T. Oršolić, 2017, 538

³³⁸ T. Oršolić, 2017, 536

³³⁹ T. Oršolić, 2017, 540

³⁴⁰ T. Oršolić, 2017, 543

³⁴¹ T. Oršolić, 2017, 544

³⁴² T. Oršolić, 2017, 546

snage je bila kratka bojišnica od nešto manje od 20 kilometara gdje su se postrojbe mogle lako kretati između položaja, s jedne strane bojišnice do druge su se postrojbe mogle prebaciti u samo dvadesetak minuta. Također topništvo HVO-a je svojim udarima spriječavalo bilo kakve veće pješačke napade³⁴³.

Druga faza operacije kreće 29. svibnja te završava već 1. lipnja. Pokrenuta je nakon nekoliko dana mirovanja te je u početku postigla ograničeni uspjeh kod nasipa i Lijeskovca koji su hrvatske snage povratile brzim protunapadom³⁴⁴.

Treća i posljednja faza operacije je trajala od 2. do 12. lipnja dok je posljednji, topničko pješački napad započeo u 12. lipnja u 18:30 sati³⁴⁵. Sam napad je trajao nešto manje od 3 sata nakon čega su srpske snage prestale s pješačkim napadima te su vršili samo povremene topničke udare do početka srpnja. Hrvatske su snage zbog velikih gubitaka bile primorane vršiti dodatnu mobilizacije, i to onog stanovništva s područja Orašja koje je izbjeglo u Republiku Hrvatsku, uspjeli su mobilizirati oko 300 novih vojnika koji su došli u pomoć³⁴⁶.

Kao i tijekom borbe za Bosansku Posavinu tako su postojale kontroverze i tijekom borbi za područje Orašja. Naime, obavještajna služba VRS-e je širila glasine da je dogovorena zamjena Zapadne Slavonije za područje Orašja čak je i srpskim vojnicima rečeno da će napad biti čista formalnost zbog postojanja dogovora o zamjeni³⁴⁷.

Hrvatske su postrojbe velikim naporima te dobrim pripremama uspjele obraniti i posljednje hrvatsko područja s desne strane Save te su s tim dovele hrvatske predstavnike u dobar položaj pri pregovorima u Daytonu. Da je Orašje palo, Srbima bi vrlo vjerojatno

³⁴³ T. Oršolić, 2017, 549

³⁴⁴ T. Oršolić, 2017, 550

³⁴⁵ T. Oršolić, 2017, 553

³⁴⁶ T. Oršolić, 2017, 553

³⁴⁷ T. Oršolić, 2017, 554

pripala cijela Posavina dok je ovako uz samo Orašje i područje Odžaka pripalo Federaciji BiH, a ne Republici Srpskoj. Konačnom obranom Orašja, hrvatski se narod usprkos svim nedaćama uspio očuvati bar na dijelu Bosanske Posavine te tako očuvati svoju prisutnost u tom kraju.

7.2. Sudbina Bosanske Posavine

Sve do 1995. godine, mnogi prepoznatljivi ljudi koji su iz Bosanske Posavine ili porijeklom iz nje, pokušavali su raznim apelima te javnim nastupima održati temu Bosanske Posavine te njezine budućnosti u javnom prostoru. Kako su godine prolazile, sve manji broj Hrvata je ostajao na tom području te su se neki Srbi čak i planski doseljavali na to područje. Što se kraj ratu bližio, sve više se pričalo o sudbini Bosanske Posavine.

Još za vrijeme 1992. godine, a i prije toga, postojalo je nekoliko planova podjele BiH kako bi se zadovoljile sve tri strane, svaka strana je imala svoj plan podjele te su teško odstupale od njih. Početkom 1993. godine plan međunarodne zajednice pod imenom Vance-Owenov plan je trebao BiH podijeliti na deset pokrajina gdje bi Hrvatima pripala provincija Odžak koja je u sebi sadržavala veliki dio Bosanske Posavine.³⁴⁸ Takvu podjelu su prihvatili Hrvati, no ne i Srbi niti muslimani koji su najgore prošli tim planom. Tom podjelom Hrvatima bi pripalo 25 posto BiH dok su Srbi bili najveći protivnici uzevši u obzir njihove megalomanske zahtjeve³⁴⁹. Sljedeći plan koji se razmatrao je bio Owen-Stoltenbergov prijedlog podjele BiH. Taj plan je u obzir uzimao tadašnje stanje na terenu te bi više od pola BiH dobili Srbi. Srbi su objeručke prihvatili plan uz žestoko odbijanje

³⁴⁸ Z. Tomaš, 1994, 104

³⁴⁹ V. Šeks, 2021, 567

muslimana³⁵⁰. Kao i muslimani, Hrvati su prošli još gore nego u prijašnjim planovima, prema ovom planu pripalo bi im samo 17 posto teritorija³⁵¹. Neki su političari prihvatili sam plan zbog praktičnog ozakonjenja Herceg-Bosne, najveći su otpor pružili Hrvati iz Bosanske Posavine i središnje Bosne koji su jako nepovoljno prošli. Prema Owen-Stoltenbergovoj podjeli, Bosanska Posavina koja bi pripala Hrvatima, bila bi podijeljena na dva manja dijela, jedan od Bosanskog Broda do Bosanskog Šamca gdje bi Srbi imali izlaz na Savu te jedan na području Orašja³⁵².

Tijekom 1993. godine su se još vodile polemike oko pada Posavine na kojima je Tuđman branio postupanje vlasti Republike Hrvatske, rekavši jednom prilikom da se nije zalagao za presjecanje koridora, tj. korištenjem snaga HV-a u tu svrhu³⁵³. Krajem studenog 1993. godine prilikom razgovora sa Šuškom i Bobanom u trenutku kada se tražila Bobanova zamjena, u tom razgovoru je spomenut nekakav izbor iz Bosanske Posavine koji bi shvatio da bi Hrvatska trebala odustati od većeg dijela Posavine unatoč njezinom političko-ekonomskom značaju ukoliko se dobiju granice Novi Travnik, Busovača i Bihać te slobodna Baranja³⁵⁴. Krajem pak iduće godine je tvrdio da granice u Bosanskoj Posavini nisu do kraja utvrđene te da je potreban cjeloviti pojas koji bi išao od Bosanskog Broda do Orašja³⁵⁵. Iste te godine je za BBC tvrdio da je on zapovjedio vojsci da brani dio od Bosanskog Broda do Orašja te da ništa južnije postrojbe nisu trebale ići, očito misleći na prostor Dervente i drugih južnih područja koja su kasnije potpala pod hrvatsku vlast³⁵⁶. Očito je da su Tuđmanova promišljanja varirala ovisno o tadašnjem geopolitičkom i vojnom stanju. Cijela 1994. godina je prošla u srpskoj težnji za koridorom

³⁵⁰ Z. Tomaš, 1994, 106

³⁵¹ Z. Tomaš, 1994, 106

³⁵² M. Babić, 1994, 112

³⁵³ D. Marijan, 2020, 323

³⁵⁴ D. Marijan, 2020, 323

³⁵⁵ D. Marijan, 2020, 324

³⁵⁶ D. Marijan, 2020, 324

koji im je međunarodna zajednica bila spremna dati, doduše u puno manjem obliku od traženog. Srbima je trebala pripasti samo cesta južno od Brčkog koja bi spajala istočna i zapadna područja pod srpskom kontrolom³⁵⁷. Sve koncesije koje su polako Srbi dobijali išle su na štetu Hrvata u Bosanskoj Posavini. Tu je došlo do određenog unutarhrvatskog sukoba gdje su Hrvati iz Bosne smatrali da je službena politika Republike Hrvatske privrženija hercegovačkim Hrvatima³⁵⁸.

Mnoge deklaracije su se između 1992. i 1995. godine pisale te slale predsjedniku Tuđmanu i međunarodnim akterima zahtijevajući rješenje statusa Bosanske Posavine te povratka Hrvata u svoje domove. Jedna od tih je bila i deklaracija Domovinske zajednice tijekom 1993. godine. Krajem iste godine je predsjednik općinskih odbora HDZ-a te predsjednik općina Bosanske Posavine nakon sastanka u Ženevi te razmatranja Owen-Stoltenbergova prijedloga okrivio službenu Hrvatsku vlast da prodaje plodno posavsko tlo za hercegovački kamenjar³⁵⁹. U prosincu 1993. godine održan je u Slavonskom Brodu Prvi opći sabor Hrvata Bosanske Posavine kojemu je uloga bila zastupati Hrvate s tog područja na mirovnim ugovorima³⁶⁰. Glavna njihova uloga je bilo protiviti se Owen-Stoltenbergovom planu koji je bio nepovoljan za Hrvate u Bosanskoj Posavini. Tijekom 1994. godine nekoliko HDZ-ovih članova je dolazilo do Tuđmana s apelima vezanim za Bosansku Posavinu. Jednom prilikom je rekao kako je to izrazito kompleksna tema koju Bosanci (misleći na Hrvate iz Bosanske Posavine) čine još kompleksnijom žaleći se na potencijalno favoziranj Hercegovaca zbog Šuška.³⁶¹ Kako je tekla 1994. godina, stanje je bilo sve gore za Bosansku Posavinu te su potencijalni hrvatski dijelovi na tom području bivali sve manji. Oporbeni političari te novinari su u to vrijeme žestoko kritizirali HDZ

³⁵⁷ V. Šeks, 2021, 578

³⁵⁸ V. Šeks, 2021, 579

³⁵⁹ V. Šeks, 2021, 601

³⁶⁰ V. Šeks, 2021, 611

³⁶¹ V. Šeks, 2021, 617

te predsjednika Tuđmana tvrdeći da se Posavine odriču zbog Hercegovine. Predstavnici Hrvata iz Bosanske Posavine su tijekom 1994. godine u otvorenom pismu navodili žrtve koje su podnijeli za Republiku Hrvatsku te obranu Bosanske Posavine te čak prijeteći terorizmom na samome kraju pisma³⁶². Bio je to nažalost potez očajnih Posavljaka koji su vidjeli kako njihovu zemlju polako legalno preuzimaju Srbi uz prešutnu suglasnost hrvatskih vlasti. Posavljaci su slijedom događaja razvili veliku odbojnost prema Hercegovcima te su središte svoje države vidjeli u Zagrebu, a ne Grudama³⁶³. Zanimljiva je činjenica da Mate Boban, predsjednik hrvatske republike Herceg – Bosne nikada nije posjetio Bosansku Posavinu³⁶⁴. Kada je tijekom 1994. godine započela rasprava na razini međunarodne zajednice o razgraničenju 51-49 kako je na kraju i bilo po Daytonu, predsjednik Tuđman je poslao nekoliko osoba koje su trebale u Mostaru raspravljati na temu Bosanske Posavine. Washingtonski sporazum te Ženevska deklaracija su 1994. godine pridonijeli raspletu krize u BiH³⁶⁵. Dogovoreno je osnivanje Federacije BiH koja bi imala 51 posto teritorija BiH te bi činila područje pod kontrolom Hrvata i Bošnjaka. Hrvatsko vodstvo je smatralo da će problem činiti muslimani, da će htjeti što više područja s muslimanskim stanovništvom na uštrub onog s hrvatskim stanovništvom te da će u takvom preslagivanju stradati Posavina. Hrvatska delegacija je predložila kompaktnu Bosansku Posavinu koja bi sadržavala samo Bosanski Brod od većih središta. Smatralo se da će to Srbi teško prihvatiti zbog svojih interesa u Bosanskom Brodu i Bosanskom Šamcu³⁶⁶.

³⁶² V. Šeks, 2021, 619

³⁶³ V. Šeks, 2021, 621

³⁶⁴ V. Šeks, 2021, 620

³⁶⁵ V. Šeks, 2021, 85

³⁶⁶ V. Šeks, 2021, 627

8. Kraj rata

8.1. Daytonski sporazum

Jedan od najvažnijih događaja za Bosansku Posavinu prije Daytonskog sporazuma dogodio se krajem ožujka 1995. godine kada je na sastanku s predstavnicima Hrvata iz BiH predsjednik Tuđman izjavio da nije u interesu hrvatskog naroda da Bosanska Posavina pripadne Hrvatima jer se tamo naselilo preko 30 tisuća Srba dok je iseljeno više od 100 tisuća Hrvata.³⁶⁷ Nakon velikih hrvatsko-muslimanskih vojnih uspjeha te dolaska pred samu Banja Luku, međunarodna zajednica je zaustavila taj napad u listopadu 1995. godine jer bi potencijalan pad Banja Luke te daljnje napredovanje hrvatsko-muslimanske vojske ugrozio već dogovorenu podjelu po principu 51-49. Zbog tog zaustavljanja akcije od strane međunarodne zajednice, Tuđman je smatrao da je podjela teritorija već praktički izvršena.

Završni procesi u Daytonu koji su se ticali teritorijalne podjele krenuli su 13. studenog; jedno od težih pitanja oko kojeg su se vodile rasprave je bila i Posavina, tj. određeni džep u Posavini koji bi pripao Hrvatima, tj. Federaciji BiH³⁶⁸. Koridor u Posavini širine 30 kilometara je pripao srpskoj strani dok je Brčko vraćeno u muslimanske ruke, ali u nešto drukčijem obliku³⁶⁹. Na sjednici HDZ-a 16. studenog u Zagrebu, dva dana nakon potpisa Daytonskog sporazuma, Predsjednik Tuđman je izvijestio članove stranke da je Krešo Zubak, hrvatski predstavnik iz BiH te predsjednik Federacije dao ostavku jer se ne slaže s činjenicom da je većina Bosanske Posavine pripala srpskoj strani na što je komentirao da se mir temelji na rezultatima rata³⁷⁰. Zubak je bio iz Doboja te je smatrao da

³⁶⁷ V. Šeks, 2021, 658

³⁶⁸ V. Šeks, 2021, 679

³⁶⁹ V. Šeks, 2021, 678

³⁷⁰ V. Šeks, 2021, 680

Predsjednik Tuđman prodaje njegov rodni kraj. Unatoč činjenici da je Daytonski sporazum već potpisan, 18. studenog pitanje Posavine još uvijek nije u potpunosti riješeno, kao ni pitanje Brčkog i Koridora³⁷¹. Problem za konačnu podjelu BiH je bila činjenica da je po dotadašnjim podjelama federaciji pripadalo 55 posto BiH dok Milošević te srpski predstavnici nisu bili spremni na smanjivanje njihovog postotka ispod obećanih 49³⁷². Već dan kasnije, Tuđman se vratio kako bi se podjele privele kraju, veliki problem je bilo odstupanje od 4 posto na što Milošević nije želio pristati. Nakon što su bošnjački predstavnici dogovorili podjelu s Miloševićem, hrvatski su predstavnici bili šokirani vidjevši da je dogovorena podjela zemlje koju su Hrvati osvojili, shodno tome Tuđman je 20. studenog tražio da muslimani daju dio zemlje te da mu se preda dio Posavskog džepa³⁷³. Prema Holbrookeu Milošević je Federaciji odlučio predati područje Orašja, što je i bilo u hrvatskim rukama te je tako omjer došao na 52-48³⁷⁴. O području Odžaka nema spomena. Prema srpskom pregovaraču Nikoli Koljeviću, Tuđman je Miloševiću obećao Posavinu 13. studenog te je tek naknadno tražio nešto teritorija u Bosanskoj Posavini zbog velikih pritisaka iz oporbe, a i iz HDZ-a³⁷⁵. Na taj zahtjev Milošević mu je predao Odžak te nešto teritorije sjeverno od Odžaka pa do Save. Nakon konačnog potpisa Daytonskog sporazuma, Tuđman je pri povratku u Zagreb imao izlaganje hrvatskim predstavnicima u BiH. U tom izlaganju je naveo Bosansku Posavinu kao jedini nedostatak sporazuma te da je on izrazito povoljan za Hrvatsku. Po Daytonskom sporazumu područje od Odžaka sve do Save na sjeveru uključujući sam Odžak te područje Orašja je pripalo Federaciji. Naveo je činjenicu koliko je Republika Hrvatska pomagala u obrani Bosanske Posavine, no činjenica da je to područje izgubljeno u ratu je utjecalo na to da ga dobiju

³⁷¹ V. Šeks, 2021, 683

³⁷² V. Šeks, 2021, 685

³⁷³ V. Šeks, 2021, 691

³⁷⁴ V. Šeks, 2021, 691

³⁷⁵ V. Šeks, 2021, 809

Srbi. Također je rekao da treba što prije mostovima spojiti ta dva izolirana područja s Republikom Hrvatskom. Oporba u Saboru nije olako prihvatila Granićevo objašnjenje statusa Bosanske Posavine u čemu je glavnu riječ vodio Ivica Račan. Za vrijeme rasprave u Saboru o Daytonskom sporazumu, ispred zgrade sabora su u to vrijeme bili prosvjedi Posavljaka. Daytonski mirovni sporazum je konačno potpisan 14. prosinca 1995. godine nakon više od 20 dana pregovora. Konačan dogovor je postignut nakon što su se srpska i muslimanska strana konačno dogovorile oko Brčkog³⁷⁶.

Samo pet dana nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma te prepuštanju većine Bosanske Posavine Srbima, Tuđman je u razgovoru s predstavnicima Herceg-Bosne, predstavnicima Posavine rekao da se Bosanska Posavina nije mogla u mirovnom ugovoru dobiti jer je izgubljena u ratu, te da su potezanjem pitanja Posavine riskirali mogućnost da Srbi traže dio hrvatskog teritorija.³⁷⁷ U tom razgovoru je naglasio činjenicu da je Republika Hrvatska pomagala u obrani, ali je isto tako naglasio da je nažalost to područje imalo veliki broj dezertera koji su sada aktivni po pitanju Bosanske Posavine. Također je krajem 1995. godine nekoliko puta ponovio da je on zapovjedio držanje poteza Bosanski Brod- Bosanski Šamac- Orašje te da je smatrao da se Derventa ne treba braniti naglasivši da su Hrvati na tom području činili nešto više od trećine te da je Bosanska Posavina dio BiH, a ne Republike Hrvatske³⁷⁸.

³⁷⁶ V. Šeks, 2021, 907

³⁷⁷ V. Šeks, 2021, 325

³⁷⁸ D. Marijan, 2020, 325

8.2. Bosanska Posavina nakon Daytonskog sporazuma

Bosanska Posavina je nakon rata ostala opustošen kraj zbog malog povratka Hrvata i muslimana na tom području. Vlasti Republike Srpske su aktivno sprječavale bilo kakav veći povratak prognanog hrvatskog stanovništva, animozitet lokalnih Srba prema povratnicima je isto utjecao na njihov povrat. Nažalost, oni koji se vraćaju su većinom starije osobe koje dolaze u rodni kraj kada su u mirovini. Jedino područje gdje se dogodio veći povratak stanovništva su područje Odžaka i Orašja, područja koja su u sklopu Federacije BiH. Ona područja koja su pripala Republici Srpskoj su krajnje opustjela s malim udjelom hrvatskog stanovništva. Primjera radi na području Dervente prema popisu iz 2013. godine živi čak 8 puta manje Hrvata nego prije rata³⁷⁹. U Bosanskom Brodu je 4 puta manje Hrvata, broj bošnjačkog stanovništva na području cijele Bosanske Posavine je nekoliko puta manji nego prije rata³⁸⁰. Ti podatci su dokaz da se na tom prostoru dogodilo etničko čišćenje.

Danas dolazi do sve većeg povezivanja između hrvatske i Bosanske Posavine, stari porušeni mostovi tijekom rata su obnovljeni te se grade novi ne bi li se spojio taj nekoć jedinstveni prostor. U prijeratnom razdoblju, prostor Bosanske Posavine je slovio za najplodniji i najbogatiji dio BiH. Danas je to prostor kojeg karakterizira velika emigracija te veliki demografski pad.

Prema zadnjem popisu u BiH koji se zbio 2013. godine, broj Hrvata na području Bosanske Posavine se smanjio za duplo, naime od preko 128 tisuća Hrvata ostalo je njih manje od 58 tisuća, od nekoć najbrojnijeg naroda na prostoru Bosanske Posavine postali su

³⁷⁹ M. Arlović, 2021, 127

³⁸⁰ M. Arlović, 2021, 127

najmanji narod³⁸¹. Od ukupno 58 tisuća Hrvata u Bosanskoj Posavini, više od pola njih živi na području današnje Posavske županije u koju spada područje Odžaka i Orašja u sklopu Federacije BiH³⁸². U općini Bosanski Brod Hrvati su na popisu 2013. godine činili manje od 20 posto, apsolutan broj im je pao s 14 tisuća stanovnika na nešto više od 3 tisuće, cijela općina Bosanski Brod je pripala Republici Srpskoj te je Bosanski Brod promijenio ime u Brod³⁸³. Općina Bosanski Šamac je promijenila ime u Šamac te je dio općine se pridružio novonastaloj općini Domaljevac-Šamac koja pripada Federaciji BiH te je u sklopu Županije Posavske³⁸⁴. U Bosanskom Šamcu broj Hrvata iznosi 2500, što je tri puta manje nego prije rata dok je u novoj općini Domaljevac-Šamac hrvatsko stanovništvo uvjerljivo najbrojnije³⁸⁵. Općina Brčko je nakon Daytonskog sporazuma postala dijelom distrikta Brčko gdje još uvijek ima preko 17 tisuća Hrvata, doduše Hrvati su doživjeli najveći demografski pad u gradu³⁸⁶. Što se tiče Dervente koja je nakon rata u potpunosti pripala Republici Srpskoj, tu je prema zadnjem popisu bilo 2 i pol tisuće ljudi, što je 8 puta manje nego što je bilo prije rata, u općini Derventa se dogodio i najveći pad broja hrvatskog stanovništva³⁸⁷. U Gradačcu gdje su Hrvati i prije rata bili najmanji narod po brojnosti danas je ostalo manje od tisuću Hrvata od prijašnjeg broja koji je iznosio nešto manje od 3 tisuće³⁸⁸. Što se tiče novo osnovane općine Pelagićevo koje je prije rata bilo u sastavu općine Gradačac, prema zadnjem popisu tamo ima nešto manje od 2 tisuće Hrvata dok je prije rata bilo 2 i pol puta više³⁸⁹. Na području općine Modrića koja je prekrajana tijekom Daytonskom sporazuma, danas ima 1600 Hrvata što je pet puta manje

³⁸¹ M. Arlović, 2021, 198

³⁸² M. Arlović, 2021, 199

³⁸³ M. Arlović, 2021, 199

³⁸⁴ M. Arlović, 2021, 201

³⁸⁵ M. Arlović, 2021, 201

³⁸⁶ M. Arlović, 2021, 201

³⁸⁷ M. Arlović, 2021, 202

³⁸⁸ M. Arlović, 2021, 202

³⁸⁹ M. Arlović, 2021, 203

negoli je bilo prije rata³⁹⁰. U novoosnovanoj općini Vukosavlje koja je stvorena od naselja izdvojenih iz općine Modriča i Odžak, danas živi gotovo pa 800 Hrvata dok ih je tamo prije rata bilo gotovo 6 puta više³⁹¹. Na području Općine Odžak koja je nakon Daytonskog sporazuma dobrim dijelom izmijenjena te je samo pola naselja od prijašnje općine i danas u Općini Odžak, u samoj općini danas ima gotovo pa 12 tisuća stanovnika dok je prije rata bilo njih 16 tisuća³⁹². Za kraj su ostale Općina Donji Žabar koja je nastala izdvajanjem pojedinih naselja iz općine Orašje te danas tamo ima tisuću Hrvata; prije rata ih je bilo tristotinjak više³⁹³. Te na kraju, na prostoru izmijenjene Općine Orašje danas živi preko 17 tisuća stanovnika što je za otprilike 2 i pol tisuće manje negoli ih je bilo prije rata³⁹⁴. Podatci iz 1991. godine su djelomično izmijenjeni kako bi odgovarali području sadašnjih općina nakon promjena uzrokovanih Daytonskim sporazumom.

Iz brojki se lako očita stanje na području pod Federacijom BiH te na području pod Republikom Srpskom. Na onim područjima koja su Daytonskim sporazumom pripala Federaciji BiH je došlo do povrata izbjeglica. Taj povratak je izostao na području Republike Srpske iz već navedenih razloga. Uzevši u obzir da je između završetka rata i popisa 2013. godine prošlo 18 godina treba se u obzir uzeti i prirodni demografski pad stanovništva, no brojke govore same za sebe te je vidljivo da pad nije uzrokovan samo normalnim demografskim procesima. Od zadnjeg popisa 2013. godine do trenutka pisanja ovog rada je prošlo deset godina što nas navodi na zaključak da je demografska situacija na području Bosanske Posavine još gora.

³⁹⁰ M. Arlović, 2021, 204

³⁹¹ M. Arlović, 2021, 205

³⁹² M. Arlović, 2021, 204

³⁹³ M. Arlović, 2021, 207

³⁹⁴ M. Arlović, 2021, 206

9. Zaključak

Ovaj je diplomski rad obradio izrazito kompleksnu temu rata te poslijeratnog razdoblja Bosanske Posavine. Izrazito je teško izdvojiti ono najbitnije kod ovako opširnih tema, tijekom samih borbi tijekom 1992. godine vodile su se višednevne borbe za male zaseoke koji danas niti ne postoje te je to poprilično teško prikazati nekome tko nije bolje upućen u samu geografiju Bosanske Posavine. Izrazitu kompleksnost na vojnom polju je popratila i etnička te politička kompleksnost cjelokupnog kraja. Sve je to na kraju i rezultiralo žestokim borbama, progonu te na kraju i genocidu.

Rad prati povijest Bosanske Posavine od najstarijih zapisa do najrecentnijih događaja. Isto tako u radu su navedene glavne demografske i geografske odlike samoga kraja. Upravo su kompleksnost njezine povijesti, demografska heterogenost te geografska specifičnost dobrim dijelom utjecale na žestinu rata devedesetih godina na tom području. Navedeno je ono što će se proučavati uzevši u obzir da je termin Bosanska Posavina poprilično fluidan, nije geografski niti administrativno točno određen. U radu se konkretno proučava područje hrvatske zajednice Bosanske Posavine.

Sve to je popraćeno političkim zbivanjima u BiH pa naposljetku i u samoj Bosanskoj Posavini. Bosanska Posavina kao integralni dio BiH je njezin neizostavan dio te se zbog toga u kontekstu zbivanja u Bosanskoj Posavini treba velika pozornost obratiti i na zbivanja na državnoj razini. No uzevši u obzir specifičnosti Bosanske Posavine te njezinu odijeljenosti od ostalih hrvatskih područja u BiH te njezinu povezanost a Republikom Hrvatskom, posebna se pozornost treba obratiti na politička pitanja u samoj Bosanskoj Posavini te naposljetku i na politička previranja u HDZ-u na tom području. Hrvatski i muslimanski narod su svojim izlaskom na referendumu pokazali svoju želju za nezavisnom BiH. Nakon izbora bilo je svim stranama jasno da će uslijediti rat ukoliko se

ne postigne politički dogovor. Usred takvog ozračja sve su se strane krenule pripremati na rat u slučaju neuspješnih pregovora. Nažalost muslimanska taktika čekanja i dogovora je teško koštala Bosansku Posavinu koja je dobrim dijelom ostala samo na slabo naoružanom hrvatskom narodu da ju odbrani od nadmoćnog srpskog agresora. Bitno je napomenuti da su odnosi između Hrvata i Muslimana u Bosanskoj Posavini tijekom cijelog rata bili na visokom nivou za razliku od njihovih odnosa na području središnje Bosne te Hercegovine. Dobar dio 1992. godine je prošao u znaku žestokih borbi na području Bosanske Posavine, padom većeg dijela Bosanske Posavine u srpske ruke trajalo je svojevrsno zatišje sve do svibnja 1995. godine i srpskog napada na područje Orašja.

Srpske su snage već tijekom ožujka 1992. godine s nekoliko napada pokušale ovladati cjelokupnom Bosanskom Posavinom. Ne samo da nisu uspjeli u svome naumu već su ih zajedničke hrvatsko-muslimanske snage, iskoristivši loše stanje te reorganizaciju u srpskoj vojsci, do kraja svibnja potukle osvojivši gotovo pa cjelokupno područje HZBP. Nažalost, ta osvajanja su bila kratkog vijeka jer su ojačane srpske snage žestoko napale hrvatsko-muslimanske položaje u operaciji Koridor. Koridor kao spona između Srba u Hrvatskoj te Beograda je bio jedan od najvažnijih ciljeva srpske politike, samo postojanje Hrvata i muslimana u Bosanskoj Posavini je bio prijatnija Koridoru. Srpske su postrojbe uložile velike snage u napad te su u nekoliko dana izašli na Savu te presjekli područje Bosanske Posavine u dijelu kod Bosanskog Broda te području Orašja. Unatoč planu da ovladaju cjelokupnim područjem u nekoliko dana, borbe za Bosanski Brod su se vodile od ljeta pa sve do početka listopada te konačnog pada Bosanskog Broda. Nakon toga je bilo nešto manjih borbi do kraja 1992. godine nakon čega je vladalo zatišje. Tek u svibnju 1995. godine srpske snage ponovno se pokreću na području Bosanske Posavine te neuspješno pokušavaju osvojiti poslije hrvatsko područje u Bosanskoj Posavini, područje Orašja.

Bosanska Posavina je uvijek više gravitirala Zagrebu negoli Mostaru, upravo zato je izrazito kompleksan odnos između Republike Hrvatske i Bosanske Posavine. Mnogo je ljudi u Slavoniji porijeklom iz Bosanske Posavine, posebice ljudi s područja bivše Slavonskobrodske općine. Shodno tome, prilikom proučavanja ratnih zbivanja u Bosanskoj Posavini potrebno je proučiti utjecaj rata na područje Slavonskog Broda. Slavonski Brod je bio ishodište svih vojnih pokreta ka Bosanskoj Posavini preko mosta koji je spajao Slavonski i Bosanski Brod. Upravo zato srpski su agresori žestoko granatirali most, a i sam grad često gađajući civilne objekte čineći veliku materijalnu štetu te nažalost uzrokujući i velike ljudske žrtve. Slavonski je Brod tijekom Domovinskog rata pretrpio velike civilne žrtve, nažalost i izrazito velik dio djece poginule u Domovinskom ratu je bio upravo s područja Slavonskog Broda. Da je granatiranje Slavonskog Broda bilo usporedno s ratom u Bosanskoj Posavini, najbolje govori podatak da je krajem 1992. godine 40 posto sve djece poginule u ratu bilo upravo iz Slavonskog rata. Kada se smirila situacija u Bosanskoj Posavini, tada se smirila i situacija u Slavonskom Brodu. Potrebno je naravno spomenuti i slavonskobrodsku bolnicu koja je bila zadužena za brigu o ranjenicima ne samo s područja Slavonije već i za područje Bosanske Posavine.

Nažalost, ta žestina borbi je utjecala i na velike vojne, a i civilne žrtve na području Bosanske Posavine. Poneka sela su u potpunosti nestala, kuće i crkve zapaljene, stanovništvo poubijano ili odvedeno u logore. Velika većina stanovništva je prognana iz svojih domova, dobar dio njih se nikada nije mogao vratiti u svoje kuće. Veliki broj žrtava, prognanika i logoraša za sobom donose i polemiku o tome može li se progon Hrvata i muslimana u Bosanskoj Posavini nazivati genocidom. Samu polemiku ću ostaviti onima koji definiraju riječ genocid, smatram da brojke navedene u ovom radu dovoljno govore same za sebe.

Naposlijetku dolazi Daytonski sporazum te pitanje i sudbina Bosanske Posavine. Nažalost, pri proučavanju literature za Daytonski sporazum, tj. konkretno za pitanje teritorijalne podjele Bosanske Posavine većinom postoje samo izjave te svjedočanstva sudionika cijelog tog procesa. Naveo sam nekoliko iskaza koji govore o podjeli Bosanske Posavine te o tome kako su Hrvati ipak dobili Odžak koji je pao pod srpske ruke. Sam Daytonski sporazum za sobom poteže i mnoge kontroverze. Nema niti jedne druge teme vezane uz Domovinski rat koju okružuje toliko nepoznanica i kontroverzi kao uz pad Bosanske Posavine. U radu su navedene sve struje, svi pobornici i neprijatelji teorija zavjera. Navedene su teorije onih koji smatraju da je Bosanska Posavina prodana te su navedene i službene verzije Republike Hrvatske te raznih komisija o razlozima pada. Osobno, smatram da je istina negdje u sredini, smatram da je postojala želja da se Bosanska Posavina obrani, ali ne pod svaku cijenu. U tom se pitanju djelomično slažem s navedenom teorijom Zdravka Tomca o alibi obrani. No treba priznati da, uzevši u obzir ogromnu srpsku silu koja je napala Bosansku Posavinu, pitanje je bi li se ona mogla obraniti pa da su naponi Republike Hrvatske bili i puno veći. Jednostavno je činjenica da je Srbima Bosanska Posavina bila iznimno bitna zbog koridora koji im je bio od životne važnosti.

Za kraj, potrebno je napomenuti da unatoč tome što je ova tema poprilično dobro istražena, osobno smatram da još uvijek ima mnogo nepoznanica te da će je i u budućnosti biti potrebno pomno proučavati. Nažalost, padom Bosanske Posavine su se naglo promijenili životi stotina tisuća ljudi s tog područja koji su padom Bosanske Posavine ostali bez svojih domova te su bili prisiljeni živjeti u tuđini. Upravo zbog svih njih te onih koji su pali u obrani Bosanske Posavine, dužnost nas povjesničara je konstantno tragati za istinom.

10. Literatura i prilozi:

Literatura:

A. Holjevac Tuković, 2016, Slavonski Brod u razdoblju od ožujka do listopada 1992. (pregled napadnih djelovanja na grad i njegova stradanja, *Slavonski Brod i Brodsko – posavska županija u Domovinskom ratu : Zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 22. i 23. rujna 2016.*, ur. M. Akmadža, Slavonski Brod, 2018, str.101-121

A. Milinović, 1999, *Srpski zločini nad Hrvatima i muslimanima u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni 1991.-1995.*, Zagreb, Orašje: Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, Mostar: Centar za istraživanje i dokumentaciju Mostar, Zagreb, Sarajevo, Mostar, Orašje: Centar za dokumentaciju o Domovinskom ratu, Hrvatski informativni centar, 1999.

D. Lukač, 1997, *Ratni zločini u Bosanskoj Posavini*, Zagreb: Centar za prikupljanje i obradu podataka o Domovinskom ratu, Bosanski Šamac: Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“, 1997.

D. Marijan, 2006, *Graničari: prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske (lipanj 1991. – studeni 1992.)*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006.

D. Marijan , 2016, Bosanskoposavski koridor – značenje, borbe, tumačenja, *Slavonski Brod i Brodsko – posavska županija u Domovinskom ratu* : Zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 22. i 23. rujna 2016., ur. M. Akmadža, Slavonski Brod, 2018, str.13-39

D. Marijan, 2020, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020.

F. Piplović, 2006, *Živjeti u Slavonskom Brodu 1990.-1993.*, Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, Radio Brod, Publicum, Brodska kulturna baština, 2006.

J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* , Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, Grad Slavonski Brod, 2009.

M. Arlović, 2021, *Posavina u obrani konstitutivnosti Bosne i Hercegovine*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2021.

M. Babić, 1994, *Owen – Stoltenbergovo i međunarodno diplomatsko legaliziranje srpske okupacije i zločina u Bosanskoj Posavini*, Zagreb: Croatan, 1994.

M. Đorđić, 1996, *BOSANSKA POSAVINA (povijesno-zemljopisni pregled)*, Zagreb: Polion, 1996.

M. Kevo, 2006, *Stradalnici Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006.

M. Kevo , 2016, Rad bolnica u Slavonskom Brodu tijekom 1991. i 1992. godine, *Slavonski Brod i Brodsko – posavska županija u Domovinskom ratu* : Zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 22. i 23. rujna 2016., ur. M. Akmadža, Slavonski Brod, 2018, str.445-457

M. Tomas, A. Nazor, 2012, *Prikaz i analiza na bosanskoposavskom bojištu 1992.*, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje*, Slavonski Brod: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013., str. 277.-315.

M. Valentić, 2010, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. : Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb: Hrvatski memorijalno – dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010.

S. Mikić, 1995, *Bosanska Posavina U krvi i plamenu*, Odžak: općinski odbor HDZ – BiH, Slavonski Brod: Plamen, 1995.

T. Oršolić, 2017, Napad vojske republike srpske na oraško područje: operacija „Plamen 95“. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru [Internet]. [cited 2023 March 27];(59):525-569. <https://doi.org/10.21857/yrvgqtkvx9>

V. Šeks, 2021, *Rašomon na Savi: Dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, Zagreb: AGM, 2021.

Z. Tomac, 1994, *Tko je ubio Bosnu? Iza zatvorenih vrata /drugi dio/*, Zagreb: Birotisak, 1994.

Prilozi:

Slika 1. – Raspored snaga u Bosanskoj Posavini 1.5. 1992. godine (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Slika 2.- Stanje u Bosanskoj Posavini prije hrvatskog protunapada (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Slika 3.- Maksimalan doseg hrvatskih snaga na području Bosanske Posavine (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Slika 4.- Raspored snaga u Bosanskoj Posavini prije početka operacije Koridor (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Slika 5.- Proboj koridora (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Slika 6.- Stanje u Bosanskoj Posavini nakon pada Odžaka i Dervente (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Slika 7.- Raspored snaga na području Bosanskog Broda tjedan dana prije njegovog pada (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

Slika 8.- Stanje u Bosanskoj Posavini 7.10.1992.godine nakon pada Bosanskog Broda (preuzeto iz J. Zovak, 2009, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*)

11. Sažetak

U ovom diplomskom radu prikazana je turbulentna povijest Bosanske Posavine tijekom Domovinskog rata počevši od političkih promjena tijekom 1991. godine pa sve do Daytonskog sporazuma 1995. godine. Veliki naglasak u radu je stavljen na 1992. godinu jer su se tijekom nje vodile najteže bitke za Bosansku Posavinu. Nisu izostavljene ni borbe nakon 1992. godine koje su najžešće bile 1995. godine na području Orašja. Također je obrađena demografija Bosanske Posavine prije te poslije samog rata. Postavljen je geografski okvir same Posavine te njena cjelokupna povijest. Nije zanemarena ni uloga Republike Hrvatske u ratu u Bosanskoj Posavini te je pomno obrađena uloga Republike Hrvatske u obrani tog cjelokupnog prostora. Uz ulogu Republike Hrvatske u obrani Bosanske Posavine se vežu i mnoge kontroverze od kojih je dio obrađen u ovom radu. Posebna je pozornost u radu bila na Slavonskom Brodu jer je tijekom Domovinskog rata Slavonki Brod bio izrazito vezan uz Bosansku Posavinu. Obrađena su stradavanja vojnika i civila tijekom rata, ne samo na području Bosanske Posavine već i na području Slavonskog Broda gdje su dječje žrtve bile izrazito velike. Na kraju rada je obrađen Daytonski sporazum te stanje na području Bosanske Posavine nakon rata.

Ključne riječi: Bosanska Posavina, Domovinski rat, Slavonki Brod, rat, žrtve, Daytonski sporazum

12.Summary

Bosnian Posavina in Homeland War

In this thesis, the turbulent history of Bosnian Posavina during the Homeland War is presented, beginning with the political changes in 1991 and ending with the Dayton Agreement in 1995. Great emphasis in the paper is placed on the year 1992, because during that year the most difficult battles for Bosnian Posavina were fought. The fights after 1992 were not left out either, which were the fiercest in 1995 in the area of Orašje. Demographics of Bosnian Posavina before and after the war were also discussed. The geographical framework of Posavina itself and its entire history are set. The role of the Republic of Croatia in the war in Bosnian Posavina was not neglected either, and the role of the Republic of Croatia in the defense of that entire area was carefully treated. Many controversies are connected with the role of the Republic of Croatia in the defense of Bosnian Posavina, some of which are covered in this paper. Special attention in the work was on Slavonski Brod, because during the Homeland War Slavonski Brod was extremely connected to Bosnian Posavina. The casualties of soldiers and civilians during the war were discussed, not only in the area of Bosnian Posavina, but also in the area of Slavonski Brod, where child victims were extremely high. At the end of the paper, the Dayton Agreement and the situation in the area of Bosnian Posavina after the war were discussed.

Key words: Bosnian Posavina, Croatian War of independence, Slavonski Brod, war, war casualties, Dayton agreement